

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЛЬВІВСЬКА ДУХОВНА СЕМІНАРІЯ СВЯТОГО ДУХА
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра богослов'я

Магістерська робота

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЛІТУРГІЙНИХ ЧАСТИН УСТАВІВ
ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ СТУДИТА ТА СТУДІЙСЬКОГО
МОНАШЕСТВА УГКЦ

Студент VI курсу: Олег Копчук-Кашецький
Науковий керівник: о.Василь Рудейко,
доктор богослов'я

Львів 2018

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

САУ – Студійсько-Алексіївський Устав.

СУ – Саваїтський Устав.

УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква.

МПЦ – Московська Православна Церква.

НБУВ - Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

РНБ – Российская Национальная библиотека, Санкт-Петербург.

РГАДА – Российский государственный архив древних актов Москва.

Соф – Собрание Софийской библиотеки РНБ.

Тип – Фонд Библиотеки Московской Синодальной типографии (ф.381), РГАДА.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
 РОЗДІЛ 1 ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА	
УГКЦ.....	10
1.1. Історія виникнення Уставу Патріарха Алексія Студита.....	10
1.1.1. Відродження Студіону преподобним Теодором Студитом та його правила.....	10
1.1.2. Поширення Студійських правил та вплив на інші типікони у Візантії.....	11
1.1.3. Типікон Патріарха Алексія Студита як виклад правил прп. Тедора.....	15
1.1.4. Процес витіснення Студитського Типікону Єрусалимським у Візантії.....	16
1.2. Зв'язок богослужбових уставів Київської Русі та Уставу Алексія Студита.....	19
1.2.1. Вживання літургійної частини уставу Патріарха Алексія в богослужбовій практиці Київської Русі.....	19
1.2.2. Києво-Печерський монастир та його устав.....	20
1.2.3. Поширення Уставу Алексія Студита в монашому середовищі Київської Русі	21
1.2.4. Процес витіснення Типікону Патріарха Алексія Єрусалимським на Русі та Північних землях.....	24
1.3. Історія виникнення Студійського уставу в УГКЦ і його зв'язок з Уставом Алексія Студита.....	27
1.3.1. Процеси латинізації в церковному та монашому середовищі після прийняття Унії.....	27

1.3.2. Митрополит Андрей і відновлення студійського монашества Київської традиції в УГКЦ.....	30
РОЗДІЛ 2 ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЛІТУРГІЙНОЇ ЧАСТИНИ ТИШКОНА АЛЕКСІЯ СТУДИТА.....	36
2.1. Особливості святкування Вечірні та Утрени за Типіконом Алексія Студита.....	38
2.1.1. Структура Вечірні згідно з Студитсько-Алексіївським Уставом.....	38
2.1.2. Структура Утрени згідно Студитсько-Алексіївського Уставу	46
2.2 Особливості уставів мінейних святих в САУ і сучасному саваїтському уставі.....	51
2.2.1. Розподіл мінейних поминань у типіку Дольницького.....	51
2.2.2. Спроба класифікації мінейних служб САУ.....	53
2.3. Порівняння окремих уставних випадків у САУ та сучасному уставі УГКЦ.....	55
2.4 Загальні висновки щодо результатів аналізу порівняння уставних випадків.....	98
РОЗДІЛ 3 СТУДИТСЬКО-АЛЕКСІЇВСЬКИЙ УСТАВ І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В СТУДІЙСЬКОМУ МОНАШЕСТВІ УГКЦ	105
3.1. Різниця місяцесловів в межах локальної церковної території міста у Візантійській Церкві.....	105
3.2. Синаксарні особливості монастиря Студіон та їх прийняття на Русі.....	108
3.3. Особливості святкування Вечірні і Утрени за Студійським Уставом.....	109
ВИСНОВКИ.....	115
ДЖЕРЕЛА.....	121

ВСТУП

Після хрещення Русі по якомусь часі прп. Антонієм Печерським був заснований Києво-Печерський монастир, який дав поштовх для розвитку кеновійного монашества Русі. По проходженні майже 900 років¹ в Україні було засноване студійське монашество УГКЦ. У своєму заснуванні митрополитом Андреем Шептицьким та його братом Климентієм воно отримало взірець до якого має стреміти, – східне монашество, якого на початку ХХ століття вже не було в нашій Церкві. Закладаючи цю ідею при створенні студійського монашества, митрополит напевно не випадково обрав за зразок саме студійське, яке з одного боку в'язало його з древнім монашеством Київської Русі, а з іншого – з монашеством Студіону в Константинополі. В ІХ-Х ст. за свідченням сучасників Студійський Типікон був «кращим і царюючим, оскільки він однаково уникає і надміру, і недостаті»². Певно тому в ХІ ст. ігумен Києво-Печерського монастиря прп. Теодосій Печерський обрав Устав, який носив назву Типікон патріарха Алексія Студита.

У своєму заснуванні студійське монашество УГКЦ отримало Типікон, який у великій мірі увібрав в себе регуляторну частину Уставу Алексія Студита, натомість його літургійна частина не ввійшла в Типікон, що вживається в студійському монашестві УГКЦ. Устав Патріарха Алексія посприяв відродженню і розвитку монашества у Візантійській імперії.

До сьогодні дійшло кілька списків Уставу Патріарха Алексія Студита, серед яких найповнішим серед найстаріших вважається рукопис Синодальної Бібліотеки в Москві №330³ та інший рукопис, який зберігається в Новгородській Софійській Бібліотеці під номером 1136⁴.

На даний час існує декілька критичних наукових видань та досліджень цих текстів, проте немає ґрунтовних досліджень які окрім порівняння Студійського

¹ Див. Типікон // Переклад за виданням: «Typicon. Auctoribus Servis Dei Metropolita Andrea et Archimandrita Clemente Szeptycky-Studitis. Romae, 1964», Львів, Монастир Монахів Студійського Уставу, 1996, 10.

² А.Дмитриевский, *Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока*. Киев, 1895. Т. 1: Түлік. Ч. 1: Памятники патриарших уставов и ктиторийские монастырские Типиконы, 225.

³ Див. А. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 231.

⁴ Див. С. Спасский, *Полный месяцеслов Востока*, т. 1. Владимирь 1901, 155.

і сучасного Саваїтського Уставу містили б узагальнені схеми застосування даного Уставу для конкретних місяцесловних випадків згідно святкового знаку пам'яті святого.

Актуальність дослідження полягає в тому, що за 100 років існування студійського монашества в УГКЦ не було проведено жодного дослідження такого плану.

Застосування цього Уставу у його повноті може послужити розвитку студійського монашества УГКЦ. Тому необхідно встановити можливість адаптації літургійної частини Студійського Уставу, і розглянути перспективи та недоліки використання літургійної частини уставу Алексія Студита сучасним студійським монашеством УГКЦ.

Метою праці є провести порівняльний аналіз літургійних частин студійського уставу Патріарха Алексія Студита та студійського монашества УГКЦ та розглянути перспективи його використання в сучасному студійському монашестві УГКЦ.

Завданням праці є:

1. Дослідити історію виникнення Уставу Патріарха Алексія Студита;
2. Дослідити зв'язок літургійного уставу Київської Русі та Уставу Алексія Студита;
3. Дослідити історію виникнення Уставу студійського монашества УГКЦ і його зв'язок з Уставом Патріарха Алексія;
4. Дослідити структурні та змістові особливості Уставу студійського монашества УГКЦ та виділити його літургійну частину;
5. Дослідити структурні та змістові особливості Уставу Патріарха Алексія Студита та виділити його літургійну частину;
6. Провести порівняльний аналіз літургійних частин Уставу Алексія Студита та Уставу студійського монашества УГКЦ;
7. Розглянути перспективи використання літургійної частини Уставу Патріарха Алексія в студійському монашестві УГКЦ.

Основним об'єктом даного дослідження буде текст Студитсько-Алексіївського Уставу Син. 330.

Межі дослідження - богослужіння Вечірні та Утрені, як основних показників богослужінь добового кола.

З об'єктивних причин об'єм опрацьовуваної частини літургійного року був нами обмежений до місяцесловної частини поза постами. Проте, в деяких випадках бралися до уваги особливості богослужіння в контексті Великого Посту.

У даній праці застосовуватимемо, історичний, текстологічний, порівняльний метод і метод аналізу.

Праця складається зі списку скорочень, вступу, трьох основних розділів, висновків та списку використаної літератури.

У першому розділі, назва якого *«Історія виникнення та зв'язок між Уставами Патріарха Алексія і студійського монашества УГКЦ»*, опишемо історію виникнення Уставу Патріарха Алексія Студита в контексті відродження Студіону преподобним Теодором Студитом, його правила, їх поширення та вплив на інші типікони у Візантії. Також розглянемо Типікон Патріарха Алексія Студита як виклад правил прп. Тедора та процес витіснення Єрусалимським Типіконом Студитського у Візантії. Дослідимо зв'язок богослужбових уставів Київської Русі і Уставу Алексія Студита, та історію виникнення Студійського уставу УГКЦ, його зв'язок з Уставом Патріарха Алексія.

У другому розділі «Загальний аналіз літургійної частини Типікона Алексія Студита» детально розглянемо і проаналізуємо особливості святкування Вечірні та Утрені за Типіконом Алексія Студита; структуру Вечірні та Утрені згідно Студитсько-Алексіївського Уставу; особливості уставів мінейних святих в САУ і сучасному савайтському уставі; розподіл мінейних поминань у типіку І. Дольницького; проведемо спробу класифікації мінейних служб САУ та порівняння окремих уставних випадків у САУ і сучасному уставі УГКЦ.

У третьому розділі «Студитсько-Алексіївський Устав і перспективи його використання в студійському монашестві УГКЦ» детально розглядатимемо різницю місяцесловів в межах локальної церковної території міста у Візантійській Церкві.

Для того, щоб зрозуміти переваги та недоліки Студитсько-Алексіївського Уставу в порівнянні з сучасним саваїтським, розглянемо особливості святкування Вечірні і Утрени за Студійським Уставом.

Для досягнення поставленої мети використовуватимемо такі джерела:

Монографія досліджень рукопису Син.330 А.М. Пентковського 2001р. «*Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*», докторську дисертацію Д.М. Петерса 1991р. по рукописі Соф.1136 «*The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia 1136*». Також частково використовуватимемо інші дослідження Студійських Типіконів, як Мігеля Аранца 1971р. «*Le Typicon du monastère du Saint-Sauveur à Messine, codex Messanensis gr. 115, A.D. 1131. Introduction, texte critique et notes*».

Для досліджень синаксаря Софії Константинопольської використовуватимемо працю О. Дмитрієвського 1895р. «Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока. Т.1», та І. Мансвєтова 1885р. «*Церковный уставъ(Типикъ): Его образование и судьба в греческой и русской церкви*», а також дослідження Хуана Матеоса 1963р. «*Le typicon de la Grande Église*».

Для досліджень Типікону студійського монашества УГКЦ використовуватимемо Типікон, написаний митр. Андреем Шептицьким і архим. Климентієм Шептицьким, та затверджений Конгрегацією Східних Церков в 1963р. «*Переклад за виданням: "Typicon. Auctoribus Servis Dei Metropolitana Andrea et Archimandrita Clemente Szeptycky-Studitis. Romae, 1964"*».

Для досліджень літургійних текстів чинопослідувань сучасної саваїтської традиції використовуватимемо Часослов 1962р. «*Часослов. Рим: Друкарня Криптоферратської обителі*».

Для уточнення деяких непрописаних частин чинопослідування частково звертатимемось до Часослова студійської традиції, який був виданий в Кракові в 1491 році⁵.

Для дослідження сучасного саваїтського уставу, який використовується в УГКЦ використовуватимемо працю І. Дольницького 1992р. «Типик Української Католицької Церкви».

⁵ Часословець // НБУВ, Краків 1491, 83.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ

1.1. ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ УСТАВУ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ СТУДИТА

1.1.1. Відродження Студіону преподобним Теодором Студитом та його правила

Одним із найвідоміших центрів монашого життя у Візантійській імперії VIII-IX століть був монастир, заснований патрицієм Студієм (Vст.) у Константинополі. В 462 році він збудував церкву в честь св. Івана Хрестителя, заснував при ній монастир⁶ та запросив туди монахів із відомої Обителі Неусипаючих, яких називали акимітами⁷, засновником яких був Олександр Акиміт (+430). Він вважається творцем Часослова 24 Часів. Їхній монастир був відомий тим, що в ньому провадилася молитва 24 години на добу⁸. З часом їхня спільнота розрослася і стала однією із впливових у Константинополі, однак за гонінь іконоборського імператора Констянтина V Копроніма⁹, їх монастир сильно потерпів, монахів звідти вигнали. Ці монахи, які були в розсіянні, творячи невеличкі спільноти, яких називали студійськими. Після смерті імператора-іконоборця, туди вернулося 12 монахів, і почалося поступове відродження. За часів, коли туди переселився прп. Теодор (759–826рр.) з прп. Платоном, там був занепад. Через глибоке духовне життя і виважене керівництво прп. Теодора, обитель знову розквітла¹⁰, і з цього часу вона стає відомою¹¹. Він уклав певні правила, якими монастир користувався у своєму внутрішньому житті¹².

⁶ Див. И. МАНСВЕТОВЪ, *Церковный уставъ(Типикъ): Его образование и судьба в греческой и русской церкви*. Москва: 1885, 84.

⁷ Див. Там само, 84.

⁸ Див. В. РУДЕЙКО. *Часослов двадцяти чотирьох часів: Впровадження*. [серія «Літургійні джерела»]. Львів: Видавництво УКУ 2017, 62.

⁹ Див. И. МАНСВЕТОВЪ, *Церковный уставъ(Типикъ): Его образование и судьба в греческой и русской церкви*, 86.

¹⁰ Див. А. Доброклонский, Преп. Феодоръ, исповѣдникъ и игумень студійский. I часть., 398.

¹¹ Див. И. Мансвентовъ, *Церковный уставъ(Типикъ): Его образование и судьба в греческой и русской церкви*, 86.

¹² Див. Там само, 89.

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ

Дослідник А. Доброклонській зазначає, що й «сам Теодор нераз свідчив, що приходили “щоденно”»¹³ монахи для вступу до його рядів.

Для врегулювання порядку монашого життя Теодор використовував правила святого Василя Великого¹⁴, за якими він сам жив в монастирі Саккудіон, проте їх він доповнював власними писаннями, в яких висловлюються «його погляди на завдання монашества і поведінку іноків, осуджуються зловживання, які вкралися в монаше життя»¹⁵. Доброклонській зауважує, що на початку ці реформи не відразу усіма монахами, які прийшли з Саккудіону сприйнялися позитивно¹⁶. Для керування певними урядами, він написав настанови, які розподіляли обов'язки починаючи від ігумена, аж до останнього брата, також епітимії та настанови¹⁷, в яких, окрім різних поучень, містилася інформація щодо студійського літургійного року, особливості церковної служби, як і уставу. Дослідник Іван Мансветов констатує, що: «при прп. Теодорі прядок служби був не тільки фактично встановлений, а й відносно деяких сторін і був переданий письмово»¹⁸.

1.1.2. Поширення Студійських правил та вплив на інші типікони у Візантії

Певні фрагменти Студійського Синаксаря були виявлені також у типіконах не лише студійської традиції. Так, наприклад їх містить Типікон Євергетидського монастиря, що в Константинополі,¹⁹ і типікон Месинського монастиря Христа Спасителя²⁰, який належить до групи калабро-сіцилійських і південно-італійських типіконів²¹. Іншим прикладом є Казольський Типікон монастиря святиителя Миколая, який теж належить до південно-італійської групи типіконів.

¹³ Див. А. Доброклонский, *Преп. Феодоръ, исповѣдникъ и игумень студійский*, 398.

¹⁴ Див. И. Мансветовъ, *Церковный уставъ(Типикъ): Его образование и судьба в греческой и русской церкви*, 89.

¹⁵ Див. Там само, 89.

¹⁶ Див. А. Доброклонский, *Преп. Феодоръ, исповѣдникъ и игумень студійский*, 336.

¹⁷ Див. И. Мансветовъ, *Церковный уставъ(Типикъ): Его образование и судьба в греческой и русской церкви*, 91.

¹⁸ Див. Там само, 91.

¹⁹ Див. А. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, Москва: 2001, 121.

²⁰ Див. М. Arranz, *Le Typicon du monastere du Saint-Sauveur a Messine. Codex Messinensis gr. 115. Orientalia Christiana Analecta, No.185, Roma 1969, 12.*

²¹ Див. А. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 121.

**ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І
СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ**

Їх дослідник Теодор Тоскані називає «студійськими»²². Існує також гроттоферратська²³ група Типіконів Алексія Студита, до якої належать Типікон монастиря Патіріон²⁴ та Гроттаферратський Типікон²⁵ (1300 р.)²⁶.

Пентковській, говорячи про джерела, які пов'язані з студитською традицією виділяє південно-італійські типікони (Месинський²⁷, Николо-Казолянський і типікон монастиря Патіріон²⁸), Синаксар Георгія Мтацмінделі²⁹, студійський Іпотипозіс³⁰ і Діатипозіс³¹ Атанасія Афонського³².

Іпотипозіс – це найбільш ранній короткий збірник, в якому містяться правила студійського походження, хоча його важко розглядати як регулятора монашого та богослужбового життя в Студійському монастирі³³. Він був укладений «на основі студійських нормативних текстів в одному із філіяльних монастирів студійської спільноти, або ж в одному з перефірійних монастирів, які орієнтувалися на студійську традицію, не пізніше кінця IX ст.»³⁴.

Студійська традиція мала сильний вплив на інші візантійські монастирі і монастирське богослужіння вже починаючи з IX ст. Доброклонській зазначає, що за часів прп. Теодора, через добровгодне монаше життя, студійські монахи стали живим прикладом для наслідування не тільки для монахів, а й мирян. Сам Теодор Студит казав, що студити «своїм прекрасним життям були світилами в столиці не тільки для мирян, але і для співбратів по схимі»³⁵. Це саме стосувалося також

²² Див. А. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 121.

²³ Див. Там само, 122.

²⁴ Див. А. Дмитриевский, *Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках Православного Востока*. Т.1. Киев 1895, 899-912.

²⁵ Див. Th. Toscani, *Ad Typica Graecorum ac praesertim ad Typicum cryptoferratense s. Bartholomaei abbatis animadversions*. Roma 1864.

²⁶ Див. А. М. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 122.

²⁷ Див. M. Arranz, *Le Typicon du monastere du Saint-Sauveur a Messine. Codex Messinensis gr.* 115, 12.

²⁸ Див. Jena Ms. G.V. q. 6a, f. 1r-160v.

²⁹ Див. К.С. Кекалидзе, *Литургические грузинские памятники в отечественных книгохранилищах и их научное значение*. Тифлис, 1908, 228.

³⁰ Див. *Theodorus Studita. Oper omnia // Patrologiae cursus completus. Series graeca / Migne*. Paris, 1903, T.XCIX, col. 1703-1720.

³¹ Див. Ph. Meyer, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster*. Leipzig 1894, 123-140.

³² Див. А. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 123.

³³ Див. Там само, 125.

³⁴ Див. Там само, 224.

³⁵ Див. А. Доброклонский, *Преп. Феодоръ, исповѣдникъ и игумень студійский*, 579.

**ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І
СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ**

його філіальних монастирів. Деякі люди, які чули про таке богоугодне життя, були спонукані до наслідування і влаштування монашого життя, за порадою для чого й приходили до Теодора. Цікавим є те, що інколи, як зазначає Доброклонській, «братства і ктитори вибирали для себе ігуменів з студитів, і ті, звісно, прививали новим паствам студійські порядки»³⁶.

Пентковський зазначає, що «передмова до студійського Іпотипозісу містить свідчення про те, що “багато з кращих монастирів” Константинополя і Візантії орієнтувалися на студійську традицію, а в різних візантійських типіконах міститься багато посилань на Студійський синаксар»³⁷. Показовим є той факт, що «достатньо рано студійська традиція і зв'язані з нею тексти поширилися на Афоні. Так, Студійський монастир був взірцем для прп.Атанасія Афонського при створенні Великої Лаври (заснована в 963 р.)»³⁸. Атанасій Афонський, створюючи свій Діатипозіс, як основу використав студійський Іпотипозіс. Іпотипозісом називається найстаріший текст, що вийшов з студійського середовища, який описував монаший побут, дисципліну, їжу, та монастирську богослужбову практику, яка побутувала в їхньому монастирі³⁹. Діатипозіс – це збірка схожого змісту, але яка при створенні за взірцем мала Іпотипозіс.

Дослідник А. Пентковський констатує, що

ступінь близькості богослужбових та дисциплінарних норм, які зафіксовані в тих типіконах, що розглядаються, до приписів Іпотипозіса, є одним із основних критеріїв який дозволяє охарактеризувати ступінь залежності кожного з перелічених вище типіконів до студійської традиції⁴⁰.

Близькість САУ до першої редакції Іпотипозіса була виявлена ще І.Д. Мансєтовим⁴¹. Тут важливим є безсумнівне студитське походження правил Іпотипозісіу⁴². Крім того Пентковським було встановлено, що «якщо для

³⁶ Див. А. П. Доброклонский, *Преп. Феодоръ, исповѣдникъ и игумень студійский*, 579.

³⁷ Див. А. Пентковський, *Типикон Патріарха Алексія Студита в Візантії і на Русі*, 224.

³⁸ Див. Там само, 224.

³⁹ Див. Там само, 124.

⁴⁰ Див. Там само, 125.

⁴¹ Див. Там само, 124.

⁴² Див. Там само, 125.

**ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І
СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ**

кожного з шести типіконів, які були розглянуті, Студійський Синаксар був джерелом богослужбових вказівок, які співпадали по змісту з відповідними статтями студійського Іпотипозісу, то цей же ж самий текст, тобто, Студійський синаксар, використовувався як джерело при складенні самого студійського Іпотипозісу»⁴³. Іншим важливим висновком досліджень цього науковця було те, що

з шести вказаних типіконів саме Студійсько-Алексіївський Устав стоїть найбільш близько до Студійського Синаксаря (в одній із останніх редакцій, яка відноситься до другої половини X ст.), який не збігся, і значить, найбільш точно, в порівнянні зі всіма відомими типіконами, відображає студійську богослужбову і дисциплінарну практику⁴⁴.

При проведенні порівняння студійського Іпотипозісу з іншими типіконами, які були розглянуті вище, дослідник згрупував їх у дві групи, кожна з яких походить з певної літургійної традиції. До першої групи відносять Студійсько-Алексіївський Типікон і дві редакції студійського Іпотипозісу. Вона називається «студійська»⁴⁵. Інша група, до якої належать південно-італійські типікони (Типікон монастиря Патіріон, Ніколо-Казолянський та Мессинський типікони)⁴⁶, Синаксар Георгія Мтацминделі, називається «афоно-студійська»⁴⁷. Афоно-студійський Типікон був перенесений в Південну Італію не пізніше другої половини X століття, що відбулося завдяки тісним зв'язкам між південно-італійськими та афонськими монастирями⁴⁸. Тут на її основі й були створені⁴⁹ отрантська група (Ніколо-Казолянський Типікон і його похідні), гроттаферратська група (Гроттаферратський типікон 1300р. та Типікон монастиря Патіріон), і калабро-сіцилійська група (Мілійський, Мессинський, Тригонський та ін.).

⁴³ Див. А. Пентковський, *Типікон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, 140.

⁴⁴ Див. Там само, 140.

⁴⁵ Там само, 142.

⁴⁶ З ними співпадають деякі вказівки Діатипозіса Атанасія Афонського.

⁴⁷ В деяких випадках Евергетидський Типікон наближається до афоно-студійської групи.

⁴⁸ Див. Там само, 224.

⁴⁹ Див. Там само, 225.

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ

1.1.3. Типікон Патріарха Алексія Студита як виклад правил прп. Теодора

Як було згадано вище, прп. Теодор уклад писав певні настанови і правила для життя своїх монастирських спільнот. Ці правила передавалися для новостворюваних студійських монастирів.

При створенні ктиторських типіконів неодноразово використовувалися Студійські нормативні тексти. Патріарх Алексій Студит в 1034-1043 роках, уклад типікон для константинопольського монастиря Успення Пресвятої Богородиці, використавши при цьому студійські тексти⁵⁰. Також, при створенні типікона для константинопольського Пантократорського монастиря були використані правила, які містилися в цих текстах, як і при створенні типікону Евергетидського монастиря був використаний Студійський синаксар⁵¹, як уставний елемент і виразник літургійної традиції.

Головним джерелом літургійної частини Типікону Алексія Студита (далі ТАС) є Студійський синаксар другої половини X ст. Це джерело було використано фактично без змін⁵². В основу ктиторської частини лягли різні студійські тексти. Вона є складним компілятивним текстом. Таким чином «складений на основі текстів студійського походження, являв собою найбільш ранній повний візантійський ктиторський типікон, який містив богослужбову і ктиторську частини»⁵³. Тобто, великі частина текстів, що лягли в наповнення ТАС, пов'язані з правилами, які діяли в студійських монастирях починаючи від часів Теодора Студита. Підтверджуючи компілятивність і збірність Уставу Алексія, Мансвєтов зазначає, що «поряд з запозиченнями з різних джерел, йде особиста робота укладача, і застосування існуючих порядків до побуту і умов монастиря Успенського»⁵⁴.

⁵⁰ Див. А. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 225.

⁵¹ Див. Там само.

⁵² Див. Там само.

⁵³ Див. Там само, 226.

⁵⁴ И. Мансвєтовъ, *Церковный уставъ (Типикъ): Его образование и судьба в греческой и русской церкви*, 120.

1.1.4 Процес витіснення Студитського Типікону Єрусалимським у Візантії

Процес формування візантійського типікона в період іконоборства (725-843) рр., відбувався обопільно двома паралельно існуючих молитовними традиціями: монашої і кафедральної. Сприяє цьому синтезу богослужінь період візантійського «темного віку» (610-850) рр. В основі монашої молитовної традиції виділяються два основних періоди. Перший період носить назву «студитський», який розпочався з літургійних реформ Теодора Студита (поч. IX ст.) і його впливу традиції монастиря патріарха Алексія Студита. Ця традиція остаточно в період Латинського Царства 1204 – 1261 рр. замінює собою кафедральну традицію типікону «Великої Церкви»⁵⁵.

Неосавваїтський синтез творився в період Латинського Царства 1204-1261 рр., і аж до завоювання Константинополя, за рахунок подальших впливів пустельної монашої традиції Лаври св. Савви між Мертвим морем та Єрусалимом⁵⁶. Фактично, в своїй основі неосавваїтські звичаї є студійським синтезом старішого варіанту савваїтського обряду Палестини, попри те, що він замінив всюди студійський обряд в період домінування ісихазму, який походив з Афону⁵⁷.

На початку XV ст. грецький богослов Симеон Солунський все ще проводить розрізнення двох Типіконів називаючи типікон катедральних богослужінь «Типіконом Великої Церкви»⁵⁸, а монаший типікон називає «Єрусалимський Типікон, який є монашим. Також Симеон Солунський описуючи два устави додає, що монаший походить з Єрусалиму, а пишучи про кафедральний типікон називає його Старим Типіконом Великої Церкви⁵⁹. «Великою Церквою» сучасники називали катедральний храм «Святої Софії» в Константинополі.

⁵⁵ Див. Р. Ф. Тафт, «Статьи» // пер. з англ. С.В.Голованова, серія «Літургики», том. I, Омск: Голованов 2010, 265.

⁵⁶ Див. Р. Тафт, «Статьи», 265.

⁵⁷ Див. Там само, 265-266.

⁵⁸ Див. Там само.

⁵⁹ Див. Там само.

**ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І
СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ**

Вперше палестинська монаша традиція проникає в константинопольські монастирі після поразки іконоборців (762-775) рр. та літургійних реформ Теодора Студита (+826) р. В структуру палестинського добового кола додаються ектенії з кафедральної утрени та вечірньої зі константинопольського евхологіона. В монастирі студитського уставу починають формуватись богослужбові тексти такі як стихири які в подальшому при уніфікації студитського уставу стануть основою формування богослужбових книг таких як: Тріодь Постна і Квітна та Октаїха. В IX-X ст. для уніфікації вжитку цих стихир було розроблено «студитський типікон»⁶⁰.

Цей синтез поширився і утвердився в монастирях: Афону, Русі, Грузії, та Південної Італії. В цей самий час в монастирі святого Сави в Палестині залишилась більш строга традиція, а новий типікон який сформувався до XII ст. став основою майбутнього грецького богослужіння. Вже в XIII ст. цей єрусалимський устав затвердився в Константинополі, а вже до кінця XIV ст. на Русі та Афоні. Нового дихання розвитку богослужінь також додає поширення афонського ісихазму, який по суті є переосмисленням попередньої палестинської монашої традиції⁶¹. Цей рух сприяє утвердженню більш строгої «монашої» форми богослужінь який кодифікується в «церемоніалі»⁶² патріарха Філотей Коккіна. Після захоплення Константинополю 1204 р. хрестоносцями, відбувається заміна більш розвинутого кафедрального типу богослужінь на простіший палестино-константинопольський монаший тип богослужіння з Евхологіону, який формує сучасний вигляд грецької літургійної спадщини⁶³.

Пентковській показуючи процес єрусалимізації описує, що елементи єрусалимського походження вже були зафіксовані в другій половині XI ст. в богослужбових послідуваннях монастиря Воскресіння Христового, що знаходиться на горі Галісія близько Ефесу. Звідси вони були перенесені в

⁶⁰ Див. Р.Тафт. *Богослуження Часослова на Сході та Заході*, 232.

⁶¹ Див. Там само, 232.

⁶² Див. PG 154, 745-766.

⁶³ Див. Р.Тафт. *Богослуження Часослова на Сході та Заході*, 232.

**ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І
СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ**

Евергетидський монастир, що в Константинополі. В кінці XI ст. в починає поширюватися Єрусалимський устав по різних монастирях на території Малої Азії. Він відображав палестинське богослуження яке вже було реформоване⁶⁴.

Попри те, що візантійські богослужбові книги базувалися на уставних рубриках константинопольського кафедрального обряду, у них були вказівки про звершення богослужіння за єрусалимським кафедральним обрядом, а також певні згадки щодо святкування 13 вересня храмового свята Єрусалимського храму. Ба більше, в Пантократорському монастирі в Церкві Матері Божої Милостивої, як і в палацовій церкві Фароської Божої Матері, послідування за єрусалимським кафедральним обрядом відбувалося повністю⁶⁵.

Процес “єрусалімізації” літургійних просторів завершився у Палеологівський період, що припав на 1261-1453рр. Єрусалимський типікон, в цей період став регулятором монастирського і соборно-парафіяльного богослужіння в Візантійській імперії. В його місяцесловних частинах знаходилися уставні рубрики єрусалимського храму Воскресіння, храмове свято якого стали святкувати по багатьох місцях (13 вересня). Патріарх Філотей Коккін в середині XIV століття кодифікував обрядову сторону звершення літургії в «Статуті Божественної літургії» який швидко розповсюдився не тільки в Візантії, але і за її межами⁶⁶.

Інший дослідник Дейвід Петрас, описуючи процес заміщення студитського типіку саваїтським, констатує, що студитська богослужбова традиція і традиція Великої церкви занепавши, була замінена на саваїтську:

⁶⁴ Див. А. Пентковский, “Иерусалимизация” литургического пространства в византийской традиции // *Новые Иерусалимы. Иеротопия и иконография сакральных пространств*. Сборник статей под Ред. А.М. Лидов. Моск., «Индрик» 2009, 71.

⁶⁵ Див. Там само, 71-72.

⁶⁶ Див. Там само, 72.

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ

Доля обидвох константинопольських традицій вирішилась у 13-му столітті, коли західні хрестоносці захопили місто від 1204 до 1261р. Ця окупація була ураганом від якого ні асмаїкос ні студитський монастир ніколи повністю не оправились і саваїтська рецензія, котра вже почала домінувати, була визначеною стати візантійським обрядом в процесі, котрий завершився лише з друківаними виданнями⁶⁷.

Попри те, що сучасні богослужбові традиції як слов'янських Церков, так і Грецької, відрізняються між собою у деяких моментах, але в загальному йдуть за саваїтською традицією, яка була в Єрусалимі, хоча протягом історії не завжди було так, оскільки відбувалися взаємні асиміляції типіконів, які завершилися в середині XVI ст. після друку у Венеції саваїтського типікону, який став єдиною нормою для Церков.⁶⁸

1.2. Зв'язок богослужбових уставів Київської Русі та Уставу Алексія Студита

1.2.1. Вживання літургійної частини уставу Патріарха Алексія в богослужбовій практиці Київської Русі

Типікон Алексія Студита, впливає з традиції Студійського монастиря, який мав визначний вплив на візантійське монашество IX-X ст. Його оригінал, з якого проводився переклад на древньоруську мову, був втрачений, а сам переклад був створений в Києво-Печерському монастирі⁶⁹. Як зазначає А. Пентковській, при дослідженнях раннього історичного періоду Церкви на Русі, для вивчення монашества та багослужіння, головним джерелом виступає саме цей устав, адже в період від останньої третини XI до XIVст., він був визначним як для давньо-руських монастирів, так і богослужбової традиції цієї Церкви⁷⁰.

А. Пентковський зазначає:

⁶⁷ Див. D. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite*, 6-7.

⁶⁸ Див. Там само.

⁶⁹ Див. А. Пентковський, *Типікон Патріарха Алексія Студита в Візантії і на Русі*, 5.

⁷⁰ Див. Там само

ІСТОРИЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ

[...] з Київського монастиря прп.Теодосія, цей типікон запозичували інші руські монастирі[...] Основними носіями і провідниками печерської традиції були єпископи і ігумени, які вийшли з цього монастиря. Єпископ Володимирський і Суздальський, який прийняв постриг в Печерському монастирі, в тому числі єпископ Переяславський Николай, єп.(митрополит)Переяславський Єфрем, єпископи Ростовські Ісая і Єфрем, єп. Володимиро-Волинський Стефан (який раніше був ігуменом Печерським), єп. Юрівський Марин, єп.Полоцький Міна, єп.Тмутараканських Николай, єп.Чернігівський Теоктист[...], єп.Туровський Лаврентій, єп.Білгородський Лука, новгородські єпископи Герман, Никита і Нифонт⁷¹.

Як показують текстологічні дослідження⁷², переклади древньоруських богослужбових книг, які пов'язані з Студитсько-Алексіївським Типіконом, а саме: мінеї, тріоді, октоїха, кондакаря, стихирарія, та ірмологія,— були виконані одночасно. При цьому використовувалися слов'янські переклади богослужбових книг, які вже існували до того. Їх було здійснено⁷³ в південно-західній частині Першого Болгарського Царства в X столітті. Часами, при певних неясностях, в цьому процесі відбувалося корегування згідно з грецьким текстом.

1.2.2. Києво-Печерський монастир та його устав

Автор літопису 6559 (1051) року дає відповідь на питання про те, коли був заснований Печерський монастир, в якій після звістки про поставлення митрополитом русина Іларіона, розповідається про початок Печерської обителі.

А. Поппе пише, що

Іларіонове Слово враховує всі основні богослужбові традиції, в тому числі Студійську. Дослідник прояснює її субстрат на підставі протографа типік монастирів: Євергедітського (Богоматері Благодійниці) в Константинополі, Спасопреображенський в Мессіні (Сіцилія) і Успіння Богородиці, заснованого патріархом Алексієм Студитом (1025-1043 рр.), на що вказує серед джерел Слова, взятий з богослужбової частини уставу алилуаріїв на свято Успенія⁷⁴.

Варто зазначити, що засновником Печерського монастиря мусів бути митрополит Іларіон, оскільки для відкриття в київській єпархії, як і в будь-якій іншій, нового монастиря, обов'язковим є дозвіл єпархіального єпископа. Це

⁷¹ А. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 195.

⁷² Див. Там само, 158.

⁷³ Див. Там само.

⁷⁴ А. Поппе, *Студиты на Руси: истоки и начальная история Киево-Печерского монастыря*. Київ 2011, 18.

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ

показує, що Печерський монастир в Києві мав свою передісторію, пов'язану з одною з Святогорських обителей на Афоні, в якій прп. Антоній Печерський перебував до монашого постригу не менше трьох років⁷⁵.

Поппе зазначає, що автором «Слова» було спеціально підкреслено, що Печерський монастир був заснований чернечим подвигом, не багатими ктиторами, адже походить від благословенної Святої Гори Афон, і що він керується уставом Студійським, який побутував на Афоні, з чого, на думку Поппе, що хоча й не сказано явно, але виглядає, що Печерський монастир мав такі ж права автономії і самоврядування, які були властиві для обителей Афону і Студію⁷⁶.

1.2.3. Поширення Уставу Алексія Студита в монашому середовищі Київської Русі

Історія богослужбової традиції Руської Церкви початком нового періоду якої став переклад Типікона патріарха Алексія Студита, була досить непростю. Основною ознакою цієї традиції було регламентоване богослужіння монастирського типу. Києво-Печерський монастир відразу ж прийняв цей новий Устав, і він став регулятором як богослужбового життя, так і монашого, згідно зі свідченнями, які містяться в «Житії преподобного Теодосія Печерського»⁷⁷. Звідти він розійшовся по інших руських монастирях, головними поширювачами якого були вихідці з цього монастиря, які стали ігуменами і єпископами⁷⁸.

В 1096 році вперше згадується, що Студійсько-Алексіївський Устав використовувався при переписі жовтневої Мінеї для монастиря Різдва Пресвятої Богородиці⁷⁹. Вона належала до комплексу богослужбових книг, які були пов'язані з Студійсько-Алексіївським Уставом (далі САУ). А найдавніший і

⁷⁵ Див. А. Поппе *Студиты на Руси: истоки и начальная история Киево-Печерского монастыря*, 18.

⁷⁶ Див. Там само.

⁷⁷ Див. А. Пентковский, «Литургические реформы в истории Русской Церкви и их характерные особенности» // Журнал Московской Патриархии 2 (2001), 75.

⁷⁸ Див. Там само.

⁷⁹ Див. Там само.

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ

найбільш повний рукопис Студійського-Алексіївський Уставу (ДІМ. Син. 330) походить з монастиря Благовіщення Пресвятої Богородиці, що в Новгороді. Він був заснований в 1170 році новгородським архієпископом Йоаном (Іллею)⁸⁰.

Значний вклад в поширенні богослужбової традиції, що була пов'язана з Студійсько-Алексіївським Уставом, не враховуючи єпископів, зробили і руські князі. Так, в Ростові, князем Володимиром Мономахом, було зведено собор за образом головного собору Києво-Печерського монастиря. Подібне зробив і його син князь Юрій Довгорукий, який відтворив аналогічний храм в сусідньому Суздалі. Очевидно, що як в першому, так і в другому випадках відтворення архітектури йшло поряд з відтворенням богослужбової традиції, яка була тісно пов'язана з цим архітектурним зразком⁸¹.

На відміну від Візантії, соборно-парафіяльне богослужіння на Русі не мало міцних традицій і довгої історії. Тому, помітним був постійний сильний вплив, що чинився на нього монастирським богослужінням, яке було укладене згідно Студійсько-Алексіївським Уставом, в результаті чого кафедральних соборах і в монастирях було встановлено богослужіння, головними ознаками якого є різниця в кількості гімнографічного і читаного матеріалу, який в ньому використовувався, а також індивідуальні особливості святкового богослужіння.

Найстаріші сліди такого впливу містить Архангельське Євангеліє 1092 року. Це є коротке Богослужбове Євангеліє, особливістю якого є характерні для монастирського обряду перікопи (євангелійські читання) на Утрнях Страсної седмиці⁸².

Особлива редакція Студійсько-Алексіївського Уставу була пов'язана з соборно-парафіяльними богослужіннями (ГІМ. Син. 333). Різниця між першим і другим полягає у особливостях святкової утрні, а саме: «Всяке дихання»,

⁸⁰ Див. А. Пентковский, «Литургические реформы в истории Русской Церкви и их характерные особенности», 75.

⁸¹ Див. Там само.

⁸² Див. Там само, 76.

**ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І
СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ**

прокімен, святкове ранкове Євангеліє та п'ятдесятий псалом, що слідували після шостої пісні канону⁸³.

Адаптація богослужбових книг та традицій, що відносяться до Студійсько-Алексіївського Уставу, до соборно-парафіяльного типу богослужінь відбувалася шляхом скорочення гімнографічних матеріалів та доповнення окремими обрядами кафедрального типу. Вона була зумовлена фактично відсутністю катедрального обряду, який би був незалежний від монашого, адже християнізація Русі у великій мірі була пов'язана з монашеством, а єрархія велика частина ієрархії Руської Церкви були вихідцями з монашества, і нерідко з Києво-Печерського монастиря. Наприклад, у посланні єпископа Володимиро-Суздальського Симона до печерського ченця Полікарпа, яке датується початком XIII століття, згадується, що до єпископства в Руській Церкві було покликано більше ніж п'ятдесят ченців з Києво-Печерського монастиря⁸⁴.

У давньоруських рукописах зазначається, що у початковому періоді християнізації Київської Русі було запозичено з Болгарської Церкви монаший тип богослужіння. Свідченням цього твердження слугують збережені рукописи богослужбових книг, що належали до південно-слов'янської традиції, де описувався монастирський обряд.

На Русі, навіть після перекладу Студійсько-Алексіївського Уставу продовжували переписувати богослужбові книги, що належали до монастирського обряду, і які були по своїй суті архаїчними. Наприклад, Путятіна Мінея (РНБ. Соф. 202)⁸⁵ була переписана в XI ст., антологіон (РДАДА Тип. 131)⁸⁶ в XII ст., Тріодь Мойсея Киянина (РГАДА. Тип. 137)⁸⁷ була переписана на межі

⁸³ Див. Там само.

⁸⁴ Див. А. Пентковский, «Литургические реформы в истории Русской Церкви и их характерные особенности», 76.

⁸⁵ Див. Путятіна мінея. Новгородская служебная мінея на май XI век (Путятіна мінея) / Рос. нац. б-ка им. М.Е. Салтыкова-Щедрина, Удмурт. гос. ун-т, Лаб. по автоматизации филол. исслед. ; [Подгот. текста, коммент., указ. В.А. Баранов Отв. ред. В.М. Марков]. - Ижевск : Удмурт. ун-т, 2003. - 786 с.

⁸⁶ Див. РГАДА. Фонд. 381. №131.

⁸⁷ Див. РГАДА. Фонд. 381. №137.

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ

ХІІ-ХІІІ ст., а пізніший антологіон (РГАДА Тип. 98)⁸⁸. - в першій половині ХІІІ ст. Таке переписування богослужбових архаїчних книг може свідчити про те, що в кінці ХІ – на початку ХІІ століття, паралельно існували як богослужіння архаїчного зразка, з яких походили ці давньоруські рукописи, так і богослужіння, яке виходило з Студійсько-Алексіївського Уставу⁸⁹.

Ареалом вживання богослужбових текстів пов'язаних з САУ охоплював землі не тільки сучасної України, але й Росії, Білорусії, Польщі, частина земель яких колись належала до Київської Русі. Так, до збережених джерел такого типу відносяться такі Краківські першодруки, як Часослов 1491 р.⁹⁰, Октоїх 1492 р. та Тріоді 1493 р.

1.2.4. Процес витіснення Типікону Патріарха Алексія Єрусалимським на Русі та Північних землях

Драга половина ХІV ст. в літургійному житті Русі пов'язана з початком довгого процесу витіснення Студитсько-Алексіївського Уставу на зміну якому приходить Єрусалимський Устав. В цей період Єрусалимський устав вже засвоїли в своїй літургійній практиці в Візантії, на Афоні та в південних слов'ян. Цьому посприяв святий Московський Алексій (1354-1378) рр., який обіймав на той час посаду митрополита⁹¹. Саме він в кінці 60-х років ХІV ст. створює першу редакцію Єрусалимського Уставу на Русі. Цей устав був створений для монастиря Арихстратиґа Михаїла (Чудов монастир) який в 1365 р. був побудований в Москві. Вже в під кінець ХІV ст., за митрополита Кипріяна (1390-1406) рр., створюється друга редакція Єрусалимського Уставу з усіма богослужбовими книгами. Ці книги ввійдуть в літургійну практику слов'ян аж до літургійних реформ другої половини ХVІІ ст. Цей устав входить в

⁸⁸ Див. РГАДА. Фонд. 381. №98.

⁸⁹ Див. А. Пентковский, «Литургические реформы в истории Русской Церкви и их характерные особенности», 76.

⁹⁰ Див. Часословець, 83.

⁹¹ Див. В. Банешевичь. Тактиконъ Никона Черногорца: Греческий текст по рукописи № 441 Синайского монастыря св. Екатерины, Петроград: 1917, с.1;

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ

богослужбову практику нових монастирів спільного життя. Значну групу спільно житніх глав цього уставу було запозичена з Типікона Нікона Черногорця⁹², збірника монарших правил⁹³.

Процес освоєння нового уставу був довготривалим. Протягом всього XV ст. відбувалась заміна цілого комплексу Студитсько-Алексіївського Уставу включно з літургійними книгами та молитовним правилом. До прикладу, в Новгороді вперше Єрусалимський Устав з'являється в кін. 30-х – на поч. 40-х років XV ст. Більш активне поширення цього уставу припадає на останню третину XV ст. Протягом цього часу існувала практика користування двома уставами. Ці устами існували паралельно від часу впровадження аж о кінця століття. Якщо його впровадження в Москві до появи в Новгороді пройшло понад сто років то ця друга реформа літургійного життя подібно до першої проходила тривалий процес осмислення і прийняття та паралельного існування обох уставів⁹⁴.

Реформи які пройшли в монастирях також вплинули на богослужбове життя в соборно-парафіяльних богослужіннях, які поступово ввібрали в себе як богослужбові тексти так і правила Єрусалимського Уставу. Було внесено ряд змін в кафедральне богослужіння такі як: вихід священиків на великому славослов'ї, чин пічного дійства, їзда на осяті і т. д. Ці зміни можемо побачити в соборних Чиновниках. Таким чином монаший устав, так само як і попередньої літургійної реформи повністю поширюється на соборно-парафіяльне літургійне благочестя⁹⁵.

Подібно до першої богослужбової реформи, друга реформа приймалася без помітних перешкод, і засвоювалася як монастирями так і парафіяльними

⁹² Див. Там само, 1.

⁹³ Див. А. Пентковский, «Литургические реформы в истории Русской Церкви и их характерные особенности», 76-77.

⁹⁴ Див. Там само.

⁹⁵ Див. Там само.

**ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І
СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ**

храмами. Масштаби Руської Церкви спричинили паралельне існування довгий період обох Уставів і поступовий перехід до другого в богослужбовому житті⁹⁶.

Відмінною рисою літургійних реформ були лінгвістичні особливості перекладів богослужбових текстів. В період преподобного Теодосія Печерського, давньоруські перекладачі богослужбових текстів намагались якомога більше «слов'янізувати» літургійну мову. Спробу зробити ці тексти ближчими до давньоруської мови можна помітити в «русизмах» Студитсько-Алексіївського Уставів. На противагу першій реформі, переклади текстів другої реформи богослужбових книг афонського походження була суттєво відмінною від норм давньоруської мови⁹⁷.

Попри те, що ці тексти доволі часто відходили від норм давньоруської мови. В богослужбовому житті тексти південно-слов'янських перекладачів приймали беззастережно як зразкові. В цей період рівень державної централізації другої XIV ст. – першої половини XV ст. не дозволяв уніфікувати книжну мову. Саме тому зразки південнослов'янських перекладів приймалися як єдино правильні. Проте спроби систематичного перекладу текстів, навіть тих які не стосувались богослужбового Уставу спричинювали певні конфлікти. Так, за правління московського царя Василя 3-го, в 20-х роках XVI ст. був засуджений за єресь преподобний Максим Грек. Одними з звинувачень став його граматичний підхід у перекладах грецьких книг⁹⁸.

Природа руської літургійної традиції, що не була самотньою, створювала насторожене ставлення до книгописання. Тому середньовічна свідомість розуміла лінгвістичні особливості редакторів, в результаті яких виникали нові версії богослужбового тексту, як інший богослужбовий текст⁹⁹.

⁹⁶ Див. Там само.

⁹⁷ Див. А. Пентковський, «Литургические реформы в истории Русской Церкви и их характерные особенности», 77.

⁹⁸ Див. Там само, 77-78.

⁹⁹ Див. Там само, 78.

1.3. Історія виникнення Студійського уставу в УГКЦ і його зв'язок з Уставом Алексія Студита.

1.3.1. Процеси латинізації в церковному та монашому середовищі після прийняття Унії

Невдовзі після укладення Барестейської Унії в 1596 році, в з'єдиненій Київській Правослiвній Церкві почалися процеси латинізації, які відбився і на її монашестві.

Передумовою до латинізації монашества в післяунійній Церкві було об'єднання всіх монастирів в одну структуру на зразок західних конгрегацій.

Так, на початку XVII ст. митрополит Київський Йосиф Вельямин Рутський почав процес об'єднання всіх монастирів в один Чин, що відповідало західним принципам. 20 липня 1617 року митрополит Йосиф скликав першу генеральну капітулу новоствореного чину, що відбулася в Новгородовищах. В 1631 році папським листом було затверджено об'єднання ченців Київської митрополії, що мало назву «Згромадження Святої Трійці», з головним монастирем у Вільні¹⁰⁰. Така організація всіх монастирів в один Чин, зробила їх більш вразливими до зовнішніх обрядових впливів. Замойський Синод довершив процес об'єднання всіх монастирів в одну структуру¹⁰¹, а крапку у тій справі було поставлено в 1743 році¹⁰², коли всі василіани були об'єднані в Чин св. Василя Великого, головним настоятелем якого був протоархимандрит, а керувати помалага його управа¹⁰³.

Наслідки латинізуючих впливів описує дослідник Мелетій М. Соловій:

У другій половині XVII ст. вже можна завважити виразний поділ уніатсько-католицького клиру на прихильників латинізації українського обряду і на гарячих оборонців чистоти східнього обряду. До прихильників латинізації можна зачислити протоархимандритів Пахомія Огілевича та Стефана Мартишкевича. Останній виявився не тільки прихильником латинізуючих

¹⁰⁰ Див. С. Мудрий, *Нариси історії Церкви в Україні*, 4-те вид., Жовква: Місіонер 2010, 181-182.

¹⁰¹ Див. Там само, 248.

¹⁰² Див. Там само, 249.

¹⁰³ Див. Там само.

**ІСТОРИЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І
СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ**

обрядових практик, але навіть робив у Римі старання одержати для василіанських монастирів привілей служити св. Літургію в латинському обряді. У тій цілі він вислав був 1683 р. до Риму о. Юрія Малєєвського¹⁰⁴.

Проте, такі спроби в загальному засуджувалися як українським католицьким клиром, так і єпископатом¹⁰⁵.

Найбільш промовистим є описаний Соловієм «проект на знищення Руси»:

Найвищим ступенем ворожого наставлення й ненависти до українського обряду був проект цілковитого скасування українського обряду, що постав на переломі 17-18 ст. і в 13-ти точках докладні способи “до винищення забобонних або яких-небудь грецьких обрядів, а впровадження на їх місце латинського обряду”. Цей “проект на знищення Руси” накладав кожному полякові обов’язок нищити в ім’я польських і державних інтересів грецький обряд, [...] Мабуть під впливом такого “проекту” польські латинські єпископи звернулися були до Риму з проханням, зоб Апостольська Столиця зовсім скасувала український обряд, або принайменше влгшила уніятам перехід на латинський обряд [...]”¹⁰⁶.

Наслідки таких та інших впливів можна прослідкувати в постановах Замоїського Синоду 1720 року¹⁰⁷. На ньому, серед іншого, було введено обов’язкове святкування таких свят, як Пресвятої Євхаристії, Співстраждання Богородиці¹⁰⁸, Філіокве, і обов’язкове поминання Папи на Літургії¹⁰⁹, заборона причастя немовлят, заборона вживання «Теплоти», схвалено звичай читання Божественних Літургій¹¹⁰. Прийнято рішення, що всі монастирі Київської митрополії зобов’язані об’єднатися в одну структуру, під головуванням одного настоятеля¹¹¹. Ці процеси не могли не відбитися на українському чернецтві, поглибивши процес його латинізації в середовищі Греко-Католицької Церкви.

Після Замоїського Синоду, по деякому часі в 1777 році цісар Австро-Угорської імперії Франц-Йосиф запровадив реформу, в результаті якої в Греко-Католицької Церкви було відібрано значну частину монастирів та церковних

¹⁰⁴ Див. М. Соловій, *Божественна Літургія. Історія – розвиток – пояснення*, Львів: Свічадо 2010, 81.

¹⁰⁵ Див. Там само.

¹⁰⁶ М. Соловій, *Божественна Літургія. Історія – розвиток – пояснення*, 80.

¹⁰⁷ С. Мудрий, *Нариси історії Церкви в Україні*, 243-250.

¹⁰⁸ Див. Там само, 249.

¹⁰⁹ Див. Там само, 243.

¹¹⁰ Див. Там само, 245.

¹¹¹ Див. Там само, 248.

**ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І
СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ**

споруд. Як наслідок В ХІХ ст. на Галичині з 58 монастирів залишилося 14. Василіанський Чин переживав занепад¹¹². Це служило передумовою до запровадження Добромильської реформи. Проводити її було доручено 47 членам римо-католицькому ордену єзуїтів¹¹³, які тимчасово були призначені наставниками новиків Василіанського Чину¹¹⁴.

Рушієм реформи був став Апостольський лист Папи Лева ХІІІ «*Singulare presidium*» (від 12 травня 1882р.). В ньому містилася як інструкція з проведення реформи, так і обов'язкову вимогу збереження українських звичаїв та обряду¹¹⁵. Проте, поряд з розквітом василіанського чину¹¹⁶, в ньому були прищеплені такі латинські нововведення, як набоженства до Серця Христового, Пресвятої Євхаристії, так і набоженства до Непорочного Серця Пречистої Діви Марії, культ св. Йосифа, надолужувальне Святе Причастя за гріхи інших осіб¹¹⁷, а завдяки широкій діяльності чину серед народу, поширення серед віруючих цих практик¹¹⁸.

Таким чином, на початок ХХ ст. чернецтво в Україні у великій мірі було латинізованим, і функціонувало на зразок Римо-Католицької Церкви. Монашество, яке брало свій початок з Київської Русі було втрачене.

Проте, 30 листопада 1894 року Енцикліка Папи Лева ХІІІ «*Orientalium Dignitas Ecclesiarum*» визнала хибною теорію вищості латинського обряду¹¹⁹.

¹¹² Див. О. Бегей «Добромильська реформа: передумови та наслідки» // *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, 1055(2013)*. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки», Вип. 16, 30.

¹¹³ Див. О. Бегей «Добромильська реформа: передумови та наслідки», 32.

¹¹⁴ Див. Там само, 30.

¹¹⁵ Див. Там само.

¹¹⁶ Див. С. Мудрий, *Нариси історії Церкви в Україні*, 328.

¹¹⁷ Див. О.І.Бегей «Добромильська реформа: передумови та наслідки», 32.

¹¹⁸ Див. Там само.

¹¹⁹ Див. Теодор Мартинюк, «Відновлення студійського чернецтва слугою Божим митрополитом Андреем і блаж. свщмуч. Климентієм» // *Студійське монашество*: Матеріали конференції 28.12.2006, Львів 2008, 43.

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І
СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ

1.3.2. Митрополит Андрей і відновлення студійського монашества Київської традиції в УГКЦ

В кінці XIX ст. в Галичині розпочався рух¹²⁰ за віднову первісного чернечого життя, яке було притаманне монашеству на Київській Русі. Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944рр.) з метою відродження такої форми монашества в УГКЦ, яке було в Київській Русі, відродив¹²¹ разом з своїм братом Климентієм (1869–1951рр.) студитські монаші спільноти, які спочатку перебували в Скнилівській Лаврі¹²² прп. Антонія Печерського, а потім, від 1919 року в Святоуспенській Унівській Лаврі. На основі Студійського Уставу ними був написаний устав¹²³, який став спільним для цієї Лаври та її дочірних монастирів. Ці монахи стали носити назву студитських монахів.

У витязі із вступу до Уставу, авторами якого був митр. Андрей Шептицький і його брат архимандрит Кламентій¹²⁴ ми дізнаємося важливу річ, що відображує задум митрополита Андрея віднови монашества в східному дусі: «Як східні монахи боремося за досконалість, додержуючись правил св. Отців і то Отців Сходу, і тому хочемо заховувати всі монаші традиції Сходу»¹²⁵. Для монашества Східної Церкви є притаманним авторитет Святих Отців після Євангелія. Це можна побачити у вступі до Типікону студійського монашества, написаний братами Шептицькими:

Крім Євангелія маєте знати й у житті впроваджувати: Правила св. Отців: Василя та Теодора Студійського, науки преподобних наших Отців: Макарія, Доротія, Венедикта. А в житті ви повинні старатися ходити слідами св. Богоносних наших Отців: Антонія Великого, Пахомія, Евтимія, Сави, Онуфрія, Антонія і Теодосія Печерських, св. Священномученика Йосафата й інших наших преподобних Отців¹²⁶.

На елементи латинізації, яких митрополит бажав позбутися вказує така засада структурної організації студійського монашества: «Існування цих

¹²⁰ Див. Ієрд. Мануїл, *Історія Свято-Успенської Унівської Лаври і студійського монашества*, Львів 2005, 54.

¹²¹ Див. Ієрд. Мануїл, *Історія Свято-Успенської Унівської Лаври і студійського монашества*, 54.

¹²² Див. Там само, 56.

¹²³ Див. Ієрд. Мануїл, *Історія Свято-Успенської Унівської Лаври і студійського монашества*, 60.

¹²⁴ Див. Митр. Андрей і архим. Климент Шептицькі, *Типікон*, Львів: Свічадо 1996, 8-9.

¹²⁵ Див. Митр. Андрей і архим. Климент Шептицькі, *Типікон*, 10.

¹²⁶ Див. Там само, 9.

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ

духовних родин нічим не порушує засади Східної Церкви, за якою чернецтво поділяється на окремі монастирі, що творять монаші сім'ї, а не окремі чини, як це заіснувало в Західній Церкві»¹²⁷.

Даючи настанови студійським монахам в «*Наших звичаях*»¹²⁸ митрополит Андрей і архимандрит Климентій Шептицький вказують на любов до Східного обряду як один з основоположних принципів студійського монашества в ГКЦ в Україні, без якого є не можливе відновити східний обряд притаманний монашеству Київської Русі:

Нам треба любити Схід і те, що східне, перш за все в обряді, тобто у Богослуженнях і в науці Східної Церкви. З особливою любов'ю читаймо твори Отців Східної Церкви, і в них черпаймо знання богословії та духовного життя. Ми повинні любити Схід і те, що східне, в монаших уставах, звичаях, у назвах, архітектурі та будівництві монастирів, в їхньому внутрішньому влаштуванні, а навіть у дрібних домашніх знаряддях – одним словом, у всьому що належить до монашого життя¹²⁹.

Митрополит Андрей розумів, що люди на Західній Україні вже давно звикли до богослужінь, що перейшли в греко-католицьку Церкву з Римо-Католицької, а тому їх не можна просто відкинути:

Впроваджені до нашого обряду відправи, які є запозиченням з латинського обряду, напр. виставлення Найсвятіших Тайн і благословення ними; суплікації, травневі Марійські богослуження, червневі молебні до Пресвятого Серця Христового – відправляємо для народу в західних областях України, бо нарід вже до них привик¹³⁰.

Це означає, що їх не можна було служити на інших теренах поза територією Західної України, як і в студійських монастирях по всій Україні включаючи Західну.

Попри те, ідеалом до якого стреміло студитське монашество ГКЦ було східне чернецтво Київської Русі з своїм питомим східним обрядом, також монастиря Студіон часів прп. Теодора Студита¹³¹. Зокрема, митрополит Андрей

¹²⁷ Див. Там само, 11.

¹²⁸ «*Наші звичаї*» - це книга, яка містить звичаї монахів Студійського Уставу, що були складені в Святоуспенській Унівській Лаврі.

¹²⁹ Див. *Наші звичаї: Звичаї монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі*, Львів: Свічадо 1992, 4.

¹³⁰ Див. *Наші звичаї: Звичаї монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі*, 9-10.

¹³¹ Див. Теодор Мартинюк, «Відновлення студійського чернецтва слугою Божим митрополитом Андреем і блаж. свщмуч. Климентієм», 46.

**ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І
СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ**

звертаючись до монахів студитів Унівської Лаври 4 листопада 1924 року, писав, що важливими джерелами традиції є також традиції монашого життя в Україні в період XIII-XVIII ст. Сюди він зараховував також «Синод ігуменів в Уневі» 1711 року, і «Чин о Святій обителі» (XVII ст.)¹³². Також митрополит Андрей та архимандрит Климентій Шептицькі цікавилися досвідом православного чернецтва Росії та Афону¹³³.

Таким чином, митрополит Андрей поклав початок відродженню монашества «східнього візантійсько-слов'янського обряду Східньої Церкви»¹³⁴ в УГКЦ.

¹³² Див. Там само.

¹³³ Див. Там само, 47.

¹³⁴ Див. *Наші звичаї: Звичаї монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі*, 3.

ВИСНОВКИ

В даному розділі було розглянуто історію виникнення Уставу патріарха Алексія Студита. Описано як відродження Студіону преподобним Теодором Студитом та монаші правила і порядки, що були там встановлені, так і поширення Студійських правил та їх вплив на інші типікони у Візантії, зокрема Типікон Евергетидського монастиря, що в Константинополі, типікон Месинського монастиря Христа Спасителя, Типікон монастиря Патріон, Гроттаферратський Типікон, Синаксар Георгія Мтацміделі, студійський Іпотипозіс і Діатипозіс Атанасія Великого.

Підкреслено зв'язок правил студійських монастирів часів прп. Теодора і ктиторського Типікону Патріарха Алексія студита, написаного ним для константинопольського монастиря Успення Пресвятої Богородиці, що поєднував студійський Синаксар та ктиторську частину, базовану на студійських текстах.

Розглянуто процес витіснення Студитського Типікону Єрусалимським у Візантії в періоді єрусалимізації візантійського літургійного простору. Описано зв'язок Неосавваїтського синтезу, студійської обрядової традиції та катедральної традиції «Великої Церкви». Зазначено час затвердження єрусалимського уставу в Константинополі, на Русі і Афоні, та розглянуто завершення процесу «єрусалимізації» літургійних просторів у Палеологівський період.

Описано зв'язок богослужбових уставів Київської Русі та Уставу Алексія Студита, зокрема вживання літургійної частини уставу Патріарха Алексія в богослужбовій практиці Київської Русі. Створення в Києво-Печерському монастирі древньоруського перекладу грецького оригіналу Типікону Алексія Студита, редакції якого визначали богослужбову традицію Руської Церкви, і уклад давньо-руських монастирів періоду XI-XIVст. Констатовано, що переклади древньоруських богослужбових книг, які пов'язані з Студитсько-Алексіївським Типіконом, виникали з використанням слов'янських перекладів

**ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І
СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ**

богослужбових книг, створених в південно-західній частині Першого Болгарського Царства в X столітті.

Також, розглянуто історію Києво-Печерського монастиря та його устав, а також думку дослідника А. Поппе, згідно якої засновником Печерського монастиря мусів бути митрополит Іларіон.

Описано поширення уставу Алексія Студита в монашому середовищі Київської Русі, його прийняття і роль як регулятора богослужбового і монашого життя. Роль єпископів, які походили з киево-печерського монастиря і князіву поширенні богослужбової традиції, пов'язаної з Студійсько-Алексіївським Уставом. Вплив монастирської богослужбової традиції, укладеної згідно САУ на соборно-парафіяльне богослужіння на Русі. Розглянуто шлях адаптації богослужбових книг та традиції, що відноситься до Студійсько-Алексіївського Уставу, до соборно-парафіяльного типу богослужінь.

Розглянуто процес витіснення Типікону Патріарха Алексія Єрусалимським на Русі та Північних землях. Описано створення за митрополита Алексія першої редакції Єрусалимського Уставу на Русі в кінці 60-х років XIV ст, та другої редакції за митрополита Кипріяна. Зазначено, що протягом всього XV ст. відбувалась заміна цілого комплексу Студитсько-Алексіївського Уставу разом з літургійними книгами та молитовним правилом. Розглянуто поступовий процес заміни богослужбових текстів та правил Єрусалимським Уставом.

Описано історію виникнення Студійського уставу УГКЦ і його зв'язок з Уставом Алексія Студита. Також, процеси латинізації в церковному та монашому середовищі після прийняття Берестейської Унії. Описано передумови до латинізації монашества в післяунійній Церкві, латинізуючі впливи Замойського Синоду 1720 року, та розглянуто його постанови. Зазначено деструктивний вплив реформи цісаря Франца-Йосифа 1777 року, занепад василіанського чину та передумови до запровадження Добромільської реформи. Відмічено, що попри обов'язкову вимогу збереження українських звичаїв та обряду Апостольського листа Папи Лева XIII «*Singulare presidium*», завдяки

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ УСТАВАМИ ПАТРІАРХА АЛЕКСІЯ І СТУДІЙСЬКОГО МОНАШЕСТВА УГКЦ

діяльності польських єзуїтів, поряд з відродженням василіанського чину, відбулися значні латинізуючі впливи, що златинізували його. Перелічено латинські практики, що прийнялися в цьому Чині, розглянуто стан чернецтва в Україні на початку ХХ ст., та відмічено хибність теорії вищості латинського обряду, яка була розвінчана Енциклікою Папи Лева XIII «*Orientalium Dignitas Ecclesiarum*» від 30 листопада 1894 року.

Відзначено роль митрополита Андрея у відновленні студійського монашества Київської традиції в УГКЦ на початку ХХ ст. Описано головні ідеали монашества, що були вкладені ним та архимандритом Климентієм (Шептицьким) при відновленні монашества студійського зразка часів преподобного Антонія і Теодосія Печерських, що базувалися на Східних Отцях Церкви. Відзначено бажання митрополита позбутися елементів латинізації, що містилися в структурній організації тогочасних монастирів УГКЦ, яка була відмінна від засад Східної Церкви. Також, виокремлення ним джерел традиції монашого життя в Україні в періоду XIII-XVIII ст., як зразку для монашого життя, до яких він зараховував «Синод ігуменів в Уневі» 1711 року, та «Чин о Святій обителі» (XVII ст.). Констатовано зацікавленість митрополитом Андреем та архимандритом Климентієм Шептицькими досвідом православного чернецтва Росії та Афону.

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЛІТУРГІЙНОЇ ЧАСТИНИ ТИПІКОНА АЛЕКСІЯ СТУДИТА

Патріарх Алексій Студит, створюючи свій Типікон, творив його в монашому середовищі, і природньо, що він був призначений для монастиря. Цей Типікон відтворював особливості монашого богослужіння, яке досить різнилося від богослужіння кафедрального обряду у Візантії періоду X-XII¹³⁵ ст. Проте, ці два обряди, перебуваючи в межах однієї території несли певний вплив один на один, відбувався взаємообмін між ними:

Монаший обряд міг запозичувати окремі чинопослідування кафедрального обряду, а кафедральний, в свою чергу, постійно запозичував і засвоював монашу гімнографію, про що свідчить, наприклад, уставні рубрики Вечірні в Великий Четвер з Дрезденського Апостола (який містить пізню редакцію Типікона Великої Церкви), де відмічені такі характерні елементи монашої Вечірні, як стихири на Господи возвах, Сподоби Господи, стихири на Стиховні, Нині відпускаєш¹³⁶.

Згодом, елементи богослужіння монашого зразку увійшли в соборно-парафіяльні богослужіння. Як наслідок цього в богослужіннях Солунського Кафедрального Собору у XV ст. були присутні чимало елементів богослужіння, що походили з монашого середовища, і йшли поряд з древніми антифонами, що виконувалися співом. До них відносяться стихири Октоїха та Мінеї на Господи Возвах та Хваліте, канони Мінеї та Октоїха та степенні антифони¹³⁷.

Пентковській А.М., посилаючись на Дмитрієвського А.А, зазначає, що всі ці елементи Вечірні є відсутніми в Патмоському та Єрусалимському рукописах¹³⁸.

Ситуація в літургійному середовищі Київської Русі була іншою, відмінною від Візантійської. Не маючи такої багатовікової історії та міцної традиції, соборно-парафіяльне богослужіння перебувало під потужним впливом

¹³⁵ Див. А. Пентковський, *Типікон Патріарха Алексія Студита в Візантії і на Русі*, 204.

¹³⁶ Див. Там само, 204-205.

¹³⁷ Див. Там само, 205.

¹³⁸ Див. Там само, 205.

богослужіння монашого зразка. Тому на світ з'являлися різноманітні парафіяльні версії богослужіння з відчутним впливом Студитсько-Алексіївського Уставу¹³⁹.

Структура Типікону Алексія Студита є наступною. Він поділяється на дві частини: Богослужбову та Ктиторську. Богослужбова частина складається з Тріодної та місяцесловної частини, які за студійською традицією утворювали синаксар¹⁴⁰, а ктиторська частина – з «Глав про їжу і пиття»¹⁴¹, «Про другу трапезу, про вечерю, обід», «Про піст», «Монаші заповіді» та «Богослужбові глави»¹⁴².

Розглянемо детально структуру Вечірні та Утрені згідно Типікону Алексія Студита, та порівняємо її з сучасною саваїтською літургійною традицією, яка замінивши на Русі поширений Студитсько-Алексіївський Типікон, вживається по сьогоднішній день.

За основу дослідження ТАС взято рукопис №330¹⁴³ Синодальної збірки Державного Історичного музею в Москві, оскільки, він є найбільш повним, і водночас найдревнішим серед всіх рукописів Уставу Алексія Студита, що збереглися до цього часу, відносять його до XII ст¹⁴⁴. Дослідники вказують на нього, як на можливий рукопис Алексіївського Уставу, який прийняв преподобний Теодосій Печерський, від скопця Єфрема¹⁴⁵, що привіз його на замовлення з Константинополя для вищезгаданого ігумена.

Іншим важливим джерелом для дослідження ТАС є древньо-руський рукопис Типікону Алексія Студита, що зберігається в Новгородській Софійській Бібліотеці під номером 1136. Дослідник Сергій Спасській, датуючи його XII-XIII ст¹⁴⁶, ставить поряд зі списком Син. 330. Проте пізніший дослідник А.М. Петнтковській, опираючись на більшу кількість досліджень у цій ділянці, серед досліджуваних рукописів ТАС, що збереглися, для своєї монографії вибрав саме

¹³⁹ Див. А. М. Петнтковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 205.

¹⁴⁰ Див. Там само, 123.

¹⁴¹ Див. Там само, 368.

¹⁴² Див. Там само, 396.

¹⁴³ Див. Там само, 22-24.

¹⁴⁴ Див. С. Спасский, *Полный месяцеслов Востока*, 153.

¹⁴⁵ Див. Там само, 152.

¹⁴⁶ Див. Там само, 155.

Син.330, завдяки принципу лінгвістичної однорідності, і згідно принципу літургійної повноти, за яким текст Син.330 відображає всі рубрики первинного перекладу, і які є збережені в низці редакцій САУ¹⁴⁷. Інший дослідник М.Н. Скабалланович, який працював над збереженими рукописами Студитсько-Алексіївського Типікону, перелічуючи найстаріші та найбільш вагомні на його думку рукописи, виділивши п'ять з них, стверджує, що вони є майже ідентичні¹⁴⁸. Серед них є Син.330 і Соф. 1136.

Іншим важливим фактором є те, що САУ є результатом асиміляції таких традицій, як студитська, саваїтська та в певній мірі традиції Великої Церкви. Також, був певний період, коли студитський монастир по своїх звичаях наблизився до саваїтських. Сталося це за часів ігуменства прп. Теодора Студита. Результатом цього, є те, що Студитсько-Алексіївський Типікон може легко поєднуватися з сучасними візантійськими богослужіннями, навіть попри те, у САУ не подається незмінних частин богослужіння¹⁴⁹.

2.1. Особливості святкування Вечірні та Утрени за Типіконом Алексія Студита

2.1.1. Структура Вечірні згідно з Студитсько-Алексіївським Уставом¹⁵⁰

При порівнянні за структурою всі богослужіння САУ з сучасною саваїтською традицією, можна зауважити, що найбільш схожими є Вечірні, більше того, вони є майже ідентичні. На Господи Возвах (Пс. 140), як також і на Стихирах на Стиховні у неділю, кількість стихир варіюється. Замість прокімена часом використовується «Алилуя» зі стихами. Дослідник Дейвід Петрас описує, що у рубриках Соф. 1136 для понеділка після Неділі всіх святих (перша неділя по Зісланню Святого Духа), зазначено, що «алилуя» співається замість прокімена у

¹⁴⁷ Див. А. Пентковський, *Типікон Патріарха Алексія Студита в Візантії і на Русі*, 231.

¹⁴⁸ Див. D. Petras. *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia 1136*. Докторська дисертація: Папський Орієнтальний Інститут, Рим 1991, 9, (Pontifical Oriental Institute, Cleveland 1991).

¹⁴⁹ Див. D. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia 1136*, 6.

¹⁵⁰ Див. Структура Вечірні згідно сучасного Саваїтського Уставу, Див. І. Дольницький, *Типік Української Католицької Церкви*, Рим 1992.

всі дні крім суботи і неділі¹⁵¹, проте, відповідна рубрика в рукописі Син.330¹⁵² не містить вказівку «у всі дні». В Син.330 у місяцесловній частині зафіксовано лише 7 випадків, коли замість прокімена приписується Аलिлуя зі стихами: 13, 14, 15, 30 вересня, 17 листопада та 28 серпня(за старим стилем)¹⁵³. Д.М. Петрас у своїй монографії присвяченій Новгород-Софіївському рукопису №1136 пише: «Є ширше використання стихів алилуя на місці прокімена. Сторінка 45r, дає рубрики для понеділка після Неділі всіх святих, зазначає, що “алилуя” співається на місці прокімена кожного дня, окрім суботи і неділі»¹⁵⁴; Син.330, щодо прокімена, подаючи на цей день аналогічний припис, каже наступне: «А на вечерні обичнаго міста прокімена поет ся алилуя глас б кромі суботи і неділи в та бо дні в суботу вечер господь воцарися, а в неділю вечер се нині благословіте»¹⁵⁵.

Також, відсутня будь-яка згадка щодо Литії. Тропар наприкінці служби інколи опускається¹⁵⁶.

Хоча, Типікон Алексія Студита не подає Вечірньої служби в цілості, проте, проведення аналізу різних уставних випадків, дає можливість орієнтовного окреслення служби Вечірні, її загальний вигляд:

- Дев'ятий Час¹⁵⁷ (як правило слідував перед Вечірньою);
- «Благословен Бог наш»¹⁵⁸;

Згідно Син.330, на Світлий Понеділок подається виголос «Благословен Бог наш»: «В ту же великую неділю Пасхи на Вечірнії не поет ся псалом Благослови душе моя Господа, ни во всю неділю праздъную но возглашает поп Благословен Бог наш»¹⁵⁹. Теж саме подає Соф. 1136, проте Петрас

¹⁵¹ Див. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia 1136*, 17.

¹⁵² Див. А. М. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 275.

¹⁵³ Див. Там само, 281-283, 286, 296, 366.

¹⁵⁴ Див. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 17.

¹⁵⁵ Див. А. М. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 275.

¹⁵⁶ Припис, що тропар не береться, у місяцесловній частині зустрічаємо 13 вересня, 5 і 28 серпня, 22 липня, 29 червня, 15 і 21 травня, і 7 грудня.

¹⁵⁷ Див. А. М. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 256.

¹⁵⁸ Див. Там само, 398.

¹⁵⁹ Див. Там само, 258.

констатує, що не можна достеменно встановити, чи ним починалася Вечірня у випадку, якщо її випереджував Дев'ятий Час¹⁶⁰.

У випадку, якщо б Вечірню не випереджував Дев'ятий Час, вона починалася б із «Початку звичайного».

Дослідник студійських часословів Є.Е. Сліва так подає «Початок звичайний» згідно студійської традиції¹⁶¹:

«Господи, Ісусе Христе Боже наш, помилуй нас».

В Син. 330, у випадку Утрені з участю ієрея, «Початок звичайний» починається з «Благословен Бог наш»¹⁶². Можна присутити, що початок звичайний, який приписували часослови студійської традиції передбачав можливість молитви Церковного правила без участі ієрея, в зв'язку з чим «Початок звичайний» починався з молитви «Господи, Ісусе Христе Боже наш, помилуй нас».

- *«Прийдіте поклонімся»*¹⁶³;

- *Пс. 6*;

В студійській традиції співання цього псалма відбувалося з особливим благоговінням¹⁶⁴.

- *«Святий Боже» (Трисвяте) по «Отче наш»*;

- *Господи помилуй (12 р.)*;

- *«Яко свят еси...»*¹⁶⁵;

- *«Прийдіте, поклонімся»*¹⁶⁶ (*Пс. 94,6*);

Петрас описуючи цю молитву в Соф.1136, зазначає, що «Прийдіте, поклонімся» твориться з поклонами протягом Великого посту аж по Великий Четвер¹⁶⁷; Син.330 так подає службу Великого Четверга (в середу ввечері) на

¹⁶⁰ Див. D. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 17.

¹⁶¹ Див. Е. Слива. Часословы студийской традиции в славянских списках XIII–XV веков (классификация по особенностям состава). // ТОДРЛ. 1999. Т. 51. с. 94.

¹⁶² Див. А. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 398.

¹⁶³ Див. Там само, 398.

¹⁶⁴ Див. Там само, 400.

¹⁶⁵ Див Там само, 398.

¹⁶⁶ Див. Е. Слива, *Часословы студийской традиции в славянских списках XIII–XV веков*, 94.

¹⁶⁷ Див. D. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 18.

Вечірні: «В той же день покладаєт ся поклон на вечернії на придіте поклоним ся поклоньше ся тришьди а на благослови душе моя Господа - ни»¹⁶⁸; Петрас зазначає, що на цих віршах протягом Великого посту творяться поклони аж до Великого Четверга¹⁶⁹.

- *Псалом 103 «Благослови душе моя Господа»*¹⁷⁰;

Протягом Світлого тижня Пс. 103 опускається¹⁷¹.

- *Ектенія*;

Соф.1136 подає Ектенію, але не зазначає яка саме¹⁷². Краківський Часослов 1491, який відноситься до студійської традиції, на цьому місці подає Велику Ектенію¹⁷³.

- *Катизми*¹⁷⁴;

У будні брали Катизму 18¹⁷⁵. В суботу Ввечері і в Навечір'я Господських свят, – «Блажен муж»¹⁷⁶. Неділя ввечір¹⁷⁷, після бдінних свят¹⁷⁸ і т.д., катизма опускається.

- *Мала ектенія*¹⁷⁹;

Дослідник Соф.1136 Дейвід Петрас, описуючи структуру Вечірні, після катизм відразу подає «Госопди Возвах»¹⁸⁰.

- *«Господи Возвах» (Пс. 140) зі стихирами*¹⁸¹;

¹⁶⁸ Див. А. Пентковський, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 250.

¹⁶⁹ Див. D. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 18.

¹⁷⁰ Див. А. Пентковський, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 252, 315.

¹⁷¹ Див. Там само, 258.

¹⁷² Див. D. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 18.

¹⁷³ Див. *Часословець*, 83.

¹⁷⁴ Див. А. Пентковський, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 281.

¹⁷⁵ Див. D. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 18.

¹⁷⁶ Див. А. М. Пентковський, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 404.

¹⁷⁷ Див. D. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 18.

¹⁷⁸ 9 вересня: Пам'ять святих Йоакима і Анни. Припис «Пінія псалтирнаго не бивает пріже варившаго ради труда». День перед тим святкувалося Різдва пресвятої Богородиці (Див. А. М. Пентковський, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 280).

¹⁷⁹ Див. *Часословець*, 83.

¹⁸⁰ Див. D. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 18.

¹⁸¹ Див. А. Пентковський, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 315 (Пор. Р. Тафт, *Богослуження Часослова на Сході та Заході*, Львів 2014, 234).

В нелідо – 9¹⁸² стихир, а в будні – 6¹⁸³ стихир. Празник святого у Великому пості, – 9 стихир¹⁸⁴. В суботи Великого посту (п'ятниця ввечір) також мають 9 стихир¹⁸⁵, середа п'ятої неділі Великого Посту¹⁸⁶, і деякі інші дні Тріоди – 4¹⁸⁷ (Великий Вівторок¹⁸⁸, Великий Четвер¹⁸⁹).

Згідно Син.330, на стихирах «Господи возвах», окрім випадку неділі Октоїх не вживається¹⁹⁰. В той час як Д. Петрас за Соф.1136 для буднів приписує «3 стихир Октоїха (або Тріоди), 3 святого; Слава, нині і повсякчас, богородична»¹⁹¹.

Для воскресної¹⁹² Вечірні (субота ввечері) - 3 воскресні стихир по три рази кожна, «Слава і Нині», догмат (перший богородичен гласу)¹⁹³. Приписи щодо «східних стихир» Октоїха не зустрічаються.

- *Вхід під час піснесіву «Світе тихий»*¹⁹⁴.

Детальний опис міститься на Вечірні, яка служиться увечері Пасхальної неділі. «По сем бивает вход от диакон і от попов і с євангелієм і скадильницею сіщам прідідуцам. входу же бившу поют людіє світ тих»¹⁹⁵.

Вхід відбувався в неділі і святкові дні за приписом уставу. В детальному описі Входу виголос «Прімудрость, прости», який присутній в чинопослідуванні сучасного савайтського уставу, в САУ відсутній¹⁹⁶.

- *Виголос «Мир всім»;*

¹⁸² Див. А. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 280, 320.

¹⁸³ Див. Там само, 342.

¹⁸⁴ Див. Там само, 329.

¹⁸⁵ Див. Там само, 244, 245.

¹⁸⁶ Див. Там само, 243.

¹⁸⁷ Див. Там само, 343.

¹⁸⁸ Див. Там само, 248.

¹⁸⁹ Див. Там само, 250.

¹⁹⁰ Див. Там само, 287.

¹⁹¹ Див. D. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 18.

¹⁹² Понеділок Антипасхи в САУ служить моделлю для звичайних неділь року «Відіти же есть яко таковия книги послідованію чтуть ся от дне того до неділі всіх святых», Див. А. Пентковский *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, М. -2001, с.262 (Пор. И. Карабинов, *Студийский типик в связи с вопросом о реформе нашего богослужебного устава: речь на годовичном акте Императорский Петроградской Духовной академии 8 марта 1915 года* // Опубликовано: Христианское чтение. 1915. № 9, 1057).

¹⁹³ Див. D. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 18.

¹⁹⁴ Див. А. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 258.

¹⁹⁵ Див. Там само, 258.

¹⁹⁶ Див. Там само.

Священослужитель виголошує даний виголос. Опис цього богослужбового дійства знаходиться в Соф.1136¹⁹⁷. Варто зазначити, що в описі чинопослідування неділі Пасхи в Син.330¹⁹⁸, він відсутній.

- *Прокімен;*

На Вечірні Квітної Неділі, Неділі Антипасхи подається звичайний воскресний прокімен «Господь воцари ся»¹⁹⁹, який береться в суботу ввечері. Великі прокімени вживаються у такі дні, як друга неділя Великого посту, на Вечірні Світлого тижня та Томиної неділі²⁰⁰.

- *Паремії;*

Для випадку днів в які припадає святкування пам'яті святих, для яких приписано читання, чи свята Господські, чи Богородичні, відбувається читання Паремій²⁰¹. Дейвід Петрас зазначає, що

Після паремій, у всі дні Великого посту (включаючи Велику п'ятницю, коли читають теж Апостол та Євангеліє), слідує Літургія Передосвячених Дарів, а решту Вечірні опускають. Літургія Передосвячених Дарів починається торжественним співом "Нехай направиться" (псалом 140:2), що є початком Літургії Передосвячених і нині. Якщо слідувала Божественна Літургія (Великий четвер та Велика субота), у цьому місці була ектенія, тоді трисвяте і решта Божественної Літургії²⁰².

- *Прошення;*

Після Паремій, згідно САУ, ієрей виголошує прошення, після чого слідує Ектенія: «по чтенії же биваєт ектенія»²⁰³. На сучасній Вечірні саваїтського зразку, ця «Ектенія усильного благання» мовиться тільки на святкових Вечірніх. У всіх інших випадках її ставлять в кінці за тропарем, як у неділю Пасхи ввечір. Є підстави вважати, що перед нею слідувала Мала Ектенія²⁰⁴.

- *«Сподоби, Господи»;*

¹⁹⁷ Пор. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 19.

¹⁹⁸ Пор. А.М. Пентковський *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, М. -2001, с.258.

¹⁹⁹ Пор. А.М. Пентковський *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, М. -2001, с.246, 261.

²⁰⁰ Пор. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 19.

²⁰¹ 8 вересня: Різдво Пресвятої Богородиці, Див. А. М. Пентковський, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 279.

²⁰² D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 19.

²⁰³ Пор. А. М. Пентковський, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, .257 (Пор. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 19).

²⁰⁴ Пор. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 19.

У випадку Вечірні Неділі Пасхи ввечір приписується після Ектенії²⁰⁵.

Просительна ектенія;

Як і в сучасній саваїтській традиції складається з двох частин «Ісполним вечерня» та «Паки...»²⁰⁶.

- *«Стихири на стиховні»;*

Приписується 3 стихири, на «Слава і Нині»,– зазвичай береться богородична стихира. У сучасній Вечірні, у суботу ввечері, на Стихирах на Стиховні беруть чотири стихири²⁰⁷. У будні переважно вживається у поєднанні з Мінеєю.

- *«Нині відпускаєш»;*

Не вдалося знайти припис вживання цього гімну в Син.330²⁰⁸, проте він присутній в Краківському часослові, який належить до студитської традиції²⁰⁹.

- *Трисвяте з тропарем;*

У Синодальному рукописі Син. 330, не вказується на вживання Трисвятого, проте це не означає, що воно виключається. Для тих, хто співали Вечірню, його вживання могло бути очевидним. Так, наприклад Краківський часослов приписує у цьому місці Трисвяте²¹⁰.

В деяких випадках тропар згідно припису міг опускатися²¹¹, як наприклад 28 серпня(за старим стилем), коли святкувалася пам'ять прп. Мойсея Мурина з передсвяттям Усікновення чесної глави Йоана Предтечі²¹².

- *Виголос «Премудрість!»;*

«[...] діакон рекшо прімудрость бивает отпущение»²¹³.

²⁰⁵ Пор. А. М. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 258.

²⁰⁶ Див. Там само, 258 (Пор. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 20).

²⁰⁷ Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, с. 47-48.

²⁰⁸ Див. А. М. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 263 (Пор. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 20).

²⁰⁹ Див. *Часословець*, 87.

²¹⁰ Див. Там само.

²¹¹ Див. А. М. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 277 (Пор. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 20).

²¹² Див. А. М. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 366.

²¹³ Див. Там само, 277.

- *Відпуст;*

Петрас вказує, на схожість з сучасним відпустом, який теж починається з виголосу “Премудрість!”, проте, невідомо, яке було його продовження, оскільки в Софіївсько-Новгородському рукописі №1136, але немає більше деталей щодо цього²¹⁴.

Отже, підсумовуючи структурні особливості Вечірні згідно САУ, можна сказати, що при її порівнянні з чинопослідуванням Вечірні за сучасною саваїтською традицією, вона структурно не буде мати великої різниці. Проте, у випадках, коли на Вечірні за СУ буде Литія, ця різниця буде дещо помітнішою. Також, різницю буде складати відмінність «Початку звичайного», однією з особливостей якого є присутність Пс. 6. Для сучасної богослужбової практики студійського монашества УГКЦ ці елементи можуть бути цікавими з кількох причин. Присутність Псалма в «початку звичайному», додає наповнення Богослужіння Божим Словом. Відсутність Литії у святкові дні з одного боку робить богослужіння кількісно коротшим, проте, втрачається як наповненість Вечірні тематикою свята, так і в контексті урочистості богослужіння.

Також часом різниця буде полягати у кількісному приписі тропарів, адже дуже часто протягом року приписується тільки один тропар, або тропар і богородичний. Часом він може бути взагалі відсутній. Тобто, тропарів як правило менше в порівнянні з сучасною Вечірньою. Також, дещо простішим є вживання стихир на «Господи возвах», адже поза постами стихири переважно беруться з Мінеї, тільки у неділі з Октоїха. У будні, для несвяткових випадків, вживання Октоїха у поєднанні з Мінеєю приписується на Стиховні. Така простота може бути прикладом для сучасної богослужбової практики студійського монашества УГКЦ.

Щодо Катизм, в студійській традиції псалми і троїчні на Вечірні поєднувалися з алилуаріями які співалися²¹⁵. Але на даний час введення у вжиток

²¹⁴ Див. D. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia*, 20.

²¹⁵ Див. А. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 400, 404.

алелуаріїв є недоцільним з огляду а відповідну студійську традицію співу, яка зараз є невідома. Хоча, існує можливість проведення їх адаптації на основі існуючих церковних напівів нашої традиції.

2.1.2. Структура Утрени згідно Студитсько-Алексіївського Уставу²¹⁶

Якщо Вечірня в студійській традиції майже не відрізняється від сучасного чинопослідування, то – Утреня, значно сильніше.

Збираючи в єдине існуючу інформацію про Утреню, є важко відтворити структуру повної служби у тому об'ємі, в якому вона існувала відповідно до варіативності і тривалості. В чинопослідуванні Утрени та Вечірні за САУ Стихири на Стиховні використовуються завжди, на відміну від СУ.

Найбільша кількість канонів яка приписується рівна трьом, проти чотирьох за СУ. Найбільша кількість Хвалитних стихир – шість, проти восьми згідно СУ.

Згідно Син.330 приписується славослов'я, яке є Великим. Проте воно могло мати різні способи виконання, які приписуються лише на Велику Суботу, та в неділю Пасхи²¹⁷. У першому випадку, його співали красиво²¹⁸. Звичай гарного співу був притаманний Великій Церкві в Константинополі. У другому випадку – співали «потиху»²¹⁹, це був студійський звичай²²⁰.

Перейдемо до чинопослідування Утрени. Якщо представити відтворену структуру Утрени в САУ, вона матиме наступний вигляд:

- *«Благословен Бог наш»*²²¹;

Дослідник студитських часословів Є.Е. Сліва на цьому місці подає *«Господи, Ісусе Христе Боже наш, помилуй нас»*. Молитва²²².

- *«Прийдіте поклонімся»*²²³;

²¹⁶ Структуру Утрени згідно сучасного Саваїтського Уставу Див. І. Дольницький, *Типик Української Католицької Церкви*.

²¹⁷ Див. А. Пентковський, *Типикон Патриарха Алексія Студита в Византиї и на Русі*, 255-256.

²¹⁸ «півчоски», Див. Там само, 255

²¹⁹ «потиху», Див. Там само, 256

²²⁰ Див. Там само, 400.

²²¹ Див. Там само, 398.

²²² Див. Е. Слива. Часословы студийской традиции в славянских списках XIII–XV веков, 94.

²²³ Див. А. Пентковський, *Типикон Патриарха Алексія Студита в Византиї и на Русі*, 398.

- *Пс. 6;*

- *«Святий Боже» (Трисвяте);*

Є.Е. Сліва уточнює, що береться Трисвяте по «Отче наш»²²⁴.

- *Господи помилуй (12 р.);*

- *«Яко свят єси...»;*

- *«Слава Святій, Єдиносущній і Животворящій Тройці...»;*

Згідно САУ, Пасхальна Утреня починається з виголосу «Слава Святій Єдиносущній Тройці всегда нині і присно...»²²⁵.

- *«Шестипсалміє»;*

Д. Петрас зауважує, що хоча цей набір псалмів САУ прямо не називає шестипсалмієм, проте відповідає його позиції на Утрени, й подається у множині. Крім того, набір і послідовність псалмів 3, 37, 62, 87, 102, 142, відповідають псалмам Шестипсалмія²²⁶.

- *«Бог Господь» (Пс. 117:27) або «Алилуя»;*

Якщо співається «Алилуя» замість «Бог Господь», тоді замість тропаря співаються троїчні.

- *Тропар (з «Алилуя» троїчні);*

Детальний устав вживання троїчних з «алилуя» поданий в главі «яко подобает піти троїчен»²²⁷. Якщо припадає святковий день, співають тричі. У інші дні береться один раз з «Слава і нині:» богородичний²²⁸.

- *Катизми:*

На наступний день після Господських і Богородичних свят на Вечірні та Утрени відмінюється читання катизм²²⁹. Від понеділка Антипасхи до Воздвиження – одна катизма; від Воздвиження до Сиропусної неділі – дві²³⁰. «Суботи: катизми 16 та 17; святкові дні: дві катизми; будні дні: три катизми»²³¹.

²²⁴ Див. Е. Сліва, Часословы студийской традиции в славянских списках XIII–XV веков, 94.

²²⁵ Див. А. М. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 256.

²²⁶ Див. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite*, 21.

²²⁷ Див А. М. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 400.

²²⁸ Див. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite*, 21.

²²⁹ Див. А. М. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 280, 359.

²³⁰ Див. Там само, 404.

²³¹ Див. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite*, 22.

На Успення був особливий устав, згідно якого співалася 17-та катизма з «алилуя»²³².

У неділю і свята:

- *Степенні*²³³;
- *Прокімен*²³⁴;
- «*Всякоє диханіє*» (Пс. 150:6)²³⁵;
- *Євангеліє*;

Приписується для неділь²³⁶ і празників²³⁷.

У Пасхальну неділю та неділю Томи Євангеліє не читається, а в понеділок по Томиній неділі вже береться воскресне Євангеліє²³⁸.

- «*В ночах підіймайте руки ваші...*» (Пс. 133:2).

Цей прокімен вживається у 8 вересня на Різдво Богородиці та в неділю Мироносиць²³⁹.

- «*Воскресеніє Христово видівши*».

Береться у неділі, Лазареву Суботу і всі від Пасхи до Вознесіння²⁴⁰;

- «*Помилуй мене Боже*» (Пс. 50)²⁴¹;

Як було сказано вище, четвер Великого канону п'ятого тижня Великого посту та в Томину суботу переноситься на шосту пісню Канону²⁴².

- *Канон*:

- Кількість канонів – 2 або 3, а тропарів – згідно санаксарного припису²⁴³.

По третій пісні приписаний сідальний, який береться з Мінеї, Октоїха або

²³² Див. А. Пентковський, *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, 144.

²³³ 6 серпня: Преображення Господнє, Див. Там само, 358.

²³⁴ Див. Там само.

²³⁵ Див. Там само.

²³⁶ Утрєня понелідка Антипасхи, яка вважається основою для недільних служб (Див. Там само, 262).

²³⁷ 6 серпня: Преображення Господнє, Див. Там само, 358.

²³⁸ Див. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite*, 22.

²³⁹ Див. А.М. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, М. -2001, 264, 279 (Пор. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite*, 22).

²⁴⁰ Береться в неділі, Лазареву Суботу, також всі неділі від Пасхи до Вознесіння, Див. А.М. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, М. -2001, 246, 256, 262, 272. (Пор. D.M. Petras. *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia 1136*, 22-23).

²⁴¹ Див. А.М. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, М. -2001, 262.

²⁴² Див. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite*, 23.

²⁴³ Див. А.М. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, М. -2001, 262, 289.

Тріоді згідно синаксаря, а після 6 пісні – кондак²⁴⁴, або сідальний у разі його відсутності²⁴⁵. Ектенії не згадуються.

- *Ексапостолярій (світільний);*

Для пам'яті святих²⁴⁶, безплотних сил²⁴⁷ – «Небо звіздам»; на неділі, Господські свята (за винятком Навечір'я Різдва²⁴⁸ і від Пасхи до Неділі Розслабленого²⁴⁹), на всі Богородичні²⁵⁰, і на Успіння св. Анни²⁵¹ – «Свят Господь Бог наш» (Пс. 98,9), а Д. Петрас згідно Соф.1136 подає на будні – світільний згідно гласу тижня, для неділі – «Свят Господь Бог наш», а на інші свята приписує святкові ексапостолярії²⁵².

- *Стихири на Хвалитних;*

В свята Господські і Богородичні, або в неділю, як і на віддання – 6 стихир; для бдінних святих у будні – 6 стихири, для всіх решту – 3. «Слава і Нині:», – свята або богородична згідно приписів. Може бути наславник святому.

- *Славослов'я «Слава во вишніх Богу»;*

Описи особливого виконання Славослов'я згідно САУ приписується лише для Великої Суботи, та в неділі Пасхи²⁵³. У першому випадку, його співали красиво²⁵⁴. Звичай гарного співу був притаманний Великій Церкві в Константинополі. У другому випадку – співали «потиху»²⁵⁵, згідно студійського звичаю²⁵⁶.

- *Ектенія;*

²⁴⁴ Див. А. Пентковський *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 287.

²⁴⁵ Див D. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite*, 23.

²⁴⁶ Див. А.М. Пентковський *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 292.

²⁴⁷ Див. Там само, 293.

²⁴⁸ 25 грудня В начечір'я Різдва Христового приписується світільний «Посітил есть нас» (Див. Там само, 308).

²⁴⁹ Від Пасхи до Неділі Розслабленого співаються свої світільні, від Неділі Розслабленого приписується співати «Свят Господь» для кожної неділі (Див. Там само, 256-265).

²⁵⁰ Див. Там само, 279.

²⁵¹ Див. Там само, 356.

²⁵² Див. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite*, 23.

²⁵³ Див А. Пентковський, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 255-256.

²⁵⁴ «півчоски» Див. Там само, 255.

²⁵⁵ «потиху» Див. Там само, 256.

²⁵⁶ Див. Там само, 400.

Дейвід Петрас вважає, що це правдоподібно була Просительна Ектенія, виходячи з цілості Типікону, вона була щоденною, хоча й єдиним випадком її вживання в тріодях є Пасхальна Неділя²⁵⁷.

- *Стихири на стиховні;*

Як правило три стихири, «Слава і Нині:», богородична стихира або свята.

- *Тропар;*

Як правило тут тропар брався один раз. Зустрічаються випадки в синаксарі, коли Тропар не береться, а відразу диякон виголошує «Премудрість...» і бере відпуст²⁵⁸,

- *Ектенія (сугуба);*

Ця Ектенія зустрічається виключно у неділю Воскресіння²⁵⁹.

- *Відпуст;*

Утрєня зазвичай завершувалась Часом першим.

Отже, підсумовуючи структурні особливості Утрєні згідно САУ, можна сказати, що при її порівнянні з чинопослідуванням Утрєні за сучасною саваїтською традицією, вона структурно буде мати ряд різниць.

Перша різниця полягає у присутності Пс. 6 в «початку звичайному» згідно САУ. Наступною різницею є присутність читання по останній катизмі, і присутність другого прокімена по Євангелії «В ноцех воздіж еже», який вживається в празники і в неділі. Система світильних по 9-й пісні є простішою ніж сучасна, і передбачає вживання світильного «Свят Господь Бог наш» для випадків Господських і Богородичних свят, за кількома винятками. Для святих і безплотних сил – «Небо звіздами». Деякі свята мають свої світильні. У більшості випадків вживається один світильний. У сучасній саваїтській традиції, для не святкових випадків приписується світильний за днем тижня, а для неділі, окрім

²⁵⁷ Пор. D. M. Petras, *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite*, 24.

²⁵⁸ 5 серпня: предсвяття Преображення і мч. Євсигнія; 21 травня: св. Константина і Єлени; 22 липня: св. рівноап. Марії Магдалини і мч. Фоки; 28 серпня: Мойсея Мурина; 7 грудня: прп. Амвросія; пам'ять в морі утопшая братія наша; 5 вересня: пр. Захарії, батька Предтечі; 13 вересня: предсвяття Воздвиження; свящмч. Корнилія (Див. А. Пентковський *Типикон Патриарха Алексія Студита в Византиї и на Руси*, М. -2001, 357, 344, 355, 366, 301, 277, 281).

²⁵⁹ Див. Там само, 257.

«Свят Господь Бог наш», приписується ще й воскресний світильний. Канонів, як правило приписується менше, ніж за СУ. Для буднів і свят – два канони, у неділю – три. На Утрені згідно САУ є Славослов'я, яке по своїй природі є Великим, на відміну від СУ, яке знає Мале і Велике Славослов'я.

З іншого боку, Утрення згідно сучасної саваїтської традиції, у святкові і воскресні дня може містити Поліелей, Величання, Євангельську стихиру та стихири по Пс.50, яких не знає студійська традиція. Вони додають урочистості богослужінню, проте також робить богослужіння кількісно довшим.

Зважаючи на деякі вищеперелічені відмінності між чинопослідуванням Утрені за СУ, дане богослужіння може бути прикладом для сучасної богослужбової практики студійського монашества УГКЦ.

Щодо Катизм, в студійській традиції псалми на Утрені, як і на Вечірні, також поєднувалися з алилуаріями що співалися. Але на даний час введення у вжиток алелуаріїв є недоцільним з огляду а відповідну студійську традицію співу, яка зараз є невідома. Хоча, як було сказано, існує можливість проведення їх адаптації на основі існуючих церковних напівів нашої традиції.

2.2 Особливості уставів мінейних святих в САУ і сучасному саваїтському уставі

Як було описано в першому розділі, студитський та саваїтський уставу розвиваючись паралельно взаємодоповнювали один одного. Тому, Студійсько-Алексіївський Типікон, як і сучасний Саваїтський, який є результатом неосаваїтського синтезу, теж є близькими один до одного, як було показано в попередньому підпункті. Та попри те, процес класифікації, співставлення та уніфікації служб мінейних святих не є простим.

2.2.1. Розподіл мінейних поминань у типіку Дольницького

Якщо говорити про сучасний саваїтський типікон, яким користується УГКЦ, то знаки пам'ятей святих, які припадають на якийсь день можуть групуватися за різними принципами. Церковно-слов'янський часослов, який

виданий з благословення Апостольської столиці в Римі так описує цей поділ у розділі «Про знаки»:

О знаменіях владичних, і богородичних, празников, і святых. Подобает відати, яко праздници разділени суть на великія, середня же і малія. Велиціи убо праздници христови, і богородични, і предтечеви два: рождество і усікновеніє: і обоіх верховних апостол, Петра і Павла, імут знаменія крест окрежен , імже бдніє і вся служба празника совершается по уставу.

Средній же праздници святых імут двіма види, крест с полукружієм імже бдніє совершается, прилагается же і канон Богородици на Утрени по уставу.

Друзіи же крест єдин точію , імже бдніє не совершается. На вечерни, Блажен муж, 1-й антифон: на Господи возвах, стіхири на 6: от произвола же на 8: і чтенія 3, і на стиховні. На утрени поліелей, і євангеліє: канон на 8: і славословіє великоє: і прочая служба по уставу.

Маліи же праздници імут двіма види три точки несовершенно окружени. Чермен убо вид імуцим на вечерни катісма обичная, на Господи возвах, стіхири на 6. На утрени канон на 6, і славословіє великоє: і прочая служба по уставу. Черн же вид імуцим точію на Господи возвах, стіхири на 6: на утрени канон на 6. На літургії по чину устава. Не цмуцим же знаменія, стіхири на 3: канон же на утрени на 4²⁶⁰.

Тобто, згідно цього поділу, свята діляться на великі, середні і малі. Великі свята мають бдіння, і свою окрему службу. Середні празники мають бдіння, і канон Богородиці на Утрени. До середніх ще належать свята, які не мають бдіння, проте на Вечірні є Блажен муж (перший антифон), також стіхири на 6 або 8, 3 читання і свої стіхири на Стиховні. На Утрени є Поліелей²⁶¹ та читається Євангеліє, канон буде мати 8 стихів, а все решту згідно Уставу. Малі празники є двох видів, які мають свої відповідні позначення. Одному виду приписується звичайна катісма і 6 стихир на Господи возвах. На Утрени – канон на 6, все інше по Уставу. Іншому виду приписується 6 стихир на Господи Возвах, і на Утрени канон буде на 6 стихів, а все решту по Уставу²⁶².

Ісидор Дольницький у своїй праці «Типик Руської Католицької Церкви», зберігаючи той принцип поділу, який є в Римському Часослові, про який згадувалося вище, більш детально класифікує можливі випадки не тільки згідно знаку пам'яті святого(чи кількох), що береться якогось дня, але і відносно того,

²⁶⁰ Див. Часослов. Рим: Друкарня Криптоферратської обителі, 1962, 659.

²⁶¹ Мається на увазі не просто читання 19 катісми, а її торжественне виконання співом.

²⁶² Див. Часослов, 659-660.

чи цей святий випадає поза святом, чи в середині свята. Якщо в середині свята, то чи в передсвяття, в саме свято, посвяття, чи у день віддання свята.

Якщо співставити ці дві системи, то можна в загальному так окреслити можливі випадки згадування пам'ятей святих, празників Господських чи богородичних.

До великих свят можна віднести ті, які в Типику Дольницького подаються як свято Господське, чи Богородичне. Також у Типику подано окремі устави для деяких мінейних служб, серед яких й є вищезгадані в Римському часослові свято Петра і Павла²⁶³, і два празники Предтечі, як от Різдво Йоана Хрестителя²⁶⁴ і Усікновення глави²⁶⁵. Вони мають свій окремий устав і належать до групи великих свят. Ці свята є особливі бо вони мають один день попразденства. До середніх свят можна віднести ті, які в Типику Дольницького окреслюються як святі з всенічним і поліелейні святі. До малих відносяться ті, які в Типику окреслюються як безполіелейні святі. Сюди ж входять і святі на 6 (ті, що в Римському Часослові є з Великим Славослов'ям, і без нього), і випадок, коли святкується дві пам'яті святих, тобто двох святих.

2.2.2. Спроба класифікації мінейних служб САУ

Для класифікації мінейних служб Студійсько-Алексіївського Уставу, нами були опрацьовані та кодифіковані всі синаксарні приписи мінейних служб, які містяться в найбільш збереженому серед найстаріший існуючих рукописів Уставу Патріарха Алексія студита Син.330, текст якого міститься в праці А.М. Пентковського «Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї и на Русі».

До найбільш важких моментів в процесі класифікації цих служб святих для подальшого порівняння з службами сучасного саваїтського Типікону, належить деяка відмінність між структурою студитської служби в САУ та саваїтською

²⁶³ Див. І. Дольницький, *Типик Української Католицької Церкви*, 303.

²⁶⁴ Див. Там само.

²⁶⁵ Див. Там само, 316.

службою, як наприклад відсутність в послідуванні служби студитської Утрені Поліелею, що може використовуватися для окреслення служб поліелейних святих, і святих з шістьма стихирами на «Господи Возвах». Тому, найбільш складною виявилася класифікація служб поліелейних святих. Коли в подальшому буде вживатися термін «поліелейний святий», чи «безполіелейний святий», то це буде робитися не тому, що там приписується чи не приписується Поліелей для цієї місяцесловної служби САУ, а задля того, щоб розуміти, які саме особливості служб окреслюються даними термінами в Типику І. Дольницького, оскільки спосіб чинопослідування відображує певну шану Богу, Богородиці, ангелам, чи святим, яку Церква віддає в святкуванні даної конкретної пам'яті. Ще одною особливістю студитської Вечірні, що ускладнює класифікацію є відсутність Литій, що у саваїтській традиції розділяло бдінних святих від поліелейних.

Іншим аспектом особливості студійського синаксаря²⁶⁶ є те, що деякі служби в студитському місяцеслові мають інший святковий знак, ніж в сучасному саваїтському, що ускладнює класифікацію²⁶⁷. В зв'язку з цим нами було запропоновано деякі принципи класифікації, які будуть описані нижче.

Всі служби були поділені на чотири групи. До першої групи ввійшли ті служби всятих, які містили «Блажен муж» на Вечірні. До другої ті, які містили «Блажен муж» і «Вхід», що перед «Світе тихий». До третьої – ті, що містили «Блажен муж» і «Вхід» і Паремійні читання, а до четвертої групи ввійшли всі решту служби. Це «безполіелейні святі», і «святі на б» (також ті, які в саваїтському типіконі можуть мати знак святого з Малим, чи Великим Славослов'ям), адже в їхній службі не має приписів щодо «Блажен муж», ані Входу, ані Паремій. Отже, вони відносяться до групи Малих свят.

²⁶⁶ Синаксар – це місяцеслов.

²⁶⁷ Наприклад, служба Косьми і Дам'яна (1 листопада) у САУ (Див. А.М. Пентковский *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 292) має Блажен муж, тобто є Велика Вечірня, а в Римському Часослові вона має знак святого на б (Пор. *Часослов*. 721).

У третій групі опинилися²⁶⁸ ті свята, що належать до дванадцяти найбільших свят з тих, що були збережені в рукописі, а саме: Різдво Пресвятої Богородиці (8 вересня), Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста (14 вересня), Вхід в Храм Пресвятої Богородиці (21 листопада), Різдво Христове (25 грудня), Стрітеня Господнє (2 лютого), Благовіщення (25 березня), Преображення Господнє (6 серпня), Успення Пресвятої Богородиці (15 серпня), Різдво Йоана Хрестителя (24 червня), і Усікновення глави Йоана Хрестителя (29 серпня), Петра і Павла (29 червня). Окрім того туди потрапила служба Початку Індикта (1 вересня), оскільки вона відноситься до Господських свят, і прп. Теодора Студита (11 листопада), через особливе вшанування його особи в студійських монастирях. Ці місяцесловні пам'яті належать до групи Великих свят.

Перша та друга група, що утворилися в результаті вибірки, належить до групи Середніх свят. У їхній службі присутні або «Блажен муж», або «Блажен муж» і Вхід.

2.3. Порівняння окремих уставних випадків у САУ та сучасному уставі УГКЦ

При аналізі Типікону студійського монашества УГКЦ, було встановлено, що він не містить літургійної частини²⁶⁹. Натомість, для богослужінь використовується Типик Ісидора Дольницького, тобто сучасний саваїтський Устав.

Для проведення порівняльного аналізу було взято структури служб святих, які були ідентифіковані протягом процесу порівняння та кодифікації Студитсько-Алексіївського Уставу з рукописів Син.330 та частково Соф. 1136.

Для зручності, всі дати місяцесловних пам'ятей подаються в старому стилі.

Для порівняння даних синаксарних випадків було обрано чотири критерії: наповненість, простота, змістове наповнення та урочистість.

²⁶⁸ Попали у вибірку згідно ознак присутності у службі «Блажен муж», Входу та Читань.

²⁶⁹ Типікон // Переклад за виданням: «Typicon. Auctoribus Servis Dei Metropolitana Andrea et Archimandrita Clemente Szeptycky-Studitis, 250-255.

За першим критерієм, богослужіння буде вважатися кількісно довшими, коли буде мати більшу кількість змінних і незмінних частин. Також враховувалося, що наприклад читання, чи пісні канону, яких є 8 в позатріодний час, має більшу кількісну вагу, ніж скажімо тропар, чи стихира.

За другим критерієм, богослужіння буде вважатися простішим, якщо буде мати простішу структуру чинопослідування.

За третім критерієм, буде вважатися, що богослужіння більш наповнене певною тематикою, коли в ньому буде присутня більша кількість структурних одиниць даної тематики. Тобто, чинопослідування робить більший акцент щодо цієї тематики в даній богослужбовій традиції, ніж в порівнюваній. Також бралось до уваги, що наприклад пісні канону, через свій об'єм і кількість будуть робити значно більший акцент у даній тематиці.

За четвертим критерієм, буде вважатися, що богослужіння є більш урочистим, якщо наприклад у ньому присутній Поліелей, чи Литійне послідування і т.д.

Порівняльний аналіз структури синаксарних випадків буде виглядати наступним чином.

2.3.1. Святий безполіелейний у дні седмичні (за винятком суботи), для одного святого²⁷⁰, святого на 6 і двох святих²⁷¹

За основу чинопослідування для одного святого взято службу Прова, Тараха й Андроніка (12 жовтня), а для двох святих – святих апостолів Вартоломея і Варнави (11 липня). Щодо святого на 6, то такий спосіб класифікації в САУ задля виділення окремого типу служб не є чимось особливим, адже там майже всі служби святих зі синаксаря мають 6 стихир на

²⁷⁰ Прова, Тараха й Андроніка (12 жовтня). Імена святих в САУ можуть дещо відрізнятися у порівнянні з актуальними, які ми вживаємо зараз. Наприклад 12 жовтня в САУ святкується пам'ять святих мучеників Прова, Тарха і Андроніка. А в нашому календарі вони мають назву Прова, Тараха й Андроніка (Пор. А.М. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, М. -2001, с.289).

²⁷¹ св. апостолів Вартоломея і Варнави (11 липня) (Пор. А.М. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, М. -2001, с.346).

«Господи возвах». Також не є чимось особливим і інші ознаки, які наводить І. Дольницький в Типіку, виокремлюючи таку групу служб святих. Стиховня на Утрені, не може служити для САУ характерними ознаками для імовірної групи служб святих такого типу, адже Стиховня на Утрені за САУ є характерною ознакою фактично для всіх служб святих, за певним виключенням²⁷².

На Вечірні²⁷³:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. Катизма чергова.

В неділю ввечері, катизми немає; у свята ввечері, що їм устав приписує всенічне, чергова катизма не береться. Наступного дня після свят чергова катизма теж не береться²⁷⁴.

2. На «Господи, взиваю я» – 6 стихир: 6 святому (з Мінеї).

«Слава, і нині:» богородичний.

3. Прокімен дня тижня.

4. На Стиховні: - стихирі Октоїха – 2, і з Мінеї святого – 1 (самогласний), «Слава і Нині:» богородичний (або богородичний без «Слава і Нині»).

Для двох святих: стихирі Октоїха – 2, і з Мінеї першого святого – 1 (самогласний). «Слава, і нині:» богородичний (або богородичний без «Слава і Нині», або взагалі без богородичного (служба 1 жовтня)²⁷⁵).

5. Тропар святого згідно припису (зазвичай 1 раз, часом тропар святого і «Богородице Діво», часом тільки «Богородице Діво» (служба 27 листопада)).

На Утрені²⁷⁶:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. На «Бог Господь»: тропар святого.

²⁷² ап. Ананії та прп. Романа творця кондакарів (1 жовтня) (Пор. А.М. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, М. -2001, с.287).

²⁷³ Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, с. 54-56. У цьому дослідженні під Саваїтським Уставом буде розумітися Устав, який є неосаваїтським синтезом.

²⁷⁴ 15 вересня, це наступний день після свята Воздвиження Чесного і Животворящего Хреста Господнього (Пор. А.М. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, М. -2001, с.285).

²⁷⁵ Пор. А.М. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, М. -2001, с.287.

²⁷⁶ Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, с. 57-60.

2. Катизми чергові, звичайно дві, після кожної з яких слідує сідальний октоїха. Читання (як правило читається «Житіє» або «Мучення святого»).

3. Канонів 3: 2 в Октоїсі і 1 святого (стихи співаються по двіччі); По 3-ій пісні – сідальний святого, по 6-ій – кондак святого.

- Для двох святих:

Канонів 3: 1 в Октоїсі, в Мінеї - перший святого (стихи співаються двіччі) і другий святого (стихи співаються по разу); По 3-ій пісні – сідальний першого і другого святого, по 6-ій – кондак першого святого,

по 9-ій – світільний «Небо зіздами»²⁷⁷.

-Якщо є: Хвалитні стихири (згідно Мінеї), – 3. Наприклад, у випадку двох святих, вони можуть міститися в службі²⁷⁸, а можуть бути відсутні²⁷⁹.

4. На Стиховні: в Октоїсі і святого, самогласна.

- Для двох святих: в Октоїсі і першого святого.

5. На кінці: тропар святого.

- Для двох святих: тропар першого святого.

Аналіз випадку:

Для опису випадку святого безполіелейного у дні седмичні(за винятком суботи), було використано такі служби: для одного святого – служба мчч. Прова, Тараха й Андроніка, для святого на 6 – служба 24 вересня пешомучениці Теклі, а для двох святих- служба св. ап. Ананії та прп. Романа.

Щодо Вечірні для даного випадку, можемо зауважити наступну різницю щодо приписів САУ та СУ:

1. На «Господи воззвах» в САУ і в СУ буде 6 стихир, проте в першому випадку всі 6 стихир святому, а в другому - перші 3 беруться з октоїха, а інших три – святого, з Мінеї.

2. В СУ завжди є або «Слава, і нині:» з богородичним (або

²⁷⁷ В сучасному т.з. Римському часослові він є Альтернативним екзапостиларієм на понеділок і суботу (Див. *Часослов*, 115, 118).

²⁷⁸ ап. Ананії та прп. Романа творця кондакарів (1 жовтня) (Див. А.М. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї та на Русі*, М. -2001, с.287).

²⁷⁹ мчч. Кирика і Юліти та ісповідника Йосифа Солунського (15 серпня) (Див. Там само, 354)

хрестобогородичним), який є після стихир святого, а в разі присутності наславника святому, співається «Слава:» стихира святому, «І нині:» богородична, а в САУ, часом приписується після стихир святого відразу богородичні(12 грудня прп. Спиридона Тримитулського, 13 грудня мчч.Євстратія і дружини його).

3. Щодо Стиховні, то в СУ на стиховні всі 3 стихири будуть з Октоїха, тільки «Слава:» святому, якщо буде в Мінеї, і «І нині»: богородичний стиховні з Октоїха, відповідно до голосу наславника і дня тижня. А в САУ, три стихири до наславника беруться як Октоїха, так і з Мінеї. Для двох святих схема дуже схожа: стихири Октоїха, і з Мінеї першого святого – 1 (самогласний). Слава, і нині: богородичний(або богородичний без «Слава і Нині», або взагалі без богородичного(служба 1 жовтня)).
4. Щодо тропарів, в СУ береться тропар святого, Слава, і нині: богородичний відпустовий, згідно голосу тропаря святого і дня тижня.

- Якщо випаде два святі, то береться тропар першому святому, Слава: другому, І нині: богородичний відпустовий відповідно голосу другого святого і дня тижня. В САУ: Тропар святого, зазвичай 1 раз, часом тропар святого і «Богородице Діво»(служба 27 листопада).

Щодо Утрени, було зауважено наступні різниці:

1. На «Бог Господь» в САУ тропар святого. В СУ - тропар 2 рази, «Слава, і нині:» богородичний відпустовий згідно голосу тропаря святого і дня тижня. У випадку двох святих, то буде тропар першому святому двічі, «Слава:» другому раз, «І нині:» богородичний відпустовий за голосом другого святого.
2. Щодо Катизм, в САУ приписані чергові Катизми, звичайно дві, з сідальними Октоїха. Читається «Житіє» або «Мучення святого». В СУ – принцип той самий, тільки немає читань.
3. Щодо Канонів для випадку одного святого приписи є подібні: в САУ – Канонів 3: 2 в Октоїсі і 1 святого. Теж саме для СУ. Неясно є щодо

кількості стихів на Канонах, бо переважно в САУ в службі тільки вказується, що співаємо по два стихи на каноні святого, а якщо буде два святих, то першому по два, а другому по одному. Є дні, коли подається просто загальна кількість стихів, як наприклад, служба св. мч. Євфимії(12 іюля) – 12 стихів.

Для двох святих: в САУ і СУ Канонів 3: 1 в Октоїсі, I святого і II святого. Тобто приписи збігаються. Приписи щодо 3ї пісні такі: по 3-ій пісні в САУ – сідальний першого і другого святого, а в СУ – кондак другого святого, якщо є, потім сідальний першого святого, «Слава:» сідальний другого святого, «І нині:» відповідний богородичний. По 6-ій – приписи ідентичні.

Для святого на 6 в СУ є такі приписи: Канон октоїха перший, без двох мученичих, також другий октоїха, і з мінеї святого. Інше все як для одного святого, а в САУ – як для одного святого.

4. По 9-ій в САУ світильний «Небо зіздами»(для одного і двох святих), а в СУ – світильний з Октоїха, також «Слава:» світильний святого(якщо є), «І нині»: богородичний світильного святого. Якщо світильний святого відсутній, то «Слава, і нині:» богородичний світильного октоїха. В середу, п'ятницю і в четвер береться богородичний октоїха. А для двох святих – світильний октоїха, також світильний першого святого, Слава: другого, якщо має, І нині: його богородичний.
5. Щодо Стиховні, в САУ приписується стихирі в Октоїсі і святого, самогласна. А для двох святих: в Октоїсі і першого святого. А в СУ, Стиховня береться вся з Октоїха. Якщо буде наславник святому (в Мінеї), то на «І нині» береться богородичний Стиховні Утрені відповідно до голосу наславника і дня тижня.
6. Щодо тропарів, на кінці Утрені, в САУ приписаний тропар святого. Для двох святих: тропар першого святого. В СУ – це тропар святого, «Слава, і нині:» богородичний з відпустових відповідно голосу тропаря святого і дня

тижня. Для двох святих, - буде тропар першого, «Слава:» другого, «І нині:» богородичний відповідно голосу другого дня тижня.

Висновки:

Отже, підсумовуючи вище подані результати аналізу служби святого безполіелейного у дні седмичні (за винятком суботи), можна констатувати, що з огляду на наповненість Вечірньої, не буде помітної різниці згідно СУ та САУ. Щодо Утрени, вона буде дещо кількісно довшою за СУ, ніж згідно САУ.

З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні та Утрени згідно САУ, структурно буде більш простішим, аніж за СУ.

З огляду на змістове наповнення служба Вечірні та Утрени згідно САУ, будуть більш наповнені тематикою пам'яті святих, в той час як СУ – більше акцентується на Октоїху. Проте, у випадку двох святих, змістове наповнення будуть в однаковій мірі наповнені тематикою пам'яті святих.

З огляду на урочистість, богослужіння Вечірні та Утрени не буде помітної різниці у цьому.

2.3.2. Святий безполіелейний у неділю²⁸⁰

На Великій Вечірні²⁸¹:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. Катизма чергова.

В неділю ввечері, з огляду на всенічне, що інколи буває, катизми немає; у свята ввечері, що їм устав приписує всенічне, чергова катизма не береться. Наступного дня після свят чергова катизма теж не береться²⁸².

²⁸⁰ Понеділок Антипасхи в САУ служить моделлю для звичайних неділь року «Відіти же есть яко таковия книги послідованію чтуть ся от дне того до неділі всіх святих», Див. А. Пентковський *Типикон Патриарха Алексія Студита в Византии и на Руси*, М. -2001, с.262 (Пор. И.А. Карабинов, *Студийский типик в связи с вопросом о реформе нашего богослужебного устава*, 1057).

²⁸¹ Згідно Саваїтського Уставу: Див. Типик І. Дольницького, 47-48.

²⁸² 15 вересня, це наступний день після свята Воздвиження Чесного і Животворящего Хреста Господнього(Пор. А. Пентковський *Типикон Патриарха Алексія Студита в Византии и на Руси*, 285).

2. На «Господи, взиваю я»: на 9: 9 воскресних - 3 стихири (по 3 р.)²⁸³, «Слава і Нині:» богородична 1-го гласу.

3. Прокімен воскресний.

4. На Стиховні: стихири Октоїха воскресні (три), «Слава і Нині:» богородична.

5. Тропар воскресний (1 р.)²⁸⁴.

На Утрені²⁸⁵:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. На «Бог Господь»: воскресний тропар²⁸⁶;

2. Катизми чергові, після кожної з яких слідує сідальний воскресний.

Читається читання (переважно «Слово Андрея»).

3. степенна чергового гласу(3 антифони).

Прокімен, Євангеліє: воскресні;

Прокімен(2й): «В ноцех воздіж еже»²⁸⁷.

«Воскресіння Христове бачивши»²⁸⁸.

Пс. 50.

3. Канонів 2: воскресні²⁸⁹;

По 3-ій пісні – сідальний воскресний, по 6-ій – кондак воскресний, по 9-ій – світильний «Свят Господь»²⁹⁰.

4.Хвалитні стихири: на 6 – воскресні, «Слава, і нині:» богородична.

5. На Стиховні: воскресна (3 р.) Слава, і нині: богородична²⁹¹.

²⁸³ Див. Там само, 262 (Пор. И. Карабинов, *Студийский типик в связи с вопросом о реформе нашего богослужебного устава*, 1057).

²⁸⁴ Див. А. Пентковский *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 262.

²⁸⁵ Згідно Саваїтського Уставу: Див. *Типик I. Дольницького*, с. 49-52.

²⁸⁶ Див. А. Пентковский *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 262 .

²⁸⁷ «В ноцех воздіжите руці ваша во святая і благословіте Господа» (Кат. 18, Пс. 133,2), а в Соф.1136 додано, що співається в господські(та інші) празники і в неділі (Пор. А. Пентковский *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 279).

²⁸⁸ Береться в неділі, Лазареву Суботу, також всі неділі від Пасхи до Вознесіння, Див. А. Пентковский *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 246, 256, 262, 272. (Пор. D. Petras. *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia 1136*, 22).

²⁸⁹ Див. А. Пентковский *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 262.

²⁹⁰ «Свят Господь Бог наш» (98,9).

²⁹¹ Див. Там само.

6. На кінці: тропар воскресний²⁹².

Аналіз випадку:

Щодо Вечірні для випадку святого безполіелейного у неділю, можна зауважити наступну різницю щодо приписів САУ і СУ:

1. На «Господи, взиваю я» САУ подає наступні приписи. Береться 9 стихир: 9 воскресних – 3 стихири (по Зр.), «Слава і Нині:» – догмат. А в СУ – 10 стихир. Це 7 воскресних чергового голосу(Октоїха), і 3 святому (Мінеї). Також «Слава, і нині:» богородичний 1-й чергового голосу (Октоїха). Якщо є наславник святому, то буде «Слава:» наславник святому, «І нині:» 1-й богородичний голосу. Якщо буде два святі, то - 4 стихири Октоїха і 3 першому святому(Мінеї), і 2 другому(теж Мінеї), також «Слава, і нині:» 1-й богородичний голосу. Якщо є наславник першому святому, то береться «Слава:» його наславник, «І нині:» 1-й богородичний біжучого голосу. Для святого на 6, береться 6 стихир (Октоїха) і 4 святому(Мінеї), «Слава:» святому, «І нині:» 1-й богородичний біжучого голосу.
2. Щодо Стиховні, в САУ: три стихири Октоїха воскресні, Слава і Нині: богородичний. В СУ: Стихири воскресні чергового голосу(чотири). Якщо є наславник святому, то буде «Слава:» святому, «І нині:» богородичний воскресної стиховні (Октоїха) відповідно голосу наславника. Тобто принципи є схожими.
3. Щодо тропарів в САУ приписаний воскресний. А в СУ - недільний біжучого голосу, «Слава:» святого, «І нині:» богородичний з воскресних відповідно голосу тропаря святого. Для двох святих,- тропар воскресний і першого святого, «Слава:» другого, «І нині:» богородичний воскресний відповідно голосу другого.

Щодо Утрені було зауважено такі уставні відмінності:

1. На «Бог Господь» Типик Алексія приписує воскресний тропар, в той час, як сучасний Саваїтський – воскресний чергового голосу двічі, «Слава:

²⁹² Див. Там само, 262.

- святого, І нині:» богородичний з воскресний за голосом тропаря святого. Для двох святих, СУ приписує один раз тропар воскресний і один раз першого святого, «Слава:» один другого, І нині: богородичний з воскресних згідно голосу другого.
2. Після сідальних по Катизмах САУ подає читати «Слово Андрія» чи інше. Цього припису в СУ немає.
 3. Згідно СУ слідує Поліелей, який не є регламентований згідно чинопослудівання САУ. Далі за СУ слідує «Ангельський собор» та Іпакой, яких теж немає в Алексіївському Типіконі.
 4. По Євангелії САУ приписує брати другий прокімен «В ноцех воздіж еже»²⁹³. Його немає в сучасному Саваїтському Уставі.
 5. Після Євангелії згідно СУ недільна стихира «Воскрес Ісус».
 6. Канонів САУ подає 2: воскресні. А СУ приписує 4 на 14: перший воскресний, другий – хрестовоскресний, третій – богородичний, і четвертий – святого.
 7. По 3-ій пісні згідно САУ слідує сідальний воскресний, а згідно СУ – кондак святого і його сідальний.
 8. По 9-ій Алексіївський Типікон подає світильний «Свят Господь»²⁹⁴ один раз, а сучасний Саваїтський – 3 рази. Після чого, згідно СУ слідує світильний (ексапостолярій).
 9. На Хвалитних САУ подає 6 стихир воскресних, «Слава, і нині:» богородична стихира. Поряд з цим СУ подає 8 воскресних чергового голосу, «Слава:» євангельська стихира, «І нині:» стихира «Прєблагословенна еси».
 10. Алексіївський Типікон подає такі приписи щодо Стиховні: беруться воскресних три «Слава, і нині:» богородична. Вона відсутня у службі

«В ноцех воздіжите руці ваша во святая і благословіте Господа» (Кат. 18, Пс. 133,2), а в Соф.1136 добавлено, що співається в господські(та інші) празники і в неділі (Пор. А. Пентковський *Типікон Патріарха Алексія Студита в Византии и на Руси*, 279).

²⁹⁴ «Свят Господь Бог наш» (98,9).

неділі за сучасним Саваїтським Уставом.

Висновки:

Отже, підсумовуючи вище подані результати аналізу можна констатувати, що служби безполіелейного святого у неділю з огляду на наповненість Вечірньої та Утрені, вони будуть кількісно довшими за СУ, ніж згідно САУ.

З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні та Утрені згідно САУ, структурно буде більш простішим, аніж за СУ.

З огляду на змістове наповнення, служба на Вечірні згідно САУ, буде більш наповнені воскресною тематикою, ніж СУ.

З огляду на змістове наповнення, служба на Утрені згідно СУ, буде більш наповнені воскресною тематикою, ніж САУ.

Служба Вечірні та Утрені за СУ, з огляду на змістове наповнення буде більш наповнені тематикою пам'яті святого, ніж САУ.

З огляду на урочистість, богослужіння Утрені згідно СУ буде більш урочистим. Щодо Вечірні, вона не дуже буде відрізнятися в цьому контексті.

2.3.3. Святий зі всенічним у дні седмици і в суботу²⁹⁵

11 листопада: прп. Теодора Студита²⁹⁶

На Великій Вечірні²⁹⁷:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. Блажен муж.

2. На «Господи, взиваю я» – 6 стихир: 6 святому (з Мінеї), «Слава, і нині:» богородичний 1-й чергового гласу (якщо є наславник, то буде: «Слава:» святого, «І нині:» богородичний).

Вхід.

²⁹⁵ Див. І. Дольницький щодо свят Петра і Павла та Йоана Хрестителя подає такий коментар: «Три свята, а саме: Народження й Усікновення св. Івана Хрестителя 24 червня і 29 серпня та верховних апостолів Петра і Павла 29 червня переважають інших святих зі всенічним тим, що на утрені їхні канони беруться самі, без богородичного канону[...]» (Див. І. Дольницький, *Типик Української Католицької Церкви*, 80).

²⁹⁶ Див. А. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, М. -2001, 293.

²⁹⁷ Згідно Саваїтського Уставу: Див. Типик І. Дольницького, 79-80.

3. Прокімен дня тижня. 3 читання святого.

4. На Стиховні: - 3 святого (з Мінеї), «Слава і Нині:» богородичний (якщо є наславник, то буде: «Слава:» святого, «І нині:» богородичний).

5. Тропар святого (1 раз).

На Великій Утрені²⁹⁸:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. На «Бог Господь»: тропар святого 1р.;

2. Катизми чергові, звичайно дві, після кожної з яких слідує сідальний святого. Читається читання (як правило «Слово Андрія»).

3. степенна 4 гласу (3 антифони).

Прокімен, Євангеліє: святого;

Пс. 50.

3. Канонів 2: 2 святого (з Мінеї) на 12; перший по 2, другий – по одному.

По 3-ій пісні – сідальний святого, може бути читання, по 6-ій – кондак святому, по 9-ій – світильний «Небо звіздами»²⁹⁹.

4. Хвалитні стихири: святого – 6, «Слава, і нині:» богородична.

5. На Стиховні: святого, «Слава і нині:» богородична.

6. На кінці: тропар святого (1р.)

Аналіз випадку:

За основу для аналізу випадку святого зі всенічним у дні седмици і в суботу взято службу прп. Теодора Студита (11 листопада), оскільки в САУ вона відноситься до великих свят, і поряд з службою Петра і Павла, та двома службами Йоана Предтечі, має один день передсвяття, і один день посвяття.

В результаті аналізу було виявлено наступну різницю між чинопослідуванням Вечірні в Студитсько-Алексіївському Типіконі та сучасному Саваїтському:

²⁹⁸ Згідно Саваїтського Уставу: Див. Там само, 80.

²⁹⁹ На свята Господські (наприклад 1, 14 вересня, 2 лютого, 6 серпня) і Богородичні (наприклад 8 вересня, 21 листопада, 26 березня, 15 серпня), безплотним силам, і Успення святої Анни (25 липня) співається світильний «Свят Господь Бог наш» (Пс. 98,9), тільки на Різдво Христове «Посітил єсть нас». Для всіх інших випадків, коли випадає святий з всенічним, йому береться світильний «Небо звіздами».

1. На «Господи, взиваю я», згідно САУ, приписується 6 стихир святому(з Мінеї). «Слава, і нині:» - богородичний(якщо є наславник, то буде: «Слава:» святого, «І нині:» богородичний). СУ приписує 8 стихир святого, Слава: наславник, І нині: 1-й богородичний (догмат), відповідно голосу наславника, а в п'ятницю ввечері – догмат чергового голосу.
2. Ще одною різницею між службою Вечірні в САУ і СУ є присутність Литії для святих зі всеношним.
3. На Стиховні САУ подає 3 стихири святого (з Мінеї), «Слава і Нині:» богородичний(якщо є наславник, то буде: «Слава:» святого, «І нині:» богородичний за голосом «Слава:»). СУ приписує всі стихири – святому, з його відповідними приспіваними; Також богородичний до наславника, і у випадку відсутності окремого, добирається з воскресної стиховні відповідно голосу наславника.
4. Різниця для тропарів полягає у тому, що в САУ приписується тропар святого, який береться один раз, а в СУ – він береться двічі, і один раз Богородице Діво з Чином благословення хлібів.

Щодо Утрені були зауважені наступні уставні відмінності:

1. На «Бог Господь» САУ приписує тропар святого, один раз, а СУ – тропар святому двічі, «Слава, і нині:» богородичний з воскресних відповідно голосу тропаря святого.
2. Щодо катизм, згідно САУ приписуються Катизми чергові(зазвичай дві), після кожної з яких слідує сідальний святого,
3. У САУ немає «Поліелея» з величаннями, як і післяполіелейного сідального, як це приписується згідно сучасного СУ.
4. Після цього САУ подає читати «Слово Андрія», або інші читання. Цього припису в СУ немає.
5. По Пс.50, СУ подає стихиру святому, а в Алексіївському Типіку цього немає.
6. Щодо Канонів, то САУ приписує 2 святого (з Мінеї) на 12: перший по 2,

- другий – по одному, а СУ, перший – Богородиці, один з двох звичайних³⁰⁰ з ірмосом на 6, потім святому один або два канони на 8.
7. По 3-ій пісні, згідно САУ після сідального святого, може бути читання, яке не передбачається згідно Типика Дольницького(сучасний Саваїтський Устав).
 8. По 9-ій САУ регламентує світильний «Небо зіздами»³⁰¹, а СУ – світильний святого.
 9. Хвалитні стихири: в САУ передбачає 6 стихир свята, і «Слава, і нині:» богородичний, а СУ – 4 святому, «Слава:» його наславник, «І нині:» богородичний, що йде після наславник святого.
 10. На Стиховні в САУ приписується стихира святого, «Слава і нині:» богородична, її немає в СУ.
 11. Кінцеві тропарі в САУ - тропар свята 1 раз, а в СУ – тропар святому, «Слава, і нині:» богородичний з воскресних згідно голосу тропаря святого.

Висновки:

Отже, підсумовуючи вище подані результати аналізу служби святого зі всенічним у дні седмичні і в суботу, можна констатувати, що з огляду на наповненість Вечірньої та Утрені, вони будуть кількісно довшими за СУ, ніж згідно САУ.

З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні та Утрені згідно САУ, структурно буде більш простішим, аніж за СУ.

З огляду на змістове наповнення, Вечірня та Утреня за СУ, будуть більш наповнені тематикою пам'яті святих, ніж САУ.

З огляду на урочистість, богослужіння Вечірні та Утрені згідно СУ будуть більш урочистими.

³⁰⁰ «Немокрими ногами», голос 2-й воскресної Утрені, або «Море перейшовши», голос 8-й Повечір'я у вівторок. (Див. І. Дольницький, *Типик Української Католицької Церкви*, 80).

³⁰¹ На свята Господські(1, 14 вересня, 2 лютого, 6 серпня) і Богородичні (8 вересня, 21 листопада, 26 березня, 15 серпня) і безплотним силам, співається світильний «Свят Господь Бог наш» (Пс. 98,9), тільки на Різдво Христове «Посітил єсть нас». Коли випадає святий з всенічним, то йому береться світильний «Небо зіздами».

2.3.4. Святий зі всенічним у неділю

29 серпня: Усікновення чесної глави Йоана Предтечі³⁰²

На Великій Вечірні³⁰³:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. «Блажен муж».

На «Господи Воззвах»: на 9: 3 воскресних і 6 святого, «Слава і Нині:» 1-й богородичний гласу³⁰⁴.

3. Вхід.

4. Великий воскресний прокімен.

Читання: 3.

5. Стихири на Стиховні: Октоїха (воскресна), і святого двіччі³⁰⁵, святого, «Слава і Нині:» богородичний.

6. Тропар воскресний, Слава: святому, І нині: богородичний.

На Великій Утрені³⁰⁶:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. На «Бог Господь»: воскресний тропар і святого;

2. Катизми чергові, після кожної з яких слідує сідальний святого.

Читається читання (як правило «Слово Андрія»).

3. степенна чергового гласу (3 антифони).

Прокімен, Євангеліє: воскресні;

Прокімен (2й): «В ноцех воздіж єже».

Пс. 50.

3. Канонів 2: воскресний і святого (стихи по двіччі);

По 3-ій пісні – сідальний святого, кондак святого; по 6-ій – кондак воскресний, по 9-ій – світильний

³⁰² Див. А. Пентковський *Типикон Патриарха Алексія Студита в Византиї и на Руси*, 366.

³⁰³ Згідно Саваїтського Уставу: Див. Типик І. Дольницького, 77.

³⁰⁴ Див. А. Пентковський *Типикон Патриарха Алексія Студита в Византиї и на Руси*, 366.

³⁰⁵ 11 листопада, пам'ять прп. Теодора Студита (Див. Там само, 293).

³⁰⁶ Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, с. 78.

«Свят Господь»³⁰⁷.

4. Хвалитні стихири: на 6 святого, «Слава, і нині:» богородична (з воскресних).
5. На Стиховні: воскресна (одна) і решта – святого «Слава», святого, «І нині:» богородична.
6. На кінці: тропар воскресний і святого.

Аналіз випадку:

За основу для аналізу випадку святого зі всенічним у неділю взято службу Усікновення глави Йоана Предтечі (29 серпня), адже в САУ вона відноситься до групи великих свят.

Порівнюючи структури Вечірньої в Типіконі Алексія і Саваїтському, можемо побачити таку різницю у чинопослідуванні:

1. На «Господи, взиваю я» САУ приписує 9 стихир, 3 з яких – воскресні, а 6 – святого. На «Слава і Нині:» береться догмат³⁰⁸. А СУ подає 10 стихир, 4 з яких Октоїха, а 6 святому, «Слава:» святому, «І нині:» догмат.
2. Також, як вже згадувалося вище, в Студійському Уставі немає Литій, а в Саваїтському – є. На ній перша литійна стихира – храму, а решту стихир – святого. Далі, «Слава:» святому, «І нині:» - богородичний з воскресної стиховні що на Великій Вечірні, відповідно до голосу наславника.
3. Щодо «Стихир на Стиховні», в Уставі Алексія, приписується одна стихира Октоїха (воскресна), і святого двічі³⁰⁹, «Слава і Нині:» богородична. А в Саваїтському – воскресні стихири голосу, «Слава:» святому, «І нині:» - богородичний з воскресної стиховні, згідно голосу наславника.
4. Щодо тропарів, Устав Патріарха Алексія, у цьому випадку, приписує тропар воскресний, «Слава:» святому, «І нині:» богородичний. Відмінний припис подає Саваїтський Устав: тропар «Богородице Діво» два рази і святому один раз з Чином благословення хлібів.

³⁰⁷ «Свят Господь Бог наш» (98,9).

³⁰⁸ Догмат – це перший богородичний голосу.

³⁰⁹ 11 листопада, пам'ять прп. Теодора Студита (Див. А. Пентковский *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 293).

Порівнюючи структури Утрени в Типіконі Алексія і Саваїтському, можемо побачити наступну різницю в чинопослідуванні:

1. На «Бог Господь» САУ приписує воскресний тропар і тропар святого, а СУ – тропар воскресний двічі, «Слава:» святому, «І нині:» богородичний з воскресних відповідно голосу тропаря святого.
2. Щодо катизм, згідно САУ приписуються Катизми чергові, після кожної з яких слідує сідальний святого, оскільки в приписах цього дня до святкування його в неділю немає жодних приписів, які б говорили, що беруться недільні сідальні, а пише про Стиховню та деякі інші частини. Хоча це може і не говорити про те, що в неділю сідальний святого не поєднується з воскресним сідальним.
3. Устав Саваїтської традиції приписує іпакой голосу, і після цього беруться всі три сідальні святого. Це 1-й з 2-м без богородичного. Опісля, «Слава:» 2-й сідальний, (поліелейний), «І нині:» його богородичний.
4. У САУ немає «Поліелея», і «Ангельського Собору», Євангельської стихири, як це приписується згідно СУ.
5. У СУ говориться про дві чергові катизми, які мають відповідні воскресні сідальні (з Октоїха).
6. По Євангелії в САУ, на відміну від СУ, береться Прокімен(2й): «В ноцех воздіж єже».
7. Щодо Канонів, для недільного випадку в САУ приписується два: воскресний і святого (стихи по двічі), а в СУ – три, або чотири воскресний і богородичний, і святому, якому може бути два або один канон.
8. По 3-ій пісні, в САУ – сідальний святого, кондак святого, поряд з кондаком і сідальним святого в СУ. По 6-ій в САУ приписується – воскресний кондак, як і в СУ – воскресний кондак.
9. По 9-ій в САУ для неділі приписується світильний «Свят Господь»³¹⁰, в той

³¹⁰ «Свят Господь Бог наш» (98,9).

час як у СУ по «Свят Господь Бог» – світильний воскресний, «Слава:» святого, «І нині:» богородичний воскресного світильного.

10. Хвалитні стихирі: В САУ – святого 6 стихир, «Слава, і нині:» богородична(з воскресних). А в СУ – 4 воскресних чергового голосу (Октоїха), і 4 святого разом з «Слава:», «Слава:» чергова євангельська стихира, «І нині:» «Прєблагословенна єси».

11. На Стиховні в САУ приписується воскресна (одна) і решта – святого «Слава», святого, «І нині:» богородична, а в СУ – їх не береться в неділю.

12. Кінцеві тропарі в САУ - воскресний і святого, а в СУ – тільки воскресний, серед двох сталих згідно парності поточного голосу.

Висновки:

Отже, підсумовуючи вище подані результати аналізу можна констатувати, що служба святого зі всенічним у неділю з огляду на наповненість Вечірньої та Утрені, вони будуть кількісно довшими за СУ, ніж згідно САУ.

З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні та Утрені згідно САУ, структурно буде більш простішим, аніж за СУ.

З огляду на змістове наповнення, служба Вечірні за СУ, буде більш наповнена воскресною тематикою та тематикою пам'яті святого, ніж згідно САУ. Служба Утрені за СУ, також буде більш наповнена воскресною тематикою, ніж згідно САУ. Також Служба Утрені за СУ буде більш наповнена тематикою пам'яті святого, ніж згідно САУ, у випадку присутності двох канонів святому. Якщо ж випаде один канон, то вона буде менш наповнена ніж за САУ.

З огляду на урочистість, богослужіння Вечірні та Утрені згідно СУ буде більш урочистим.

2.3.5. Передсвяття зі святим безполіелейним у дні седмичні

7 вересня³¹¹: Передсвяття Різдва Богородиці і мч. Созонта.

³¹¹ Див. А. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, 278.

На Вечірні³¹²:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. Катизма чергова.

В неділю ввечері, з огляду на все-нічне, що інколи буває, катизми немає; у свята ввечері, що їм устав приписує всенічне, чергова катизма не береться. Наступного дня після свят чергова катизма теж не береться³¹³.

2. На «Господи, взиваю я» – 6 стихир: 3 передсвяття і 3 святому(з Мінеї). Слава і Нині: передсвяття.

3. Прокімен дня тижня.

4. На Стиховні: - 3 Октоїха (дві дня і мученича)³¹⁴, «Слава і Нині³¹⁵:» передсвяття.

5. тропар передсвяття (1 раз). Переважно у цьому випадку тропар не береться, а буває відразу Відпуст³¹⁶.

На Утрені³¹⁷:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. На «Бог Господь»: тропар передсвяття.

2. Катизми чергові, звичайно дві, після кожної з яких слідує сідальний Октоїха. Читається «Слово».

3. Канонів 2³¹⁸: 1 передсвяття (по 2р.) і 1 святого(по одній); По 3-ій пісні – сідальний передсвяття, по 6-ій – сідальний святого³¹⁹.

по 9-ій – світильний «Свят Господь Бог».

³¹² Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, 74-75.

³¹³ 15 вересня, це наступний день після свята Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста Господнього(Див. А. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, 285).

³¹⁴ 14 серпня: У Передсвятті Успення Богородиці яке поєднується з прор.Міхея, На Стиховні буде «3 передсвяття, Слава і Нині: передсвяття» (Див.. А.М. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, 360).

³¹⁵ Часом на Стиирах на Стиховні зустрічається «Октоїха і передсвяття, самогласний» (13 вересня, Предпразденство Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста і сваямч. Корнилія). (Див. Там само.281)

³¹⁶ Див. 5 серпня та 13 вересня.

³¹⁷ Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, 85-86.

³¹⁸ Часом, як 5 серпня на Передсвяття Преображення, буває 3 канони: 2 свята і один святому (Див. А. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, 357).

³¹⁹ На передсвятті Воздвиження по 6 пісні слідує сідальний передсвяття, а не святого (Пор. Там само, с.281).

4. На Стиховні: в Октоїсі і 1 передсвяття(самогласна)³²⁰.

5. На кінці: тропар передсвяття³²¹.

Аналіз випадку:

За основу для аналізу випадку передсвяття зі святим безполіелейним у дні седмичні взято службу Передсвяття Різдва Богородиці і мч. Созонта(7 вересня).

В його процесі було виявлено наступні уставні відмінності в чинопослідуванні Вечірні:

1. Щодо Стиховні, то в САУ береться 3 Октоїха(дві дня і мученича), «Слава і Нині» - передсвяття. А СУ приписує стихири передсвяття, і якщо буде наславник святому, то «І нині:» буде передсвяття передсвяття.
2. Тропар під кінець Вечірні в САУ буде – передсвяття. Переважно у цьому випадку тропар не береться, а буває відразу Відпуст³²². А в СУ - тропар святому, «Слава, і нині:» передсвяття. Для двох святих - тропар першого святого, тоді «Слава:» тропар другого, «І нині:» передсвяття.

Щодо Утренья було помічено наступну різницю між Уставами:

1. На «Бог Господь» САУ приписує тропар передсвяття, а СУ – 2 рази тропар передсвяття, «Слава:» тропар святому, «І нині»: передсвяття.

У випадку двох святих, приписується один раз тропар передсвяття, потім першому святому один раз, «Слава:» один раз другому, «І нині:» передсвяття.

2. Згідно Алексіївського Уставу після кожної катизми береться сідальний Октоїха, а Саваїтського – передсвяття.
3. Катизми чергові, звичайно дві, після кожної з яких слідує сідальний Октоїха. По сідальних згідно САУ приписується Читання, а в Саваїтському – ні.
4. Щодо Канонів, Алексіївський Устав пиписує 2, з яких 1 передсвяття(по 2)

³²⁰ Так само подано на 13 вересня на Передсвяття Воздвиження Чесного Хреста(Див. Там само, 281). А 5 серпня на Передсвяття Преображення, на Стиховні Утрени подано Октоїха, Слава і Нині: передсвяття (Пор. Там само, 357).

³²¹ 13 вересня і 5 серпня на кінець Утрени тропар не приписується, а відразу твориться відпуст.

³²² Див. 5 серпня та 13 вересня.

- і 1 святого(по одній). А сучасний Типик св.Сави - 2 на 12: передсвяття з ірмосом на 8 і святого на 4. У випадку двох святих, ним передбачено 3 канони на 14: передсвяття, першого святого і другого. А для святого на 6 – канон передсвяття (на 6), і канон святому (на 6).
5. По 3-ій пісні згідно САУ слідує сідальний передсвяття, а за СУ – кондак і сідальний святого, «Слава, і нині:» передсвяття. У випадку двох святих, кондак першого і другого святого, сідальний першого, «Слава, і нині:», передсвяття. В Типіконі Алексія, по 6-ій –сідальний святого, на відміну від Савайтського, який приписує кондак передсвяття.
 6. Щодо світильного по 9-ій пісні, Типікон Патріарха Алексія приписує «Свят Господь Бог», а СУ– світильний святого, якщо є, якщо немає, то передсвяття «Слава, і нині:» передсвяття. А для двох святих світильний першого святого, «Слава:» другого, якщо є, «І нині:» - передсвяття.
 7. Щодо Стиховні в Алексіївському Уставі присутні такі приписи: в Октоїсі і 1 передсвяття(самогласна). А в Савайтському – стихирі передсвяття, «Слава:» стихира святому, якщо є, «І нині:» – передсвяття, якщо – ні, тоді буде «Слава, і нині:» передсвяття.
 8. Щодо Тропаря на кінці, в САУ є припис брати тропар передсвяття³²³, а Типик Дольницького подає брати тропар святого, «Слава, і нині:» передсвяття. Для двох святих,- тропар першого, «Слава:», тоді другого, «І нині:» передсвяття.

Висновки:

Отже, підсумовуючи вище подані результати аналізу можна констатувати, що служба передсвяття зі святим безполіелейним у дні седмичні, з огляду на наповненість Вечірньої та Утрені, буде кількісно довшою за СУ, ніж згідно САУ.

З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні та Утрені згідно САУ, структурно буде більш простішим, аніж за СУ.

³²³ 13 вересня і 5 серпня на кінець Утрені тропар не приписується, а відразу твориться відпуст.

З огляду на змістове наповнення служба Вечірні та Утрені за СУ є більш наповнені тематикою пам'яті святого, ніж згідно САУ. Служба Вечірні за СУ, не має різниці у наповненні тематикою передсвяття з службою згідно САУ. Служба Утрені за СУ є більш наповнена тематикою передсвяття, ніж САУ.

З огляду на урочистість, богослужіння Вечірні та Утрені, у даному випадку не буде великої різниці між СУ та САУ.

2.3.6. Свято Богородичне в дні седмици

8 вересня³²⁴: Рідзво Богородиці.

На Великій Вечірні³²⁵:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. Блажен муж;
2. На «Господи, взиваю я» – 6 стихир: 6 свята (з Мінеї), «Слава, і нині:»

свята.

3. Вхід.
4. Прокімен дня тижня.
5. Читання: 3 свята.

4. На Стиховні: - всі стихири з Мінеї свята – 3 (самогласні), «Слава і Нині:»

свята.

5. Тропар свята (1 раз).

На Великій Утрені³²⁶:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. На «Бог Господь»: тропар свята Зр.;
2. Катизми чергові, звичайно дві, після кожної з яких слідує сідальний свята. Читається читання (як правило «Слово Андрія»).
3. степенна 4 гласу (3 антифони).

Прокімен, Євангеліє: свята;

³²⁴ Див. А. Пентковський *Типикон Патриарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, 279.

³²⁵ Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, с. 92.

³²⁶ Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, с. 92.

Прокімен (2й): «В ношех воздіж еже».

Пс. 50.

3. Канонів 2: 2 свята з Мінеї на 12;

По 3-ій пісні – сідальний празника, по 6-ій – кондак свята, по 9-ій – світильний «Свят Господь»³²⁷.

4. Хвалитні стихири: свята – 6, «Слава, і нині:» свята.

5. На Стиховні: свята, «Слава, і нині:» свята.

6. На кінці: тропар свята 1р.

Аналіз випадку:

За основу для аналізу випадку Свято Богородичне в дні седмичні взято службу Рідзво Богородиці (8 вересня).

Порівнюючи структури Вечірньої в Типіконі Алексія та Саваїтському Типіконі, можемо побачити таку різницю у чинопослідуванні:

1. На Вечірні на Катизмах в САУ приписується «Блажен муж», а в СУ він подається тільки для випадку суботи ввечері та неділі ввечері.
2. Для стихир на «Господи, взиваю я» в САУ приписується 6 стихир: 6 свята, «Слава, і нині:» - свята, а СУ – 8 стихир свята (зазвичай 4 по два рази).
3. Далі, в СУ слідує Литія, якої немає в САУ. На Стиховні САУ та СУ подає однакові приписи. А щодо тропаря, різниця полягає в тому, що САУ подає тропар – свята один раз, а СУ – тричі з Чином благословення хлібів.

Щодо Утрени, можна побачити наступну різницю.

1. На «Бог Господь» в САУ подається тропар свята 3 рази, а в СУ – 2 рази тропар свята, «Слава, і нині:» свята.
2. На катизмах приписи є ідентичні, а після них згідно СУ слідує Поліелей з величаннями, та відповідний сідальний свята.
3. Далі САУ подає читання «Слова Андрія». Присутність різного роду читань є характерною для богослужінь добового кола Студійської традиції.
4. Після Євангелія в Саваїтській традиції слідує стихира свята, якої немає в

³²⁷ «Свят Господь Бог наш» (98,9).

САУ, а в рукописі в Соф.1136, який походить з в Студійської традиції присутній післяєвангельний прокімен «В ноцех воздіж еже».

5. Канонів в САУ приписано 2 свята, а в СУ - один або два, а приписи щодо сідальних відрізняються тим, що в СУ по 9-ій – світильний свята, а в САУ – світильний «Свят Господь»³²⁸.
6. На Хвалитних САУ подає 6 стихир свята, «Слава, і нині:» свята, а в СУ – 4 стихири свята, «Слава, і нині:» свята.

Висновки:

Отже, підсумовуючи вище подані результати аналізу можна констатувати, що служба свята Богородичного в дні седмичні з огляду на наповненість Вечірньої та Утрені, буде кількісно довшою за СУ, ніж згідно САУ.

З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні та Утрені згідно САУ, структурно буде більш простішим, аніж за СУ.

З огляду на змістове наповнення, служба Вечірні за СУ, є більш наповнена святковою тематикою, ніж САУ. Служба Утрені за СУ, з огляду на змістове наповнення буде більш наповнена святковою тематикою, ніж САУ, у випадку, коли припаде два канони святому. Якщо припаде один, то служба за САУ буде переважати у наповненні служби святковою тематикою.

З огляду на урочистість, богослужіння Вечірні та Утрені згідно СУ будуть більш урочистими.

2.3.7. Свято Богородичне в неділю³²⁹

25 березня³³⁰: Благовіщення Пресвятої Богородиці.

На Великій Вечірні³³¹:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. Блажен муж;

³²⁸ «Свят Господь Бог наш» (98,9).

³²⁹ Святкова служба поєднується з воскресною, яка є на першому місці (Див. А. Пентковський *Типикон Патриарха Алексія Студита в Византиї и на Русі, 280*).

³³⁰ Див. Там само, 333.

³³¹ Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, 90.

2. На «Господи, взиваю я» – 9 стихир: 3 воскресних і 6 свята (3 стихир двічі) (з Мінеї), «Слава, і нині:» свята.

3. Вхід.

4. Прокімен дня тижня.

5. Читання: 3 свята.

4. На Стиховні: стихир недільні, «Слава і Нині:» свята.

5. Тропар свята (1 раз).

На Великій Утрені³³²:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. На «Бог Господь»: воскресний тропар і свята 2р;

2. Катизми чергові, звичайно дві, після кожної з яких слідує сідальний свята. Читається читання (як правило «Слово Андрія»).

3. степенна біжучого гласу (3 антифони).

Прокімен, Євангеліє: свята;

Прокімен (2й): «В ноцех воздіж єже».

«Воскресіння Христове бачивши»³³³.

Пс. 50.

3. Канонів 2: воскресний і свята (стихи по тричі);

По 3-ій пісні – сідальний празника, по 6-ій – кондак свята, по 9-ій – світильний «Свят Господь»³³⁴.

4. Хвалитні стихир: воскресні – 3, свята – 3, «Слава, і нині:» свята.

5. На Стиховні: воскресна одна і свята дві «Слава, і нині:» свята.

6. На кінці: тропар воскресний 1р.

Аналіз випадку:

³³² Згідно Саваїтського Уставу: див. Там само, 90-92.

³³³ Береться в неділі, Лазареву Суботу, також всі неділі від Пасхи до Вознесіння (В тому числі, коли немає Євангелія) (Див. D. Petras. *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia 1136*, 22).

³³⁴ «Свят Господь Бог наш» (98,9).

За основу для аналізу випадку Свята Богородичного в неділю взято службу Благовіщення Пресвятої Богородиці(26 березня), адже в САУ вона відноситься до групи великих свят.

Порівнюючи структури Вечірньої в Типіконі Алексія і Саваїтському, можемо побачити таку різницю у чинопослідуванні:

1. На «Господи, взиваю я» САУ приписує 9 стихир: 3 воскресних і 6 свята(3 стихири двічі), «Слава, і нині:» свята, а СУ подає 10 стихир, з яких 4 воскресних октоїха(перших), і 6 свята, «Слава, і нині:» свята.
2. Суттєвою структурною різницею між студійською та саваїтською традицією чинопослідування Вечірні є присутність Литії в останній.
3. Наступною відмінністю між послідуванням САУ та СУ є те, що згідно САУ тропар свята береться один раз, тоді як в неосаваїтській традиції – тропар свята береться тричі з Чином благословення хлібів.

Для Утрені в процесі аналізу виявлено наступні різниці між Уставами.

1. На «Бог Господь» Студитсько-Алексіївський Типікон приписує воскресний тропар – раз, і свята, – 2 рази, а Саваїтський – воскресний тропар двічі, «Слава, і нині:» свята.
2. В САУ сідальні на катизмах – свята, а СУ - воскресні сідальними, з їхніми богородичними стихирами.
3. В Саваїтській традиції на Утрені береться Поліелей з величаннями, „Ангельський хор” й іпакой голосу, а в САУ вони – відсутні.
4. В СУ після Поліелею, всі три сідальних свята, тобто: по одному разу береться 1-й і 2-й сідальний, потім «Слава, і нині:» – 3-й сідальний, які є відсутні в САУ.
5. По сідальних в САУ слідує «Слово Андрея». А в цьому місці в богослужбовій традиції Вечірні за неосаваїтськими приписами, читання не беруться.
6. В САУ по Євангелії слідує прокімен «В ноцех воздіж еже», якого немає в СУ.

7. Канони згідно САУ беруть наступним чином: Канонів 2: воскресний і свята(стихи по триччі). За СУ – Канонів 3 або 4 на 14, з яких – воскресний (Октоїха), богородичний (Октоїха), і два канони свята(або один).
8. Згідно СУ по 3-ій пісні перед сідальним празника слідує воскресний кондак, який відсутній у приписах САУ.
9. Після 9-ї пісні в СУ по світильному «Свят Господь» слідує воскресний світильний чергового гласу, і «Слава, і нині:» свята.
- 10.Щодо Хвалитних стихир, то їх в САУ приписано 6: воскресні – 3, свята – 3, «Слава, і нині:» свята. А в сучасному саваїтському Уставі - 8, з яких 4 – недільні, і 4 свята з двома святковими приспівами, «Слава: свята», «І нині:» «Преблагословенна еси».
- 11.На Стиховні, між Уставом Алексія і сучасним Саваїтським різниця полягає в тому, що в першому приписана одна воскресна і дві свята «Слава, і нині:» свята, а в другому Стиховня не береться.
- 12.Згідно САУ на кінці – тропар воскресний 1 раз, а в СУ – тропар воскресний, один з двох сталих. Важко сказати, чи воскресні тропарі в САУ це ті ж що й в саваїтській традиції, чи інші.
- 13.Ще одною особливістю є те, що в сучасна саваїтська традиція у разі невикористання євагельської стихир на «Слава:» по Великому Славослов'ю передбачає, що вона береться вкінці Утрені після відпусту з передуючою «Слава, і нині:». В САУ її немає.

Висновки:

Отже, підсумовуючи вище подані результати аналізу можна констатувати, що служба свята Богородичного в неділю, з огляду на наповненість Вечірньої та Утрені, буде кількісно довшою згідно СУ, ніж за САУ.

З огляду на простоту, Вечірня та Утреня згідно САУ, структурно будуть більш простими, аніж СУ.

З огляду на змістове наповнення служба Вечірні та Утрені згідно СУ, буде мати більше наповнення воскресною тематикою. Також, служба Вечірні за СУ

буде мати більше наповнення святковою тематикою, ніж згідно САУ. У випадку, якщо на Утрені буде два канони свята, служба за СУ теж буде мати більше наповнення святковою тематикою, ніж згідно САУ. Проте, якщо буде припадати один канон свята за СУ, то служба Утрені за САУ буде мати більше наповнення святковою тематикою, ніж за СУ.

З огляду на урочистість, богослужіння Вечірні та Утрені згідно СУ будуть більш урочистими.

2.3.8. Свято Господське у дні седмичні і неділю

6 серпня³³⁵: Преображення Господнє

На Великій Вечірні³³⁶:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. Блажен муж;
2. На «Господи, взиваю я» – на 6³³⁷ або 9³³⁸ стихир: свята (з Мінеї), «Слава, і нині:» свята.
3. Вхід.
4. Прокімен дня тижня.
5. Читання: 3 свята.
4. На Стиховні: - всі стихир з Мінеї свята – 3 (самогласні) зі своїми стишками, «Слава і Нині:» свята.
5. Тропар свята (1 раз).

На Великій Утрені³³⁹:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу³⁴⁰:

1. На «Бог Господь»: тропар свята 1р;

³³⁵ Див. А. Пентковський *Типикон Патриарха Алексія Студита в Византиї и на Русі*, 358-359.

³³⁶ Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, с. 88.

³³⁷ Стихири на 6: 25 грудня святкується Різдво Христове, а 6 січня Богоявлення (Див. А. Пентковський *Типикон Патриарха Алексія Студита в Византиї и на Русі*, 279, 315).

³³⁸ 6 серпня святкується Преображення Господнє (Див. Там само. 358-359).

³³⁹ Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, с. 88-89.

³⁴⁰ Примітка: якщо свято Різдва або Просвічення випаде в неділю, то не береться воскресне, ні на Утрені «Воскресеніє Христове видівши», ні воскресне євангеліє, тільки свята. (Див. А.М. Пентковський *Типикон Патриарха Алексія Студита в Византиї и на Русі*, 309).

2. Катизми чергові, звичайно дві, після кожної з яких слідує сідальний свята. Читається читання (як правило «Слово Андрія»).
3. степенна 4 гласу (3 антифони).
Прокімен, Євангеліє: свята³⁴¹;
Якщо неділя, то «Воскресеніє Христово видівше» (окрім Різдва і Просвічення).
Пс. 50.
3. Канонів 2: 2 свята з Мінеї на 12 (стихи по двіччі);
По 3-ій пісні – сідальний празника, по 6-ій – кондак свята, по 9-ій – світильний «Свят Господь»³⁴².
4. Хвалитні стихири: свята – 6, «Слава, і нині:» свята.
5. На Стиховні: 3 свята, «Слава, і нині:» свята.
6. На кінці: тропар свята (1р.).

Аналіз випадку:

За основу для аналізу випадку Свято Господське у дні седмичні і неділю, взято службу 6 серпня: Преображення Господнє, яке в САУ вона відноситься до групи великих свят, і містить уставні приписи щодо святкування в неділю.

Порівнюючи структури Вечірньої в Типіконі Алексія і Саваїтському, можна побачити таку різницю у чинопослідуванні:

1. Щодо катизм, різниця приписів полягає у тому, що в той час коли САУ строго приписує «Блажен муж», СУ – вказує на його використання тільки в суботу ввечері, і в неділю ввечері.
2. Щодо «Господи, взиваю я», уставна різниця полягає в тому, що Типікон Алексія передбачає дві можливості кількості стихир, - 6 або 9 стихир свята, а саваїтський – тільки 8.
3. Наступна різниця полягає в тому, що сучасний Саваїтський Устав передбачає Литію, якої немає в Студійській літургійній традиції.
4. Щодо тропарів, то Типікон Алексія подає припис тропаря свята один раз,

³⁴¹ На Преображення (6 серпня) Після Євангелія слідує «Воскресеніє Христово видівши». (Див. Там само, 358).

³⁴² «Свят Господь Бог наш» (Пс. 98,9).

а саваїтський – триччі з Чином благословення хлібів.

Порівнюючи структури Утрені в Студитсько-Алексіївського і Саваїтського Типіконів, можемо побачити таку різницю у чинопослідуванні:

1. На «Бог Господь» Алексіївський Типікон приписує тропар свята 1 раз, Саваїтський – тропар свята двічі, «Слава, і нині:» знову тропар свята.
2. Між приписами катизм є різниця в тому, що САУ після сідального по другій катизмі є читання, а в саваїтському – немає. З іншого боку, в Саваїтському є Поліелей з величаннями і післяполіелейним сідальним, а в Студитському – він відсутній.
3. По Євангелії в Саваїтській традиції береться стихира свята, якої немає в Студитській.
4. Різниця приписів щодо Канонів проявляється в тому, що САУ приписує 2 Канони свята, а СУ - один або два канони свята.
5. По 9-ій в САУ подається світильний «Свят Господь», а в саваїтському Типіконі – свята.
6. Для Хвалитних Стихир в Студитському Типіконі приписано свята – 6, «Слава, і нині:» свята, а в Саваїтському – 4 свята, «Слава, і нині:» свята.
7. Студитський Типікон приписує на Стиховні – 3 стихири свята, «Слава, і нині:», свята, а згідно Саваїтського стихири на Стиховні не беруться.

Висновки:

Отже, підсумовуючи вище подані результати аналізу можна констатувати, що служба свята Господського у дні седмичні і неділю, з огляду на наповненість Вечірньої, буде кількісно довшою згідно СУ, ніж за САУ. З огляду на наповненість Утрені, є важко встановити згідно якого уставу вона буде кількісно довшою. В обох уставних випадках вона буде схожою по об'єму наповненості.

З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні та Утрені згідно САУ, структурно буде більш простішою, аніж за СУ.

З огляду на змістове наповнення, служба Вечірні за СУ, є більш наповненою святковою тематикою, ніж згідно САУ, а служба Утрени, навпаки – згідно САУ.

З огляду на урочистість, богослужіння Вечірні та Утрени згідно СУ будуть більш урочистими.

2.3.9. Посвяття зі святам безполіелейним у дні седмичні

7 серпня: Посвяття Преображення і семи отроків Ефеських³⁴³

На Вечірні³⁴⁴:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. Катизма чергова.

В неділю ввечері, з огляду на всенічне, що інколи буває, катизми немає; у свята ввечері, що їм устав приписує всенічне, чергова катизма не береться. Наступного дня після свят чергова катизма теж не береться³⁴⁵.

2. На «Господи, взиваю я» – 6 стихир: 3 посвяття і 3 святому (з Мінеї), «Слава і Нині:» свята.

-якщо святкується пам'ять двох святих: береться 3 стихир першому святому і 3 стихир другому святому, «Слава і Нині:» свята.

3. Прокімен дня тижня.

4. На Стиховні: - 3 Октоїха (дві дня і мученича)³⁴⁶, «Слава і Нині³⁴⁷:» свята.

5. тропар свята (1 раз).

На Утрени³⁴⁸:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. На «Бог Господь»: тропар свята.

³⁴³ Див. А. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, М. -2001, с.359.

³⁴⁴ Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, 84-85.

³⁴⁵ 15 вересня, це наступний день після свята Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста Господнього (Див. А. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, 285).

³⁴⁶ Цей самий припис подається і 8 серпня (Див. А. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, М. -2001, с.359).

³⁴⁷ Часом на Стиирах на Стиховні зустрічається «Октоїха і передсвяття, самогласний» (13 вересня, Предпразденство Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста і свящмч. Корнилія). (Див. Там само, 281)

³⁴⁸ Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, с. 85-86.

2. Катизми чергові, звичайно дві, після кожної з яких слідує сідальний празника. Читається читання (як правило «Слово»).
3. Канонів 2³⁴⁹: 1 свята і 1 святого; По 3-ій пісні – сідальний свята і святого, по 6-ій – кондак свята.
-для двох святих³⁵⁰: Канонів 3: 1 свята, 1 першого святого і 1 другого святого. По 3-ій пісні – сідальний першого і другого святого, по 6-ій – кондак свята.
по 9-ій – світильний «Свят Господь Бог».
4. На Стиховні: в Октоїсі, «Слава і Нині:» свята³⁵¹.
5. На кінці: тропар свята³⁵².

Аналіз випадку:

За основу для аналізу випадку посвяття зі святим безполіелейним у дні седмичні взято службу посвяття Преображення і семи отроків Ефеських (7 серпня).

Порівнюючи структури Вечірньої в Типіконі Алексія і Саваїтському, можемо побачити таку різницю у чинопослідуванні:

1. На «Господи, взиваю я» Алексіївський Типікон подає 6 стихир: 3 посвяття і 3 святому (з Мінеї), «Слава і Нині:» свята, а Саваїтський, - 3 свята, 3 святому, тоді «Слава, і нині:» свята, або «Слава:» святому, якщо є, «І нині:» святу. За браком джерел зараз неможливо встановити, чи аналогічні до Саваїтського приписи щодо наславника в САУ, у разі його присутності в службі святого, не приписуються уставно з причини їх відсутності в мінейних службах святих, чи це уставна особливість САУ.
2. На Стиховні САУ подає 3 стихири з Октоїха(дві дня і мученича), «Слава і Нині:» свята. Поряд з цим СУ приписує брати стихири свята, «Слава:» святому, якщо є, «І нині:» свята. якщо святий немає наславника, то «Слава,

³⁴⁹ 7 серпня на Посвяття Преображення та семи отроків Ефеських приписано 3 канони: один свята і один святим (Див. А. Пентковський *Типікон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, 359).

³⁵⁰ 8 серпня: Посвяття Преображення, мч. Дометія і свят. Еміліана (Див. Там само, 359).

³⁵¹ Так само подано на 13 вересня на Передсвяття Воздвиження Чесного Хреста(Див. Там само, 281). А 5 серпня на Передсвяття Преображення, на Стиховні Утрени подано Октоїха, Слава і Нині: передсвяття (Див. Там само, 357).

³⁵² 13 вересня і 5 серпня на кінець Утрени тропар не приписується, а відразу твориться відпуст.

і нині:» свята.

3. Щодо тропарів, САУ приписує тропар свята (1 раз), а Саваїтський Типікон - тропар святому, «Слава, і нині:» свята. Якщо випало два святі, береться тропар першого святого, «Слава:» другого, «І нині:» свята.

Щодо Утрени, то в процесі аналізу було зауважено наступні уставні відмінності:

1. На «Бог Господь» Алексіївський Типікон приписує тропар свята, в той час як сучасний Саваїтський – тропар свята два рази, «Слава:» святому, «І нині:» свята. А длядох святих, то - тропар свята один раз, першому святому теж раз, «Слава:» другому, «І нині:» знову свята.
2. По катизмах згідно САУ читається «Слово», а СУ – не має такого припису.
3. По 3-ій пісні у випадку одного святого, САУ приписує сідальний свята і святого, а СУ - кондак і сідальний святого. У випадку двох святих, САУ приписує сідальний першого і другого святого, в той час як СУ – кондак першого і другого святого, також сідальний першого святого, «Слава:» другого, «І нині:» свята.
4. По 9-ій, згідно САУ, світильний «Свят Господь Бог», а згідно СУ - світильний першого святого, «Слава:» другого, тоді «І нині:» - свята.
5. На Стиховні САУ подає: в Октоїсі, «Слава і Нині:» свята. А СУ, - стихири свята, «Слава:» святому, якщо є, «І нині:» свята, якщо немає, тоді «Слава, і нині:» свята.
6. На кінці Утрени Алексіївський Типікон подає тропар свята, а сучасний Саваїтський - тропар святого, «Слава, і нині:» свята. Для двох святих, - тропар першого, «Слава:» другого, «І нині:» свята.

Висновки:

Отже, підсумовуючи вище подані результати аналізу можна ствердити, що служба посвяття зі святим безполіелейним у дні седмичні, з огляду на наповненість Вечірньої та Утрени, буде кількісно довшою згідно СУ, ніж за САУ.

З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні та Утрені згідно САУ, структурно буде більш простішою, аніж за СУ.

З огляду на змістове наповнення, служба Вечірні та Утрені за СУ, є більш наповненою святковою тематикою, та тематикою пам'яті святих ніж згідно САУ.

З огляду на урочистість, в даному випадку не можна охарактеризувати згідно якого уставу богослужіння Вечірні та Утрені буде більшу урочистим у зв'язку з відсутністю помітної суттєвої різниці структури незмінних частин богослужіння.

2.3.10. Віддання свята в дні седмичні

12 вересня: Віддання свята Різдва Пресвятої Богородиці і свящмч. Автонома³⁵³. Для розгляду поєднання пам'яті нарочитого³⁵⁴ святого з відданням свята візьмемо випадок відання свята Преображення Господнього, з яким співпадає пам'ять ап. і єв. Маттія (9 серпня).

В рубриці до віддання свята Різдва Пресвятої Богородиці пише, що «співається все празнику, як і в той святковий день на Вечірні і на Утрені, окрім степенних і євангелія [...]»³⁵⁵. Також зазначено, що цього дня святкується пам'ять священика Автонома, але вона переноситься на попередній день, і співається разом з стихирами і канонм прп. Теодори³⁵⁶. Винятком з практики перенесення служби «безполіелейного» святого на день перед відданням богородичного свята є 18 серпня, коли служба святих мучеників Флора і Лаура лучиться з відданням свята Успення Пресвятої Богородиці, що може вказувати на особливіше почитання цих святих, що могло передбачати більш святковий знак служби. Інший варіант який би передбачав нижчий святковий знак служби Успення згідно САУ у порівнянні з Різдвам Пресвятої Богородиці є малоімовірний.

³⁵³ Див. А. Пентковский *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 281.

³⁵⁴ Поліелейний святий за СУ.

³⁵⁵ Див. Там само.

³⁵⁶ Див. А.М. Пентковский *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 281.

На Вечірні³⁵⁷:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. Катизма чергова.
2. На «Господи, взиваю я» на 6: – 6 свята (3 стихири двіччі (з Мінеї)), «Слава, і Нині:» свята.
4. Прокімен дня тижня.
5. На Стиховні: стихири 3 свята³⁵⁸ (як правило зі своїми стихами), «Слава і Нині:» свята.
6. Тропар свята (1 раз).

- При поєднанні з службою «поліелейного» святого:

1. Катизма чергова.
2. На «Господи, взиваю я» на 9³⁵⁹: 6 свята (3 стихири двіччі) і 3 святого³⁶⁰, «Слава і нині:» свята.
4. Прокімен дня тижня.
5. На Стиховні: стихири 3 свята (як правило зі своїми стихами), «Слава:» святого, «і Нині:» свята.
6. Тропар свята (1 раз).

На Утрені³⁶¹:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

1. На «Бог Господь»: тропар свята (3 рази).
2. Катизми чергові, звичайно дві, після кожної з яких слідує сідалний свята. Читається читання (як правило «Слово Андрія»).
3. Канонів 2: два свята³⁶² (стихири по двіччі);

³⁵⁷ Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, с. 108.

³⁵⁸ У випадку віддання празника Успення Пресвятої Богородиці, на Стиховні приписується 1 стихира свята, і дві святим, Слава і Нині: свята (Див. А.М. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Візантії і на Русі*, 365).

³⁵⁹ Див. Там само, 360.

³⁶⁰ Випадок відання свята Преображення Господнього, з яким співпадає пам'ять ап. і єв. Маттія (9 грудня).

³⁶¹ Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, с. 109.

³⁶² У випадку віддання празника Успення Пресвятої Богородиці, на приписується теж 2 канони, але перший – свята, а другий – святим (Див. А. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Візантії і на Русі*, 365).

По 3-ій пісні – сідальний празника³⁶³, по 6-ій – кондак свята, по 9-ій – світильний «Свят Господь»³⁶⁴.

4. Хвалитні стихири: свята – 6, «Слава, і нині:» свята.

5. На Стиховні: свята, «Слава, і нині:» свята.

6. На кінці: тропар свята (1 раз).

- При поєднанні з службою «поліелейного» святого:

1. На «Бог Господь»: тропар свята (1 раз), святому, богородиці³⁶⁵.

2. Катизми чергові, звичайно дві, після кожної з яких слідує сідальний свята.

Читається читання (як правило «Слово Андрія», або Золотоустого).

3. Канонів 2: свята (стихири по двіччі) і святого (стихири по двіччі);

По 3-ій пісні – сідальний святого, по 6-ій – кондак свята, по 9-ій – світильний «Свят Господь»³⁶⁶ і «Небо зіздами».

4. Хвалитні стихири: свята – 3, «Слава, і нині:» свята.

5. На Стиховні: свята, «Слава, і нині:» свята.

6. На кінці: тропар свята (1 раз).

Аналіз випадку:

За основу для аналізу випадку віддання свята в дні седмици взято службу Віддання свята Різдва Пресвятої Богородиці і свящмч. Автонома (12 вересня), оскільки в САУ вона відноситься до групи великих свят. Для випадку поєднання віддання празника з нарочитим (аналог поліелейного, або бдінного в СУ) святом було взято випадок віддання свята Преображення Господнього, і ап. і єв. Маттія, які спогадуємо 9 серпня. Святковий знак святого апостола і євангелиста Маттія є таким самим, як і святого апостола і євангелиста Марка, пам'ять якого згадується 25 квітня, і за савайтським типіконом вони належать до групи поліелейних святих. В САУ про його святковий знак говорить те, що його служба

³⁶³ У випадку віддання празника Успення Пресвятої Богородиці, по 3-й пісні окрім сідального свята приписується також другий – святом (Див. Там само, 365).

³⁶⁴ «Свят Господь Бог наш» (98,9).

³⁶⁵ У віддання Господських празників. Можна припустити, що у випадку поєднання Богородичного свята з «поліелейним» святом, цей тропар богородиці буде тропарем даного богородичного свята.

³⁶⁶ «Свят Господь Бог наш» (98,9).

не опускається як у випадку священомученика Автонома, пам'ять якого припадає на день віддання Різдва Персвятої Богородиці, в зв'язку з чим його служба переноситься на попередній день, і поєднується з святим того дня. Вона поєднується з святковою службою Преображення.

Порівнюючи структури Вечірньої в Типіконі Алексія і Саваїтському, можемо побачити таку різницю у чинопослідуванні:

1. На «Господи, взиваю я» САУ приписує 6 стихир свята, «Слава, і нині:» свята, а у випадку поліелейного святого 9 стихир: 6 стихир свята, і 3 святого «Слава і Нині:» свята. Натомість, СУ приписує всі стихири свята, однак, якщо є випадок п'ятницю ввечері, то на «І нині:» береться догмат голосу, що віддається, за винятком віддання Різдва, Богоявління і П'ятидесятниці, коли «Слава, і нині» буде свята.
2. На Стиховні Алексіївський Устав подає стихири 3 свята(як правило зі своїми стихами), «Слава і Нині:» свята. Для випадку поєднання з пам'ятю поліелейного святого, приписано 3 стихири свята, «Слава:» святого, «І нині:» свята. А СУ, на цей випадок подає все з свята, з Великої Вечірні, а це означає, що може бути і більше ніж три стихири, і спогадування святого переноситься на інший день.

Щодо Утрени, було помічено наступні різниці:

1. На «Бог Господь» САУ подає тропар свята тричі, а Саваїтський, тропар свята двічі, «Слава, і нині:» свята. Якщо поряд з відданням святкується пам'ять поліелейного святого, то САУ приписує тропар свята, святого і богородичний.
2. Після сідального по другій Катизмі згідно САУ читається «Слово Андрія», а в СУ в цьому місці Чатиння не подаються.
3. Канонів згідно САУ приписується 2 – свята(стихири по двічі), і святого(стихири по двічі), а СУ подає що може бути один, або два канони свята(згідно служби Мінеї)
4. Різниця в уставних приписах щодо світильного по 9-ій полягає в тому, що

САУ подає світильний «Свят Господь», а СУ – світильний свята.

5. Хвалитні стихири згідно САУ буде 3 або 6 свята Слава, і нині: свята, а згідно СУ 4 свята, «Слава, і нині:» свята.
6. Стиховні у цей день в сучасному Савайтському Типіконі немає, а САУ подає стихири свята, «Слава, і нині:» свята.

Висновки:

Отже, підсумовуючи вище подані результати аналізу можна констатувати, що служба віддання свята в дні седмичні, з огляду на наповненість Вечірньої та Утрені, вони будуть кількісно довшими згідно САУ, ніж за СУ.

З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні згідно САУ та СУ, не будуть структурно відрізнятися, а богослужіння Утрені згідно СУ, структурно буде більш простішою, аніж за САУ.

З огляду на змістове наповнення, служба Вечірні та Утрені згідно САУ, є більш наповненою святковою тематикою, ніж за СУ, а у випадку поєднання з пам'яттю «поліелейного» святого, ще й його тематикою.

З огляду на урочистість богослужіння Вечірні та Утрені, у даному випадку не будуть мати значимої різниці щодо структурного наповнення згідно цих уставів, тому не можна визначити де служба буде більш урочистою.

2.3.11. Віддання свята в неділю

За основу взято випадок віддання свята Різдва Пресвятої Владичиці нашої Богородиці (12 вересня), як і в попередньому випадку, оскільки рубрики цього свята подають устав на випадок неділі. В рубриці до віддання свята Різдва Пресвятої Богородиці пише, що «співається все празнику, як в сам день свята, за винятком степенних і євангелія[...]»³⁶⁷. А рубрика щодо самого свята приписує наступне: «Подобает відіти яко ілі то празник ілі ін пресвятия богородица

³⁶⁷ Див. Там само, 281.

ключить ся в неділю, і поет ся все празднику с недільним, пріди же подобает піти недільную службу [...]»³⁶⁸.

Більш детально, поєднання святкової служби з воскресною описується у рубриках празника Благовіщення Пресвятої Богородиці: «Аще ли ключить ся благовіщеніє в день нелільний, в суботу вечера поють ся воскресная стіхира наставшего гласа по єдиною, по сем празднику по двоїцю, чететь же ся і паремія праздника, а прочая служба пріже реченная єсть»³⁶⁹.

За уставну основу віддання Господських свят, візьмемо приписи до віддання свята Преображення Господнього, яке поєднується з пам'яттю ап. і єв. Маттія. Рубрики нічого не уточнюють щодо випадку, коли віддання припадає на неділю, а рубрики щодо самого свята на випадок неділі вказують наступне: «Відіти єсть аще будет пріображеніє в неділю, ничьсоже от воскресних не поет ся, ни стихири, ни канон, ни утреннее євангеліє чететь ся, но на вечерній і на утренній і на божественній літургії єдина служба празнику сотваряеть ся [...]»³⁷⁰. Схожі приписи подаються на празники Різдва Христового і Просвічення³⁷¹.

Так само можна спостерігати відсутність приписів щодо поєднання воскресної служби та інших Господських свят чи їх віддань, як наприклад Стрітєння Господнє(2 лютого)³⁷², Воздвиження Чесного Хреста(14 вересня)³⁷³.

Устав віддання Різдва Христового(31 грудня) теж приписує брати Вечірню і Утреню як в саме свято³⁷⁴.

Наведені вище випадки можуть свідчити про те, що згідно САУ якщо віддання Господського празника припадає на неділю, береться тільки служба свята, а якщо віддання Богородичного свята припадає на цей день, служба свята поєднується з недільною. Тому, для цих двох випадків устав буде подаватися окремо.

³⁶⁸ Див. Там само, 280.

³⁶⁹ Див. Там само, 334.

³⁷⁰ Див. Там само, 359.

³⁷¹ Див. Там само, 309.

³⁷² Віддання празника стрітєня згідно САУ припадає на 4 лютого (Див. Там само, 328).

³⁷³ Див. Там само, 282.

³⁷⁴ Див. Там само, 313.

На Великій Вечірні³⁷⁵:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

- Випадок віддання Богородичного свята:

1. Блажен муж;

2. На «Господи, взиваю я» – на 9³⁷⁶ стихир: 3 воскресні (по разу) і 3 свята (двіччі), «Слава, і нині:» свята.

3. Вхід.

4. Прокімен дня.

5. На Стиховні³⁷⁷: - воскресні стихири з Октоїха, «Слава і Нині:» свята.

6. Тропар свята (1 раз).

- Випадок віддання Господського свята:

1. Блажен муж;

2. На «Господи, взиваю я» – на 9³⁷⁸ або 6³⁷⁹ стихир свята, «Слава, і нині:» свята³⁸⁰ або богородичний³⁸¹.

3. Вхід.

4. Прокімен дня.

5. На Стиховні³⁸²: 3 стихири свята, «Слава і Нині:» свята.

6. Тропар свята (1 раз).

На Великій Утрені³⁸³:

Згідно Студитсько-Алексіївського Уставу:

- Випадок віддання Богородичного свята:

³⁷⁵ Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, 106.

³⁷⁶ Устав поєднання богородичного свята з неділею подається на 25 березня, коли святкується парзник Благовіщення Пресвятої Богородиці: «Аще ли ключить ся благовіщеніє в день недільний, в суботу вечера поють ся воскресная стіхира наставшаго гласа по єдиною, по сем празнику по двоїцю[...]». (Див. А. Пентковський *Типикон Патриарха Алексія Студита в Византии и на Руси*, 334).

³⁷⁷ Пор. А.М. Пентковський *Типикон Патриарха Алексія Студита в Византии и на Руси*, 280.

³⁷⁸ Свято Преображення Господнього (Пор. А.М. Пентковський *Типикон Патриарха Алексія Студита в Византии и на Руси*, 358).

³⁷⁹ Випадок празника Воздвиження Чесного Хреста, Різдва Христового, Стрітєння (Див. Там само, 282, 307, 326).

³⁸⁰ Свято Преображення Господнього, Стрітєння, Різдва Христового (Див. Там само, 358, 326, 307).

³⁸¹ Випадок празника Воздвиження Чесного Хреста.

³⁸² Свято Преображення Господнього (Див. Там само, 358).

³⁸³ Згідно Саваїтського Уставу: див. Типик І. Дольницького, с. 107.

1. На «Бог Господь»: воскресний тропар і свята (2 рази)³⁸⁴.
2. Катизми чергові, звичайно дві, після кожної з яких слідує сідальний свята. Читається читання (як правило «Слово Андрія»).
3. степенна чергового гласу (3 антифони).
Прокімен свята; Євангеліє – воскресне.
Прокімен (2й): «В ноцех воздіж єже»³⁸⁵.
«Воскресіння Христове бачивши»³⁸⁶.
Пс. 50.
3. Канонів 2: воскресний і свята (стихи по триччі);
По 3-ій пісні – сідальний празника, по 6-ій – кондак свята³⁸⁷, по 9-ій – світильний «Свят Господь»³⁸⁸.
4. Хвалитні стихири: воскресні – 3, свята – 3, «Слава, і нині:» свята.
5. На Стиховні: воскресна одна і свята дві, «Слава, і нині:» свята.
6. На кінці: тропар воскресний (1 раз).
- *Випадок віддання Господського свята:*
1. На «Бог Господь»: тропар свята³⁸⁹.
2. Катизми чергові, звичайно дві, після кожної з яких слідує сідальний свята. Читається читання (як правило «Слово Андрія»).
3. степенна чергового гласу (3 антифони)³⁹⁰.
Прокімен свята; Євангеліє – свята.
Прокімен (2й): «В ноцех воздіж єже»³⁹¹.

³⁸⁴ Пор. А.М. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, М. -2001, с.334.

«В ноцех воздіжите руці ваша во свята і благословіте Господа» (Кат. 18, Пс. 133,2), а в Соф.1136 додано, що співається в господські(та інші) празники і в неділі(Пор. А.М. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, М. -2001, с.279).

³⁸⁶Береться в неділі, Лазареву Суботу, також всі неділі від Пасхи до Вознесіння(В тому числі, коли немає Євангелія) (Пор. Д.М. Petras. *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia 1136*, 22).

³⁸⁷ Пор. А.М. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, М. -2001, с.281.

³⁸⁸ «Свят Господь Бог наш» (98,9).

³⁸⁹ Свято Преображення Господнього (Пор. А.М. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, М. -2001, с.358).

³⁹⁰ Свято Різдва Христового (Див. А. Пентковський *Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї і на Русі*, 308).

«В ноцех воздіжите руці ваша во свята і благословіте Господа» (Кат. 18, Пс. 133,2), а в Соф.1136 додано, що співається в господські(та інші) празники і в неділі (Див. Там само, 279).

«Воскресіння Христове бачивши»³⁹².

Пс. 50.

3. Канонів 2: свята (стихи по двіччі);

По 3-ій пісні – сідальний празника, по 6-ій – кондак свята, по 9-ій – світильний «Свят Господь»³⁹³.

4. Хвалитні стихири на 6: свята, «Слава, і нині:» свята.

5. На Стиховні: 3 свята, «Слава, і нині:» свята.

6. На кінці: тропар свята.

Аналіз випадку:

Порівнюючи структури Вечірньої в Типіконі Алексія і Саваїтському, можемо побачити таку різницю у чинопослідуванні.

1. На «Господи, взиваю я» Алексіївський Типік приписує 6 або 9 стихир свята «Слава, і нині:» свята, а сучасний Саваїтський – 4 воскресних з октоїха та 6 свята, «Слава:» стихира свята, «І нині:» догмат.
2. На Стиховні САУ подає всі стихири свята – 3 (самогласні) зі своїми стихами, «Слава і Нині:» свята, в той час, як СУ – воскресну стиховню, «Слава, і нині:» свята.
3. Щодо тропарів, різниця приписів полягає у тому, що САУ подає тропар свята (1 раз), а СУ – тропар воскресний голосу, «Слава, і нині:» свята.

Щодо утрени, то було помічено таку різницю у чинопослідуванні:

1. На «Бог Господь» САУ приписує воскресний тропар і свята 2р., а сучасний Саваїтський Типікон, – тропар воскресний два рази, Слава, і нині: свята.
2. Різниця в приписі щодо Катизм полягає в тому, що після них згідно САУ слідує сідальний свята, а згідно СУ – воскресний чергового голосу.
3. Після цього САУ подає читання «Слово Андрія», або інше читання. Цього припису в СУ немає.
4. Проте, згідно СУ слідує Поліелей, «Ангельський собор» та Іпакой які не є

³⁹²Береться в неділі, Лазареву Суботу, також всі неділі від Пасхи до Вознесіння (В тому числі, коли немає Євангелія) (Пор. D.M. Petras. *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia 1136*, 22).

³⁹³ «Свят Господь Бог наш» (98,9).

регламентовані згідно чинопослудівання САУ.

5. По Євангелії САУ приписує брати другий прокімен «В ноцех воздіже»³⁹⁴. Його немає в сучасному Саваїтському Уставі.
6. Щодо Канонів, то їх САУ приписує 2: воскресний і свята(стихи по триччі), а СУ – 3 або 4 на 14, тобто: перший – з октоїха воскресний, другий – з октоїха богородичний та свята, – один або два.
7. По 3-ій пісні САУ приписує сідальний празника, а СУ – кондак та сідальний празника. По 6-ій Алексіївський Устав приписує кондак свята, в той час, як СУ – воскресний кондак.
8. По 9-ій згідно САУ слідує світильний «Свят Господь»³⁹⁵, на противагу СУ, який подає черговий воскресний світильний, «Слава, і нині:» свята.
9. Студійсько-Алексіївський Типікон на Хвалитних приписує 6 стихир: воскресні – 3, свята – 3, «Слава, і нині:» свята, а сучасний Саваїтський – 8 стихир, з яких 4 воскресні октоїха і 4 свята зі «Слава» та з двома відповідними приспівами свята, «Слава:», тоді стихира євангельська, «І нині:», - «Прєблагословенна еси».
10. Алексіївський Типік подає такі приписи щодо Стиховні: беруться воскресна одна стихира, і свята дві «Слава, і нині:» свята.
11. В кінці Утрєні САУ приписує тропар воскресний 1 раз, тоді, як СУ – тропар воскресний, один з двох звиклих³⁹⁶.

Висновки:

Отже, підсумовуючи вище подані результати аналізу можна констатувати, що служба віддання свята в неділю, з огляду на наповненість Вечірньої та Утрєні, буде кількісно довшою згідно СУ, ніж за САУ.

«В ноцех воздіжете рүці ваша во святая і благословіте Господа» (Кат. 18, Пс. 133,2), а в Соф.1136 добавлено, що співається в господські(та інші) празники і в неділі(Див. А. Пентковський *Типікон Патриарха Алексія Студита в Византии и на Руси*, 279).

³⁹⁵ «Свят Господь Бог наш» (98,9).

³⁹⁶ В процесі дослідження за відсутності Октоїха, який пов'язаний з традицією САУ не було можливим встановити чи воскресний тропар, який подає на неділю Алексіївський Типікон є той самий, що й Саваїтський.

З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні згідно САУ та СУ, майже не будуть структурно відрізнятися, а богослужіння Утрені за САУ, структурно буде більш простішою, аніж згідно СУ.

З огляду на змістове наповнення, служба віддання Богородичного празника в неділю на Вечірні згідно САУ, буде більш наповненою святковою тематикою, ніж за СУ.

Щодо Утрені згідно САУ, з огляду на змістове наповнення, вона буде більш наповненою святковою тематикою, ніж за СУ, якщо служба згідно СУ окрім інших буде мати лише 1 канон свята. Якщо випаде два канони свята, то служба за СУ, з огляду на змістове наповнення, вона буде більш наповненою святковою тематикою, ніж згідно САУ.

У випадку служби віддання Господьского празника на Вечірні в неділю згідно САУ, з огляду на змістове наповнення, вона буде більш наповненою святковою тематикою, ніж за СУ, якщо СУ буде приписувати один канон свята. Якщо ж два – то Утреня згідно САУ та СУ будуть мати приблизно однакове наповнення святковою тематикою.

Згідно СУ, на Вечірні та Утрені, з огляду на змістове наповнення, буде більш наповненою воскресною тематикою, ніж за САУ.

З огляду на урочистість, богослужіння Утрені за СУ буде більш урочистим, а Вечірні в цьому контексті майже не будуть відрізнятися.

2.4. Загальні висновки щодо результатів аналізу порівняння уставних випадків

В процесі дослідження, для 9 випадків з 20 можливих, відповідно до поділу, який передбачає Типик І. Дольницького, не вдалося ідентифікувати їхнє чинопослідування в синаксарі Студитсько-Алексіївського Типікону, для встановлення відповідної служби в сучасному Саваїтському Уставі. Ці випадки є наступні: «святий поліелейний у дні седмичні, і в суботу», «святий поліелейний у неділю», «посвяття зі святим всенішним у неділю», «посвяття зі святим всенішним у дні седмичні», «святий безполіелейний у суботу», «передсвяття зі

святим безполіелейним у неділю», «посвяття зі святим безполіелейним у неділю», «посвяття зі святим поліелейним у дні седмичні», «посвяття зі святим поліелейним у неділю».

Провівши аналіз служб Вечірньої та Утрені для всіх решти 11 уставних випадків, згідно таких критеріїв порівняння як аспект наповненості, аспект простоти служби, аспект змістового наповнення та аспект урочистості богослужіння, було встановлено, що служба Вечірньої згідно чинопослідування за САУ, в контексті аспекти простоти, в 9 випадках з 11 є простішою, ніж служба згідно СУ. В одному випадку вони є приблизно однаковими за цим аспектом, а в ще в одному випадку, щодо простоти, вона є рівною, а при поєднанні цієї служби з поліелейним святим, вона є складнішою за СУ. Також, що служба Утрені згідно чинопослідування САУ, в 10 з 11 випадків є простішою, а тільки в одному – складнішою. В контексті урочистості, в 5 з 11 випадків служба Вечірньої згідно САУ буде приблизно такою ж урочистою, як за СУ, а в 6 випадках, служба згідно СУ буде більш урочистою. в 7 з 11 випадків служба Утрені згідно СУ буде більш урочистою, як за САУ, а в 4 випадках, служба згідно САУ буде приблизно однаковою з СУ в контексті цього аспекту.

Служба Вечірньої за САУ, в контексті аспекти наповненості, в 9 з 11 випадків є кількісно коротшою, ніж за СУ. В одному уставному випадку вона є приблизно рівною за наповненістю, а ще в одному – кількісно довшою. Також, служба Утрені згідно САУ, в контексті аспекти наповненості, в 9 з 11 випадків є кількісно коротшою, ніж служба згідно СУ. В одному випадку, вона є приблизно рівною по кількісній наповненості, а ще в одному, вона буде кількісно довшою.

Отже, підсумовуючи вищенаведені дані, ми можемо ствердити, що служба Вечірньої та Утрені згідно Студитсько-Алексіївського Уставу, в порівнянні з сучасним уставом УГКЦ, може бути кількісно коротшою та простішою. Щодо урочистості, вона часами буде менш урочистою, від даних служб згідно СУ.

ВИСНОВКИ

В даному розділі було проведено загальний аналіз літургійної частини Студійсько-Алексіївського Уставу. Розглянуто особливості святкування Вечірні та Утрени за САУ. Було стверджено, що ТАС відтворював особливості монашого богослужіння, що досить різнилося від богослужіння кафедрального обряду у Візантії періоду X-XII ст. Розглянуто шлях входження елементів богослужіння монашого зразку в соборно-парафіяльні богослужіння. Описано структуру Типікону Алексія Студита. Відзначено, що рукопис №330 Синодальної збірки Державного Історичного музею в Москві, є найбільш повним, і водночас найдревнішим серед всіх рукописів Уставу Алексія Студита, і було взято його за основу дослідження ТАС. Також, стверджено, що САУ є результатом асиміляції студитської, саваїтської традицій та традиції Великої Церкви.

Описано особливості святкування Вечірні та Утрени за Типіконом Алексія Студита, розглянуто структуру Вечірні та Утрени згідно з Студитсько-Алексіївським Уставом. Відзначена можливість співу «алилуя» місці прокімена кожного дня, окрім суботи і неділі. Встановлено відсутність Литії у структурі Вечірні, та опущення тропаря в деяких уставних випадках. Також, присутність читання після другої катизми, прокімен по Євангелії «В ночах підіймайте руки ваші...», та стала присутність стихир на Стиховні.

Розглянуто особливості уставів мінейних святих в САУ і сучасному саваїтському уставі. Проведено аналіз розподілу мінейних поминань у типіку І. Дольницького, та спробу класифікації мінейних служб згідно САУ. Окреслено найбільш важкі моменти в процесі класифікації цих служб святих, також описано різні аспекти особливостей студійського синаксаря. Проведено поділ всіх служби синаксаря на чотири групи. До першої групи прилічено служби всятих, що містили «Блажен муж» на Вечірні. До другої – що містили «Блажен муж» і «Вхід». До третьої – ті, що містили «Блажен муж», «Вхід» і Паремійні читання, а до четвертої групи залічено всі решту служби. Описано перелік свят, що попали до 3-ї групи.

Проведено порівняння окремих уставних випадків у Студитсько-Алексіївському Уставі та сучасному уставі УГКЦ.

Аналіз структури синаксарних випадків було застосовано служб: святого безполіелейного у дні седмичні (за винятком суботи), для одного святого, святого на 6 і двох святих; святого безполіелейного у неділю; святого зі всенічним у дні седмичні і в суботу, святого зі всенічним у неділю, передсвяття зі святим безполіелейним у дні седмичні; свято Богородичне в дні седмичні, свято Богородичне в неділю; свято Господське у дні седмичні і неділю; посвяття зі святим безполіелейним у дні седмичні; віддання свята в дні седмичні та віддання свята в неділю.

Встановлено, що у першому випадку, з огляду на наповненість Вечірньої, не буде помітної різниці в наповненості згідно СУ та САУ. Щодо Утрени, вона буде дещо кількісно довшою за СУ, ніж згідно САУ. З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні та Утрени згідно САУ, структурно буде більш простішим, аніж за СУ. З огляду на урочистість, в богослужіннях Вечірні та Утрени не буде помітної різниці в урочистості.

У другому випадку, з огляду на наповненість Вечірньої та Утрени, вони будуть кількісно довшими за СУ, ніж згідно САУ. З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні та Утрени згідно САУ, структурно буде більш простішим, аніж за СУ. З огляду на урочистість, богослужіння Утрени згідно СУ буде більш урочистим. Щодо Вечірні, вона не дуже буде відрізнятися в цьому контексті.

У третьому випадку, з огляду на наповненість Вечірньої та Утрени, вони будуть кількісно довшими за СУ, ніж згідно САУ. З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні та Утрени згідно САУ, структурно буде більш простішим, аніж за СУ. З огляду на урочистість, богослужіння Вечірні та Утрени згідно СУ будуть більш урочистими.

В четвертому випадку, з огляду на наповненість Вечірньої та Утрени, вони будуть кількісно довшими за СУ, ніж згідно САУ. З огляду на простоту,

чинопослідування Вечірні та Утрені згідно САУ, структурно буде більш простішим, аніж за СУ. З огляду на урочистість, богослужіння Вечірні та Утрені згідно СУ будуть більш урочистими.

В п'ятому випадку, з огляду на наповненість Вечірньої та Утрені, буде кількісно довшою за СУ, ніж згідно САУ. З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні та Утрені згідно САУ, структурно буде більш простішим, аніж за СУ. З огляду на урочистість, богослужіння Вечірні та Утрені, у даному випадку не буде мати великої різниці між СУ та САУ в цьому контексті.

В шостому випадку, з огляду на наповненість Вечірньої та Утрені, буде кількісно довшою за СУ, ніж згідно САУ. З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні та Утрені згідно САУ, структурно буде більш простішим, аніж за СУ. З огляду на урочистість, богослужіння Вечірні та Утрені згідно СУ буде більш урочистим.

В сьомому випадку, з огляду на наповненість Вечірньої та Утрені, буде кількісно довшою згідно СУ, ніж за САУ. З огляду на простоту, Вечірня та Утреня згідно САУ, структурно будуть більш простими, аніж СУ. З огляду на урочистість, богослужіння Вечірні та Утрені згідно СУ буде більш урочистим.

В восьмому випадку, з огляду на наповненість Вечірньої, служба буде кількісно довшою згідно СУ, ніж за САУ. З огляду на наповненість Утрені, є важко встановити згідно якого уставу вона буде кількісно довшою. В обох уставних випадках вона буде схожою по кількісній наповненості. З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні та Утрені згідно САУ, структурно буде більш простішою, аніж за СУ. З огляду на урочистість, богослужіння Вечірні та Утрені згідно СУ буде більш урочистим.

В дев'ятому випадку з огляду на наповненість Вечірньої та Утрені, буде кількісно довшою згідно СУ, ніж за САУ. З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні та Утрені згідно САУ, структурно буде більш простішою, аніж за СУ. З огляду на урочистість, в даному випадку не можна охарактеризувати згідно якого уставу богослужіння Вечірні та Утрені буде більш

урочистим в зв'язку з відсутністю помітної суттєвої різниці структури незмінних частин богослужіння.

В десятому випадку з огляду на наповненість Вечірньої та Утрені, вони будуть кількісно довшими згідно САУ, ніж за СУ. З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні згідно САУ та СУ, не будуть структурно відрізнятися, а богослужіння Утрені згідно СУ, структурно буде більш простішою, аніж за САУ. З огляду на урочистість богослужіння Вечірні та Утрені, у даному випадку не будуть мати значимої різниці щодо структурного наповнення згідно цих уставів, тому не можна ствердити щодо відмінності в цьому контексті.

В одинадцятому випадку з огляду на наповненість Вечірньої та Утрені, буде кількісно довшою згідно СУ, ніж за САУ. З огляду на простоту, чинопослідування Вечірні згідно САУ та СУ, майже не будуть структурно відрізнятися, а богослужіння Утрені за САУ, структурно буде більш простішою, аніж згідно СУ. З огляду на урочистість, богослужіння Утрені за СУ є більш урочистим, а Вечірні в цьому контексті майже не буде відрізнятися.

Також, було наведено загальні висновки щодо результатів аналізу порівняння уставних випадків, і констатовано, що служба Вечірньої згідно Студитсько-Алексіївського Уставу, в контексті аспекту простоти, в більшості випадків буде простішою, ніж служба згідно Савайтського Уставу. Проте, при поєднанні цієї служби з полілейним святим, вона виявилася складнішою за СУ. Також, що служба Утрені згідно чинопослідування САУ, в більшості випадків є простішою. Служба Вечірньої за САУ, в контексті аспекту наповненості, в більшості випадків буде кількісно коротшою за СУ. Встановлено, що служба Утрені згідно САУ, в контексті аспекту наповненості, в більшості випадків є кількісно коротшою, ніж за СУ.

Отже, підсумовуючи вищенаведені дані, ми можемо ствердити, що служба Вечірньої та Утрені згідно Студитсько-Алексіївського Уставу, в порівнянні з сучасним уставом УГКЦ, може бути кількісно коротшою та простішою. Щодо

урочистості, вона часами буде менш урочистою, від аналогічних служб згідно СУ.

РОЗДІЛ 3

СТУДИТСЬКО-АЛЕКСІЇВСЬКИЙ УСТАВ І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В СТУДІЙСЬКОМУ МОНАШЕСТВІ УГКЦ

Коли митр. Шептицький відновлював монашество в УГКЦ, він стояв перед вибором уставу для нього. У той час найбільш поширеним Уставом на слов'янському просторі був саваїтський. Чому він створив студитський, а не саваїтський монастир? Відповіддю напевне є те, що при християнізації ми прийняли саме студійський монаший обряд. Перші друки в Кракові були студійськими. Лавра в Києві до ХХ століття зберігала деякі студійські звичаї. Тобто була тяглість і митр. Андрей хотів її зберегти.

3.1 Різниця місяцесловів в межах локальної церковної території міста у Візантійській Церкві.

Для того, щоб дізнатися, кого почитала церковна спільнота міста Константинопіль, наприклад в X ст., треба звернутися до Типікону Великої Церкви в його синаксар. Цей рукопис даного періоду знаходиться в Патмоській бібліотеці під номером 266. Він був виданий професором А.А. Дмитрієвським³⁹⁷. Час його написання був встановлений палеографом Йоаном Саккеліоном та професором новоросійського університету Н. Красносельцевим³⁹⁸.

Розглянемо кілька синаксарних пам'ятей святих, які святкували в Софії Константинопільській. 1) 16 вересня – святого папи Мартина; св. мч. Євфимії; св. мч. Севастіана; св. мч. Мелетія³⁹⁹. 2) 22 листопада – св. мч. Стефана і Марка⁴⁰⁰. 3) 7 грудня – св. Атенодора; святого Отця Авмросія Медіоланського.

³⁹⁷ Див. А. Дмитриевский, *Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока*, 937.

³⁹⁸ Див. Там само, 154.

³⁹⁹ Див. Там само, 6.

⁴⁰⁰ Див. Там само, 25.

**СТУДИТСЬКО-АЛЕКСІЇВСЬКИЙ УСТАВ І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ
В СТУДІЙСЬКОМУ МОНАШЕСТВІ УГКЦ**

св. мчч. Пріска, Мартина і Миколая; св. Аврамія⁴⁰¹. 4) 11 листопада – св. мчч. Мيني, Віктора і Стефаниди; пам'ять св. Отця нашого Йоана архієп. Александрійського, і св. Отця нашого Теодора Студійського⁴⁰².

Які пам'яті святих святкували в цей час в іншій частині Константинополя, в монастирі Студіон? Це ми можемо дізнатися з синаксарної частини САУ. 1) 16 вересня – святія мучениця Евфимія; прп. отця нашого Евіота студійського⁴⁰³. 2) 22 листопада – творять поспраздньство Святія Богородиця (Введення Пресвятої Богородиці); прп. Тадія студійського⁴⁰⁴. 3) 7 грудня – преподобнаго Отця нашого Амвросія; і пам'ять в морі утопшая братія наша в день преподобнаго отця в службу посланих і по бездні Божія суда утопшем⁴⁰⁵. 4) св. мученик Мيني, Віктора, і Вікентія; преподобнаго отця нашого Теодора Студійського⁴⁰⁶.

Як може бачити, з цих чотирьох прикладів. Як в одному, так і в другому синаксарі є спільні і відмінні святі. У першому випадку, спільною є пам'ять св. Мучениці Євфимії. І в той день у Студіоні святкували місцеву пам'ять прп. Евіота студійського. У другому випадку взагалі немає написаних спільних пам'ятей. День перед тим 21 листопада у Типіконі Великої Церкви стоїть празник Входу в Храм Пресвятої Богородиці. Тому можна припустити, що 22 листопада окремо не приписується посвяття, але воно святкується. Мало ймовірно, що Богородичне свято в тому часі могло б не мати посвяття. А в цей час, окрім посвяття, в Студіоні монастирі відзначали місцеву пам'ять прп. Таддія студійського. У третьому випадку, є одна спільна пам'ять св. Амвросія Медіоланського, в той час як в Студіоні в цей день також спогадували пам'ять студійських монахів, які загинули в морі будучи на послані на послушанні. В четвертому випадку бачимо збіг однієї пам'яті прп. Теодора Студита, і частковий

⁴⁰¹ Див. Там само, 29.

⁴⁰² Див. А.А. Дмитриевский, *Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока*, 22.

⁴⁰³ Див. А. М. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 284.

⁴⁰⁴ Див. Там само, 297.

⁴⁰⁵ Див. Там само, 301.

⁴⁰⁶ Див. Там само, 293.

**СТУДИТСЬКО-АЛЕКСІЇВСЬКИЙ УСТАВ І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ
В СТУДІЙСЬКОМУ МОНАШЕСТВІ УГКЦ**

збіг пам'яті св. мчч. Мيني, Віктора і Стефаниди (Велика Церква) / Вікентія (Студіон). Отже, як ми можемо бачити, що в той самий час в межах одного міста у Візантії могли згадуватися в різних місцях пам'яті різних святих. Студійський монастир, окрім інших, святкував пам'яті властиві для нього. Кількість студійських святих, які літургійно вшановувалися в Студіоні є більшою, ніж представлена вище. Окрім того, студити мали свої літургійні звичаї⁴⁰⁷ властиві тільки для них, які також відображені в САУ.

З іншого боку, синаксар Великої Церкви в Константинополі теж містив деякі пам'яті, які були характерні для саме цього храму. Наприклад, дослідник І. Мансветов описує такі пам'яті з місяцеслова Святої Софії в Константинополі, як пам'ять будівничих св. Софії Юстиніана і Теодори, пам'яті чималої кількості патріархів, які зустрічаються вкрай рідко, дні освячення місцевих церков празники, пов'язаних з політичною сферою життя Візантії, пам'яті пожеж і землетрусів⁴⁰⁸.

Тому постає питання: різниця в місяцесловній традиції є ознакою розділеності Церкви, чи навпаки – єдності? Різниця у літургійному почитанні є ознакою багатства Церкви, чи її розділеності? Відповідь знаходиться в самому факті феномену паралельного існування на малій території в межах однієї помісної Церкви двох синаксарів, які мали свої особливі святкування, а також двох літургійних традицій – катедральної у центрі з св. Софією, та студійської у центрі з Студіоном. А тому для студійського монашества УГКЦ мати мати можливість святкувати пам'яті студійських святих було б ознакою єдності Церкви і її краси і багатства в єдності різноманітності.

⁴⁰⁷ Див. А. Пентковский, *Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, 276,281, 294, 301, 324, 347, 354.

⁴⁰⁸ Див. И. МАНСВЕТОВЪ, *Церковный уставъ (Типикъ): Его образование и судьба в греческой и русской церкви*, 228

3.2 Синаксарні особливості монастиря Студіон та їх прийняття на Русі.

Як було показано раніше, монахи в Студіоні святкували пам'яті свої святих. Святкування пам'ятей студійських святих студійськими монастирями було важливим для них з огляду на кілька причин.

Те, що вони згадували своїх святих служило у великій мірі покріпленням на шляху монашого подвигу. Самі пам'яті святих удостоверяють, що шлях до святості є близько, що ось є ті, які раніше жили і освячувалися на цьому місці, молилися ті самі молитви, що тут зараз моляться, виконували такі послухання, що тут виконуються. Це також творить відчуття близькості до тих святих. З тої причини особливе вшанування їх мало свою важливість, і свій особливий сенс. Очевидно, що вони були канонізовані Церквою, і що канонізованих святих було досить багато, і вони кожного століття доповнювали як місцеві синаксари, так і синаксари помісних Церков, а часом і Вселенської Церкви.

Як згадувалося раніше, після хрещення Київської Русі по деякому часі Студійсько-Алексіївський Устав увійшов в літургійне життя не тільки монастирів, але й решти парафіяльних та катедральних храмів, і він приніс з собою студійські особливості місяцесловів включно з пам'яттю студійських святих, САУ був домінуючим на Русі кілька століть. Студійських святих в тому числі почитав і Києво-Печерський монастир, який маючи в початковий період свого існування за приклад святих, що подвизалися за Уставом, за яким живуть і вони, породив цілу низку святих, яких ми почитаємо по сьогодні. Можемо поставити запитання: чи не вартує повернути в місяцеслов студійського монашества УГКЦ пам'ять студійських святих, яких почитали в Київській Русі в Києво-Печерському монастирі, і якщо повернути, то на яких умовах?

Практику існування в Східній Церкві в межах одної локальної території різних місяцесловних традицій, була проілюстрована вище. Також було розглянуто позитивний момент для студійського монашества УГКЦ у присутності пам'яті студійських святих, у потяганні до їх наслідування.

СТУДИТСЬКО-АЛЕКСІЇВСЬКИЙ УСТАВ І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В СТУДІЙСЬКОМУ МОНАШЕСТВІ УГКЦ

Отже, якщо припустити можливість відновлення такого почитання, то таке відновлення мало б проходити радше у вигляді благословення на місцеве почитання, не заторкуючи цілої УГКЦ, на зразок того, як це було в Студіоні.

Це все породжує ряд питань. Феномен студійського монашества, літургійне життя яких керується Типіком св. Савви є нормальним з огляду на повноту, чи те, що в студійських монастирях святкується мало студійських пам'ятей, а ті що є, як прп. Теодор Студит чи прп. Йосиф Ісповідник святкуються як рядові святі? Тут пригадується принцип *ad fontes*, який під даним оглядом може вести до своїх власних джерел.

Коли члени однієї помісної Церкви з своєю місяцесловною традицією відвідуючи богослужіння в храмах іншої помісної Церкви зі відмінним синаксарем, вони сприймають цю різницю позитивно. Так само і в межах однієї Помісної Церкви можливість молитися за відмінними місяцесловними традиціями поглиблює усвідомлення того, що святих є значно більше ніж охоплює власний місяцеслов.

3.3 Особливості святкування Вечірні і Утрени за Студійським Уставом

Студитсько-Алексіївський Устав у світлі досліджень є дуже цікавим з огляду на мінейні особливості, з якими пов'язана наповненість і структура Церковного правила та Божественної Літургії. Адже наприклад на Вечірній стихирі на «Господи возвах» у позатріодний період наповнені тематикою пам'яті святих та празників. А стихирі на Стиховні, поєднують стихирі Октоїха та святих, або празників, на відміну від сучасного саваїтського, який більшу частину року базується на Октоїсі.

На деякі важливі особливості САУ вказав дослідник І.А. Карабінов, який був одним з учасників Помісного Собору РПЦ 1917-1918 року, і якому було доручено Синодом підготувати доповідь про реформу богослужбового уставу. Серед іншого, на цьому соборі мали обговорюватися питання щодо реформ богослужбового життя Церкви повернення до Студійського Уставу, та ін.

**СТУДИТСЬКО-АЛЕКСІЇВСЬКИЙ УСТАВ І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ
В СТУДІЙСЬКОМУ МОНАШЕСТВІ УГКЦ**

Доповідь базувалася на його промові в Петроградській Духовній Академії 1915 року, що носила назву «Студийський типик в зв'язку з питанням про реформу нашого богослужбового уставу»⁴⁰⁹. На ній говорилося про простоту і збалансованість Студійського Уставу, і переваги пов'язані з цим над сучасним саваїтським Уставом⁴¹⁰. В IX-X ст, сучасники називали цей Устав – «кращим і царюючим, так як він однаково уникає і надміру, і недостатчі»⁴¹¹.

Поміркваність як богослужбової так і дисциплінарної частини цього Уставу І. Карабінов пояснює з одного боку монастирським укладом життя під керівництвом Теодора та його особистісним характером, з іншого – відносною простотою богослужінь, які були в тому часі⁴¹². У його поглядах переважав ідеал «царського» або «середнього» шляху, який уникав крайностей. При визначенні богослужбової норми він не міг не враховувати нерівність між братами у витривалості чи фізичних силах, а монахи в той час у його монастирях працювали дуже важко, щоб себе утримати⁴¹³. Поміркваність богослужіння згідно Студійського Уставу полягає у простоті добового молитовного кола, послідування Вечірні та Утрени набагато менш мінливіші в контексті відповідності до святкового знаку служби чи свята, а найбільша різниця структури воскресної Утрени полягає в читанні Євангелія та степенних⁴¹⁴. В свята об'єм добового кола є меншим, тобто на відміну від сучасного саваїтського Уставу, де на свята об'єм збільшується, згідно Студійського Уставу – навпаки⁴¹⁵.

Багато з цих особливостей ми могли бачити у представлених структурах синаксарних випадків і їх аналізі, які були представлені раніше.

⁴⁰⁹ І.А. Карабинов, *Студийський типик в связи с вопросом о реформе нашего богослужбного устава: речь на годовичном акте Императорский Петроградской Духовной академии 8 марта 1915 года* // Опубликовано: Христианское чтение. 1915. № 9. С. 1051-1062.

⁴¹⁰ Див. І. Карабинов, *Студийський типик в связи с вопросом о реформе нашего богослужбного устава: речь на годовичном акте Императорский Петроградской Духовной академии 8 марта 1915 года* // Опубликовано: Христианское чтение. 1915. № 9. С. 1053

⁴¹¹ Див. А. Дмитриевский, *Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока*, 225.

⁴¹² Див. І.А. Карабинов, *Студийський типик в связи с вопросом о реформе нашего богослужбного устава*, 1054.

⁴¹³ Див. Там само, 1055.

⁴¹⁴ Див. Там само, 1055-1056.

⁴¹⁵ Див Там само, 1056.

СТУДИТСЬКО-АЛЕКСІЇВСЬКИЙ УСТАВ І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В СТУДІЙСЬКОМУ МОНАШЕСТВІ УГКЦ

Отже, богослужіння згідно САУ є дуже цікавим з огляду на простоту, збалансованість та тривалість. Він є простішим від сучасного саваїтського, а богослужіння, яке звершується за ним, як правило коротшим. Також є цікавим з огляду на присутність студійських святих.

Можна сказати, що богослужіння в Студійському варіанті є більш оптимальними для студійського монашества УГКЦ, ніж сучасний саваїтський варіант, яким воно зараз користується.

Все ж є і певні недоліки. Першим недоліком використання САУ студійським монашеством є те, що в часі його адаптації, монахам довелося б певний час звикати до дещо іншого ходу деяких богослужінь. Другим недоліком є відсутність богослужбових книг Октоїха, пов'язаного зі студійською традицією. Якщо чинопослідування Утрені проходить згідно сучасної саваїтської традиції, то якщо, наприклад, в Октоїсі є канони, то як правило читаються всі три. А, оскільки чинопослідування згідно САУ є простішим і коротшим, то на Утрені може на той випадок припадати тільки один канон Октоїха. Щось схоже може бути для Вечірньої, адже майже завжди на Стиховні присутня одна стихира святого, а в мінеях пов'язаних з сучасною саваїтською традицією, переважно для святих немає стихир для Стиховні, тому їй довелося б брати з стихир на «Господи возвах», або з стихир на Стиховні Утрені. Повного комплекту міней пов'язаних з САУ на жаль не збереглося. Проте варто зазначити, що всі богослужбові книги добового кола, які пов'язані з саваїтською традицією, мають всі структурні елементи, необхідні для студійської.

Отже, можна поставити питання: зважаючи на вище перелічені особливості богослужбової частини САУ, чи вартує студійському монашеству УГКЦ не тільки жити за Уставом, який є близьким до того, що був у Студіоні в Константинополі, але й молитися за ним?

Труднощі на шляху можливої адаптації літургійної частини Студійського Уставу є, але текстів в наших літургійних книгах є досить. Мінеї, Октоїхи та Тріоди містять всі необхідні структурні елементи, необхідні для богослужіння в

**СТУДИТСЬКО-АЛЕКСІЇВСЬКИЙ УСТАВ І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ
В СТУДІЙСЬКОМУ МОНАШЕСТВІ УГКЦ**

Студійській традиції. Крім того, необхідні подальші дослідження, вивчення джерельної бази комплектів богослужбових книг, що походять з Студійської традиції, це може відбуватися в першу чергу самими монахами-студитами, адже вони можуть бути зацікавленими у цьому питанні. В даному дослідженні в силу свого обмеження було розглянуто мінейні випадки поза Постом та Світлим Тижнем. Крім того, у відповідності до уставних випадків Типіка І. Дольницького було виділено 11 з 20 можливих варіантів. Отже, подальші дослідження можуть визначити решту уставних випадків.

ВИСНОВКИ

Отже, було зроблено припущення щодо вибору митр. Андреем для відновлення монашества поміж іншими саме Студійського Уставу. Розглянуто переваги та недоліки його адаптації Студитсько-Алексіївський Уставу студійським монашеством УГКЦ. Також, описана різниця місяцесловів в межах локальної церковної території міста у Візантійській Церкві на прикладі синаксарів Великої Церкви та Студіону в X-XI ст. Розглянуто пам'яті кількох днів місяцеслова церкви св. Софії та Студіону, які в студійській традиції містили пам'яті студійських святих. Визначено, що в трьох з чотирьох випадків синаксар Типікону Великої Церкви не містив пам'ятей студитів. Було встановлена можливість почитання в різних цервах різних святих в один день. З іншого боку, встановлено наявність пам'ятей, які характерні тільки для св. Софії. Поставлено питання чи різниця в місяцесловній традиції є ознакою розділеності Церкви, чи єдності.

Розглянуто синаксарні особливості монастиря Студіон та констатовано їх прийняття на Русі. Описано аспект згадування «своїх» святих як покріплення на шляху монашого подвигу. Констатовано синаксарну наявність студійських святих в Києво-Печерському монастирі, починаючи з початкового період свого існування, що й вони служили за приклад для печерських монахів. Згадано про наміри обговорення використання Студійського Типікону при богослужбовій реформі в РПЦ на Помісному Соборі 1917-1918рр. Розглянуто можливість відновлення такого почитання студійським монашеством УГКЦ та модель його реалізації. Заторкнуто питання нормальності феномену студійського монашества в контексті повноти, літургійне життя яких керується Типіком св. Савви, та того, що в студійських монастирях святкується мало студійських пам'ятей, а ті що присутні, як наприклад прп. Теодор Студит чи Йосиф Ісповідник, святкуються як рядові святі.

**СТУДИТСЬКО-АЛЕКСІЇВСЬКИЙ УСТАВ І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ
В СТУДІЙСЬКОМУ МОНАШЕСТВІ УГКЦ**

Описано особливості святкування Вечірні і Утрени за Студійським Уставом. Розглянуто деякі важливі особливості САУ згідно дослідника І.А. Карабінова. Описано такі ознаки чинопослідування згідно САУ як збалансованість, простота, та коротша тривалість у відношенні до сучасної саваїтської традиції. Богослужіння в Студійському варіанті охарактеризовано як оптимальне для студійського монашества УГКЦ. Розглянуто переваги та недоліки використання САУ у богослужінні студійським монашеством УГКЦ.

Поставлено питання чи, щодо потенційної вартості для студійського монашества УГКЦ, зважаючи на вище перечислені особливості богослужбової частини САУ, жити і молитися за Уставом, який є близьким до того, що був в Константинопольському Студіоні. Констатовано що незважаючи на труднощі на шляху можливої адаптації літургійної частини Студійського Уставу, текстів в наших літургійних книгах є достатньо для проведення богослужіння за цією традицією. Було згадано про обмеження даного дослідження, в ході якого було розглянуто мінейні випадки поза Постом та Світлим Тижнем, а також крім того, у відповідності до уставних випадків Типіка І. Дольницького виділено 11 з 20 можливих варіантів. Наголошено на необхідності подальших досліджень.

ВИСНОВКИ

У даній магістерській праці досліджено Студійсько-Алексіївський Устав за рукописом Син.330 опублікованим А. М. Пентковським у монографії «Типикон Патріарха Алексія Студита в Византиї и на Русі». На основі проведеного аналізу встановлено відповідність одинадцять з двадцяти можливих уставних випадків синаксаря.

Для дослідження цієї тематики, нашу працю було поділено на три основних розділи. В першому розділі було детально розглянуто історію виникнення Уставу патріарха Алексія Студита. Описано відродження Студіону преподобним Теодором Студитом, монаші правила і порядки, що були там встановлені, поширення Студійських правил та їх вплив на інші типікони у Візантії.

Підкреслено зв'язок правил студійських монастирів часів прп. Теодора і ктиторського Типікону Патріарха Алексія, написаного для Успенського монастиря в Константинополі. Зазначено, що він поєднував студійський Синаксар та ктиторську частину, базовану на студійських текстах.

Розглянуто процес витіснення Студитського Типікону Єрусалимським у Візантії в періоди єрусалімізації візантійського літургійного простору. Описано зв'язок Неосавваїтського синтезу, студійської обрядової традиції та катедральної традиції «Великої Церкви». Також, зазначено час затвердження єрусалимського уставу в Константинополі, на Русі і Афоні, та розглянуто завершення процесу єрусалімізації літургійних просторів у Палеологівський період.

Описано зв'язок богослужбових уставів Київської Русі та Студійсько-Алексіївського Уставу, зокрема вживання літургійної частини уставу Патріарха Алексія в богослужбовій практиці Київської Русі. Створення в Києво-Печерському монастирі древньоруського перекладу грецького оригіналу Типікону Алексія Студита, редакції якого визначали як богослужбову традицію Церкви на Русі, так і уклад давньо-руських монастирів періоду XI-XIVст. Також, розглянуто історію Києво-Печерського монастиря та його устав.

Описано поширення Уставу Патріарха Алексія в монашому середовищі Русі, його прийняття і роль як регулятора літургійного та монашого життя. Вплив монастирської богослужбової традиції, укладеної згідно САУ на соборно-парафіяльне богослужіння на Русі. Описано шлях адаптації богослужбових книг та традиції, що відноситься до Студійсько-Алексіївського Уставу, до соборно-парафіяльного типу богослужінь. Розглянуто процес витіснення Типікону Патріарха Алексія Єрусалимським на Русі та Північних землях. Зазначено, що протягом всього XV ст. відбувалась заміна цілого комплексу САУ разом з літургійними книгами та молитовним правилом. Розглянуто поступовий процес заміни богослужбових текстів та правил Єрусалимським Уставом.

Описано історію виникнення Студійського уставу УГКЦ та його зв'язок з Студитсько-Алексіївським Уставом. Також, процеси латинізації в церковному та монашому середовищі після прийняття Берестейської Унії. Описано передумови до латинізації монашества в післяунійній Церкві, латинізуючі впливи Замойського Синоду 1720 року, та розглянуто його постанови. Зазначено деструктивний вплив реформи цісаря Франца-Йосифа 1777 року, занепад василіанського чину та передумови до запровадження Добромильської реформи. Описано впливи діяльності польських єзуїтів, які златинізували василіанський Чину.

Відзначено роль митрополита Андрея у відновленні студійського монашества в УГКЦ на початку XX ст. Описано головні ідеали монашества, що були вкладені ним та архимандритом Климентієм (Шептицьким) при відновленні монашества студійського зразка часів преподобного Антонія і Теодосія Печерських, що базувалися на Східних Отцях Церкви. Відзначено бажання митрополита позбутися елементів латинізації, що містилися в структурній організації тогочасних монастирів УГКЦ. Констатовано зацікавленість митрополитом Андреем та архимандритом Климентієм Шептицькими досвідом православного чернецтва Росії та Афону.

В другому розділі було проведено загальний аналіз літургійної частини Студійсько-Алексіївського Уставу. Розглянуто особливості святкування Вечірні та Утрені за САУ, та шлях входження елементів богослужіння монашого зразку в соборно-парафіяльні богослужіння. Описано структуру Типікону Алексія Студита. Відзначено, що рукопис №330 Синодальної збірки Державного Історичного музею в Москві, є найбільш повним, і водночас найдревнішим серед всіх рукописів Студитсько-Алексіївського Уставу, було взято його за основу дослідження ТАС. Також, стверджено, що САУ є результатом асиміляції студитської, саваїтської традицій та традиції Великої Церкви.

Описано особливості святкування Вечірні та Утрені за Типіконом Алексія Студита, розглянуто структуру Вечірні та Утрені згідно з Студитсько-Алексіївським Уставом.

Розглянуто особливості уставів мінейних святих в САУ і сучасному саваїтському уставі. Проведено аналіз розподілу мінейних поминань у типіку І. Дольницького, та спробу класифікації мінейних служб згідно САУ. Окреслено найбільш важкі моменти в процесі класифікації цих служб святих, також описано різні аспекти особливостей студійського синаксаря. Проведено порівняння окремих уставних випадків у Студитсько-Алексіївському Уставі та сучасному уставі УГКЦ.

Аналіз структури синаксарних випадків було застосовано служб: святого безполіелейного у дні седмичні (за винятком суботи), для одного святого, святого на 6 і двох святих; святого безполіелейного у неділю; святого зі всенічним у дні седмичні і в суботу, святого зі всенічним у неділю, передсвяття зі святим безполіелейним у дні седмичні; свято Богородичне в дні седмичні, свято Богородичне в неділю; свято Господське у дні седмичні і неділю; посвяття зі святим безполіелейним у дні седмичні; віддання свята в дні седмичні та віддання свята в неділю.

Наведено загальні висновки щодо результатів аналізу порівняння уставних випадків, і констатовано, що служба Вечірньої згідно Студитсько-Алексіївського

Уставу, в контексті аспекту простоти, в більшості випадків буде простішою, ніж служба за Саваїтським Уставом. Проте, при поєднанні цієї служби з поліелейним святим, вона виявилася складнішою за СУ. Також, що служба Утрени згідно чинопослідування САУ, в більшості випадків є простішою. Служба Вечірньої за САУ, в контексті аспекту наповненості, в більшості випадків буде кількісно коротшою за СУ. Також, встановлено, що служба Утрени згідно САУ, в контексті аспекту наповненості, і більшості випадків є кількісно коротшою, ніж за СУ.

Отже, що згідно вищенаведених даних, можна ствердити, що служба Вечірньої та Утрени згідно Студитсько-Алексіївського Уставу, в порівнянні з сучасним уставом УГКЦ, може бути кількісно коротшою та простішою. Щодо урочистості, вона часами буде менш урочистою, від аналогічних служб згідно СУ.

В третьому розділі, було зроблено припущення щодо вибору митр. Андреем для відновлення монашества саме Студійського Уставу. Розглянуто переваги та недоліки його адаптації Студитсько-Алексіївський Уставу студійським монашеством УГКЦ. Також, описана різниця синаксарів в межах локальної церковної території міста у Візантійській Церкві на прикладі синаксарів Великої Церкви та Студіону в X-XI ст. Розглянуто пам'яті кількох днів місяцеслова церкви Великої Церкви та Студіону, які в студійській традиції містили пам'яті студійських святих. Визначено, що в трьох з чотирьох випадків синаксар Типікону Великої Церкви не містив пам'ятей студитів. Було встановлено можливість почитання в різних цервах різних святих в один день. З іншого боку, встановлено наявність пам'ятей, які характерні тільки для св. Софії. Поставлено питання чи різниця в місяцесловній традиції є ознакою розділеності Церкви, чи єдності.

Розглянуто особливості синаксаря монастиря Студіон та підкреслено їх прийняття на Русі. Описано аспект поминання «своїх» святих задля покріплення на шляху монашого подвигу. Констатовано синаксарну наявність студійських святих в Києво-Печерському монастирі, починаючи з початкового період свого

існування. Згадано про наміри обговорення використання Студійського Типікону в реформі богослужіння в РПЦ на Помісному Соборі 1917-1918рр. Розглянуто можливість відновлення такого почитання студійським монашеством УГКЦ та модель його реалізації. Заторкнута питання нормальності феномену студійського монашества в контексті повноти, літургійне життя яких керується Типіком св. Савви, та того, що в студійських монастирях святкується незначна кількість студійських пам'ятей, а наявні святкуються як рядові святі.

Описано особливості святкування Вечірні і Утрени за Студійським Уставом. Розглянуто певні важливі особливості САУ згідно дослідника І.А. Карабінова. Описано такі ознаки чинопослідування згідно САУ як збалансованість, простота, та коротша тривалість у відношенні до сучасної саваїтської традиції. Охарактеризовано Богослужіння в Студійському варіанті як оптимальне для студійського монашества УГКЦ. Розглянуто переваги та недоліки використання САУ у богослужінні студійським монашеством УГКЦ.

Поставлено питання чи, щодо потенційної вартості для студійського монашества УГКЦ, зважаючи на вище перелічені особливості богослужбової частини САУ. Констатовано що незважаючи на труднощі на шляху можливої адаптації літургійної частини Студійського Уставу, текстів в наших літургійних книгах є достатньо для проведення богослужіння за цією традицією. Було згадано про обмеження даного дослідження, в ході якого було розглянуто мінейні випадки поза Постом та Світлим Тижнем, а також крім того, у відповідності до уставних випадків Типіка І. Дольницького виділено 11 з 20 можливих варіантів. Наголошено на необхідності подальших досліджень.

Основна цінність нашої роботи полягає в тому, що нам не тільки вдалося провести порівняльний аналіз Студитсько-Алексіївського Типікону та сучасного саваїтського, але й оцінити можливість застосування отриманих результатів в студійському монашестві УГКЦ, як на підставовому рівні, так і на рівні варіантів реалізації.

ВИСНОВКИ

У даній роботі в результаті проведення порівняльного аналізу нам вдалося ідентифікувати 11 з 20 уставних випадків за І. Дольницьким, а також виділити загальні норми уставних приписів для цих випадків. Не змогли встановити решту 9 уставних випадків. Вони чекають подальших досліджень.

Також вдалося оцінити особливості богослужінь двох традицій згідно трьох критеріїв: наповненості, простоти, та урочистості. Також було запропоновано практичні варіанти адаптації САУ студійським монашеством УГКЦ.

На нашу думку основна цінність цієї роботи полягає в тому, що нам вдалося встановити моделі чинопослідування для найчастіших уставних випадків пам'ятей Господських, Богородичних і святих а також їх поєднання. І встановити практичну можливість застосування САУ студійським монашеством УГКЦ.

Ми вважаємо, що додатково треба опрацювати Тріоду частину та Благовіщенські Глави. Також дослідити наявність збережених повних комплектів міней на дванадцять місяців, що походять з студійської традиції і пріоритетно з часів написання списків Син.330 або Соф.1136, оскільки при їх перекладі було перекладені також комплекти Міней і Октоїхів необхідних для богослужіння.

ДЖЕРЕЛА

1. Дмитриевский А.А., Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока. Киев, 1895. Т. 1: Тълкѣ. Ч. 1: Памятники патриарших уставов и ктиторские монастырские Типиконы.
2. Доброклонский А. П., Преп. Феодоръ, исповѣдникъ и игумень студійский. I часть. Одесса 1913
3. Дольницький І., Типик Української Католицької Церкви, Рим 1992.
4. Карабинов И.А., Студийский типик в связи с вопросом о реформе нашего богослужебного устава: речь на годовичном акте Императорский Петроградской Духовной академии 8 марта 1915 года // Опубликовано: Христианское чтение. 1915. № 9
5. Мансветовъ И., Церковный уставъ(Типикъ): Его образование и судьба в греческой и русской церкви. Москва: 1885
6. Пентковский А.М., Типикон Патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси, Москва: 2001.
7. Слива Е.Э. Часословы студийской традиции в славянских списках XIII–XV веков (классификация по собенностям состава). // ТОДРЛ. 1999. Т. 51
8. Часослов. Рим: Друкарня Кристоферратської обителі, 1962
9. Часословець // НБУВ, Краків 1491
10. Arranz M., Le Typicon du monastere du Saint-Sauveur a Messine. Codex Messinensis gr. 115. Orientalia Christiana Analecta, No.185, Roma 1969
11. Поп. D. Petras. *The Typicon of the Patriarch Alexis the Studite: Novgorod-St.Sophia 1136*. Докторська дисертація: Папський Орієнтальний Інститут, Рим 1991, 9, (Pontifical Oriental Institute, Cleveland 1991).

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

1. Банешевичь В.Н.. Тактиконъ Никона Черногорца: Греческий текст по рукописи № 441 Синайского монастыря св. Екатерины, Петроград: 1917
2. Бегей О.І. «Добромильська реформа: передумови та наслідки» // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, 1055(2013). Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки», Вип. 16
3. Кекалидзе К.С., Литургические грузинские памятники в отечественных книгохранилищах и их научное значение. Тифлис, 1908
4. Мануїл Іерд., Історія Свято-Успенської Унівської Лаври і студійського монашества, Львів 2005
5. Мартинюк Теодор, «Відновлення студійського чернецтва слугою Божим митрополитом Андреем і блаж. свщмуч. Климентієм» // Студійське монашество: Матеріали конференцій 28.12.2006, Львів 2008
6. Митр.Андрей і архим. Климент Шептицькі, Типікон, Львів: Свічадо 1996
7. Мудрий С., Нариси історії Церкви в Україні, 4-те вид., Жовква: Місіонер 2010
8. Наші звичаї: Звичаї монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі, Львів: Свічадо 1992
9. Пентковский А. М., “Иерусалимизация” литургического пространства в византийской традиции // Новые Иерусалимы. Иеротопия и иконография сакральных пространств. Сборник статей под Ред. А.М. Лидов. Моск., «Индрик» 2009
- 10.Пентковский А.М., «Литургические реформы в истории Русской Церкви и их характерные особенности» // Журнал Московской Патриархии 2 (2001)
- 11.Поппе А., Студиты на Руси: истоки и начальная история Киево-Печерского монастыря. Київ 2011

-
- 12.Путятинна минея. Новгородская служебная минея на май XI век (Путятинна минея) / Рос. нац. б-ка им. М.Е. Салтыкова-Щедрина, Удмурт. гос. ун-т, Лаб. по автоматизации филол. исслед. ; [Подгот. текста, комент., указ. В.А. Баранов Отв. ред. В.М. Марков]. - Ижевск: Удмурт. ун-т, 2003.
 - 13.РГАДА. Фонд. 381. №131. (антологіон)
 - 14.РГАДА. Фонд. 381. №137 (Тріодь Мойсея Киянина).
 - 15.РГАДА. Фонд. 381. №98. (антологіон)
 - 16.Рудейко В.. Часослов двадцяти чотирьох часів: Впровадження. Переклад [серія «Літургійні джерела»]. Львів: Видавництво УКУ 2017
 - 17.Соловій М., Божественна Літургія. Історія – розвиток – пояснення, Львів: Свічадо 2010, 81.
 - 18.Спасский С., Полный месяцеслов Востока, т. 1. Владимирь 1901
 - 19.Тафт Р.Ф., «Статьи» // пер. з англ. С.В.Голованова, серія «Літургика», том. I, Омск: Голованов 2010
 - 20.Р.Тафт. Богослуження Часослова на Сході та Заході
 - 21.Типікон // Переклад за виданням: «Typicon. Auctoribus Servis Dei Metropolitae Andrea et Archimandrita Clemente Szeptycky-Studitis. Romae, 1964», Львів, Монастир Монахів Студійського Уставу, 1996
 - 22.Jena Ms.G.V.q.6a
 - 23.Meyer Ph. Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster. Leipzig 1894
 - 24.PG 154, 745-766
 - 25.Theodorus Studita. Oper omnia // Patrologiae cursus completus. Series graeca / Migne. Paris, 1903, T.XCIX, col. 1703-1720.
 - 26.Toscani Th., Ad Typica Graecorum ac praesertim ad Typicum cryptoferratense s.Bartholomaei abbatis animadversions. Roma 1864.